

FELEKTEN BİR GÜN

Aydın Boysan

2.BASIM

b
Bilgi

BİLGİ YAYINLARI
AYDIN BOYSAN, BÜTÜN ESERLERİ: 23

ISBN 975 - 22 - 0049 - 4
2003 . 06 . Y . 0105 . 2295

Birinci Basım Haziran 2003

İkinci Basım
Temmuz 2003

BİLGİ YAYINEVİ

Meşrutiyet Caddesi, No: 46/A, Yenışehir 06420 / Ankara
Tif : (0-312) 434 49 98 - 434 49 99 - 431 81 22
Faks : (0-312) 431 77 58

BİLGİ KİTABEVİ

Sakarya Caddesi, No: 8/A, Kızılay 06420 / Ankara
Tif : (0-312) 434 41 06 - 434 41 07
Faks : (0-312) 433 19 36

BİLGİ DAĞITIM

Narlıbahçe Sokak, No: 17/1, Cağaloğlu 34360 / İstanbul
Tif : (0-212) 522 52 01 - 520 02 59
Faks : (0-212) 527 41 19

www.bilgiyayinevi.com.tr • e-mail: info@bilgiyayinevi.com.tr

AYDIN BOYSAN

Bütün Eserleri

23

**Felekten
Bir Gün**

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni: besim dalgıç

AYDIN BOYSAN / BÜTÜN ESERLERİ

MİZAH SÖYLEŞİLERİ

1. Paldır Güldür
2. Yangın Var
3. Umut Simit
4. Yalam
5. Oldu mu Ya!
6. Fısıltı
7. Dostluk
8. Aldanmak
9. Söylesem Bir Türü

DÜNYA GEZİLERİ

1. Dünyayı Severek /I
2. Dünyayı Severek /II
3. Dünyayı Severek /III
4. Yollarda
5. İstanbul Esintileri

DENEME – ANI

1. Uzaklardan
2. Leke Bırakan Gölgeleler
3. Yaşama Sevinci
4. Sev ve Yaşa
5. Damlalar
6. Zaman Gecerken
7. Aynalar
8. Felekt Gün

BİLİM KURGU

Yıl: 2046 Uzay Anıları
"Gelecek Zaman Masalı"

İÇİNDEKİLER

Sunuş	9
1. Cennet Günlerinden	11
2. Atlantis Söylencesi	15
3. Şairlerin İstanbulu.....	19
4. Yanardağ Ateşinde.....	23
5. Zaman Üzerine	26
6. Şair Eşref	30
7. Enflasyon ve Gebelik	34
8. Küçük Bir Dünya	38
9. Geçmişten Geleceğe	42
10. Yılbaşı ve Dinler	46
11. Kel Olmak Üzerine	49
12. Trafikte Olanlar.....	53
13. Mizahın Gücü.....	57
14. Bankalar Üzerine	61
15. Zaman Canavarı	65
16. Nazi Adaleti.....	69
17. Gezi Dönüşü	73
18. Çağrışımlar Peşinde.....	77
19. Palavranın Ticareti	81
20. Düşünerek Doruklara Çıkış.....	84
21. Bilgisayarın Zararı	87

22. Nasıl Çalışılması Doğrudur?	91
23. Gelişmek mi? Değişmek mi?	95
24. Ucuzluğa Kaçış	99
25. Çin Buluşları	102
26. Aylaklık Üzerine	106
27. Kibar İlişkiler	110
28. Örnek Bir Cumhurbaşkanı	114
29. Espri Yaralar mı?	117
30. Geçmişte Bugünler	119
31. Bir Uzay Gemisi	123
32. Yokuşlar Üzerine	127
33. İstanbul Nereye Gidiyor?	131
34. Çiçek-Bitki Sevgisi	135
35. Beş Bin Yıl Sonra	139
36. Mimarlıkta Taklit Bayağılığı	143
37. Sadelikten Kaçış	147
38. Şiir Çevrilirse	151
39. Kurtulmuş Gibi Yapalım!	154
40. Okuyucu-Seyirci Farkı	156
41. Önce Düşünmek	160
42. Karizma Ne Demek?	164
43. Dünya Dışı Uygarlıklar	167
44. Gülümseme Özlemi	171
45. Gılgamış Destanı	175
46. Pişkinliğin Çeşitleri	179
47. Sıcaklar Yaklaşırken	182
48. Sofra Keyifleri	185
49. Koalisyon Üzerine	189
50. Kuşkulanmak-İnanmak	193

51. Uygur Cesaret.....	197
52. Gelecek Penceresinden	201
53. Vurdumduymazlığın Sonuçları.....	205
54. Bizim Liseden Esintiler	208
55. Eleştiri Üzerine	211
56. Kanunlar Sertleşirse!.....	214
57. Daha Değerlisi Yok.....	217
58. Dağıtarak Neşelenmek.....	222
59. Nuh'un Gemisi	225
60. Orhan Veli	227
61. Bilgisayar Olmasaydı	232
62. Bedri Rahmi'ye Sevgilerle.....	237
63. Şakadan Anlamamak	241
64. Konforlu Uykular.....	245
65. Nemegerekçi Aydınlar.....	249

SUNUŞ

Ömrüm boyu kongre, televizyon, radyo ve salonlarda, çok sayıda konuşma yaptım. Önceleri 15 yıl mimarlık öğretiminde görev almam dolayısıyla edindiğim konuşma deneyimini de sürdürme fırsatını buldum.

Gördüm ki tek konu, hiç değiştirilmeden uzun sürelerde anlatılırsa, dinleyen ne denli içtenlikle çaba gösterirse gösterebilir, dikkatinin dağılmasını engelleyemiyor. Bu doğal insan huyuna saygı göstererek, dikkati dağıtmamak için, çareler aradım... Sanırım, bulmaya da yaklaştım... Bambaşka bir oluşumdan esinlenerek.

Ülkemiz, dünya mozaik tarihinin en önemli eserlerini barındırıyor. Örneğin İstanbul, Antakya ve İznik'te... Bu görkemli mozaik eserleri, binlerce küçük taştan yapılmış, harika resimlerdir.

Her mozaik resimdeki yüzlerce, binlerce ufak taş parçası, birbirine hiç mi hiç benzemez. Biri-ikisi, beşi-onu biraraya getirilirse, hiçbir şey anlaşılmaz. Böyle anlaşılmaz ama, o binlerce ufak taş parçası, büyük bir alanda, bütünlüğü olan tek bir resim oluşturur.

İşte bu bütünlük, mozaik sanatçısının eserini sunuş sürecinden sonra, sanatseverin anlayışıyla tamamlanır.

Ben de anlattığım oluşumdan esinlenen bu kitapla, çok parçalı bir yaşama mozaiği sunuyorum. Bu mozaik, ömrümüzün bir resmidir.

1. CENNET GÜNLERİNDEN

Evlilik fıkraları, Âdem Baba ile Havva Ana'dan başlar. Demek ki kuruluş, şakası yapılmaya çok elverişli bulunuyor.

Fıkra, Havva Ana'nın dünyaya gelmesinden önce gerçekleşir. Anlatılır ki Âdem Baba, tek kişi olarak bütün dünyaya sahipken, hiçbir toplum sorunu daha ufukta bile gözükmezken, zamanını istediği gibi kullanırmış...

Hiçbir sorun yokmuş ama, Âdem Baba yine de, bir eksiklik duygusu içindeymiş.

Bir gün, göğsünde bir sızı ile uyanmış. Söylence odur ki Havva Ana, Âdem Baba'nın bir kaburga kemiğinden yaratılmışmış... Göğsündeki sızı ondanmış.

Ve efendim Âdem Baba gözlerini açıp da, bir anda Havva'yı görmesin mi? Cennet kıyafetinde olan Havva, güzelliğiyle pırıldamasın mı? Âdem duyduğu eksikliğin ne olduğunu, bir anda anlayıvermesin mi?

İşte o anda, mutlu bir evlilik başlayıvermiş. Uçsuz-bucaksız cennetin, iki kişilik sahipleri onlar... Geçim ya da seçim sıkıntısı olmayan bir dünya, cennet olmaz da ne olur?

Mevsimler geçmiş de geçmiş... Zaman akmış da akmış. Günün birinde Âdem, yuvaya sabaha karşı, sarhoş ve bitkin dönmesin mi? Havva ne olduğunu anlamadan, şaşırıp kalmasın mı?

Zaman yine akmış... Mutluluk yine sürmüştü... Havva

tam, o gecikmeyi unuttur gibi olacakken, Âdem bir gün yu-
vaya yine, sabaha karşı, bitkin ve sarhoş dönmesin mi?

Kafayı vurup yatmış. Öyle kendinden geçmiş ki, kafası-
na taşla vursalar, uyanmayacak. Havva dünyadaki birinci
kadın ama, birinci de olsa, yine kadın... Ne mi yapmış?

Yavaşça yaklaşıp, Âdem'in kaburga kemiklerini saymış.

Adlar Değişmesin!

Yadırgadığım, ad (isim) değişiklikleri oluyor. Bunların
bir bölümü, iyice saçma... Kafalara pusu kurmak gibi, bir
münasebetsizlik bu!

10 yıl kadar önce, Çin ülkesine gidecektim. Hazırlıksız
geziye gidilmez, çalışmak gerekir. Haritalarda Çin'in iki
önemli kentini aramış da bul .namıştım. Pekin'in adı Bei-
jing, Kanton'un adı da Guanzhou olmuştu da ondan.

Çok mu uzaklara gittik?.. Pekiyi... Yaklaşalım. Bizden
örnek verelim. Bursa'daki Simkeş sokağı, Gümüşçeken cad-
desi olmuştu. Ya bizim eski Samatyamız?.. Haritadan silin-
mişti. İstanbul'un fethinden yüzyıllar sonra şairlerimiz İstan-
bul için şiir yazarken, Samatya'ya Samatya diyorlardı. Ör-
nek verelim ki, inanılsın. Yoksa şaka sanırlar.

İstanbul şair Âşık Ömer'in ölümü, 1707 yılında. Yani
ölümü bile, fetihten 254 yıl sonra... Onun İstanbul semtle-
rini anlatan şiirinden, bir bölüm şöyle:

*"Ben seni severim tâ ki ezeli
Takınmış başına fıstık gazeli
Sere serpe Yenikapu güzeli
Lângakapusunda, yârânımız var*

*Davutpaşa ara yerde yücedir
Samatya'nın safası eyücedir
Narlıkapû hepisinden ücedir
Köşk ü saray ile ünüânımız var."*

Bu şiir, neden mi aklımdan çıkmıyor? Nedeni çok basit... Benim feyz aldığım semtleri sayıyor da, ondan... Yenikapı, Langa, Davutpaşa, Samatya... ve ille de Narlıkapı... Âşık Ömer'in ruhuna, saygılar ve sevgiler olsun.

Gazeteler Üzerine

Dünyanın ilk gazetesi, günümüzden dört bin yıl önce, elbet el yazısı olarak, Çin'de yayımlandı. Şimdikilere benzeyen ilk Avrupa ve dünya gazeteleri, matbaa buluşundan sonra hayat buldu. "Haarlems Dagblatt" 1655, "Leipziger Zeitung" 1660, "Linzer Zeitung" 1677 doğumludur.

Gazetelerden, gazetecilerden kurtuluş var mıdır?..

Yoktur. Gazetecilerden, gazeteciler bile kurtulamaz. Çünkü; "Basın, halk düşüncesinin nabız atışıdır. Bunu zora ki olarak hızlandırmaya veya yavaşlatmaya kalkışmamalıdır."

Günün nabzı, gazetelerde atar. Toplumda ateşlenme olup olmadığı, gazetelerin nabzından anlaşılır.

Utanmak, borçtur. Bu borcu ödemeyi savsaklamak, "utanmaz"lığı müesseseleştirmeye yeltenmektir.

Bir olayın iyi ya da kötü olması, o olayın mahiyetinden doğan özelliğidir. Eğer kötü ise, iş bitmiştir, o kötülük o olaya öylesine yapışmıştır ki, onu kimse oradan koparamaz.

Oysa öyle kişiler vardır ki, kendilerinin de oyuncusu ol-

duğu bir olaydaki tüm kötülükler, onlara vız gelir... Eğer kötülük gizli kaldıysa... Eğer gazetelere geçmediyse.

Ama "utanmaz"lar, olay gazeteğe geçse bile utanmazlar da, öfkelenirler. Açıklandığı için... Kendilerine ayna tutulduğu için...

Ben şimdi son yılların dizi olaylarından sonra, ya gazeteler olmasaydı ne olurdu diye düşünüyorum da, titriyorum... Çoktan batmıştık... Çıkmamacasıya...

Ceza Gerekmez

Şair Theodor Storm... Lirik şair. Sessiz, çekingen bir sanatçı... Fazla konuşmayı hiç sevmiyor. Kalabalık toplantılardan da kaçıyor. Ama yine de başına gelmiş. Bir salon toplantısında susmayan iki hanımın arasına düşmüş. Söze karışmıyor ama, sonunda direkt olarak ona sormuşlar: "Herr Storm, siz söyleyin: İki kadınla birden evlenen adam, ne ceza vermelidir?"

"Ayrıca ceza gerekmez. İki kaynanası olması yeter!"

2. ATLANTİS SÖYLENCESİ

Hep duymuşuzdur. Bir "Atlantis Efsanesi" var. Uzun yıllardır anlatılır durur. Sanırım başlatan, Platon olmuş. Bu öylesine eski ve müthiş bir uygarlık adası ki, bir tufanla bir anda yok olmuş.

Nerede miymiş? Atlantik ortasındaki Azor adalarına gittiğimde, "burada" demişlerdi. Ege ortasındaki Santorin adasına gittiğimde de, "burası" demişlerdi. Pek çok yazara esin kaynağı olmuş anlatım çok hoş da, bir gerçeğe mi dayanıyor, yoksa "yakıştırılmış bir söylence" mi, bilinmiyor.

Eğer söylence, azıcık olsun bir gerçekten kaynaklanıyorsa, yakışan yer Santorin adası olmalıdır. Tarihte insanların başına gelen en büyük felaketlerden biri, Santorin yanardağ patlamasıdır. Gerçek olan bu olay, günümüzden yaklaşık 3500 yıl önce meydana gelmiştir.

Bir depremden sonra olduğu sanılan yanardağ patlaması bir anda, öylesine şiddetli oluyor ki, dünyanın göbeğinden göklere fıskıran alevler, kızgın volkan külleri ve bims taşları tekrar yere düşünce, adayı birkaç dakika içinde 30 metre kalınlıkta bir tabakayla kaplıyor.

Adanın bağrında, dünyanın en büyük "Kaldera"sı, yani denizaltı krateri açılıyor. Trilyonlarca metreküp zemin ve deniz suyu havalara uçuyor. Akdeniz'de yaklaşık 300x900 km'lik bir bölgeye, küller ve lavlar yayılıyor. Girit adasına

bile yağan 20 santim volkan döküntüsünün, bugün bile Knossos sarayı kazılarında ortaya çıktığını gösterdiler.

Bu doğal afetin hesabını doğruya yakın yapabilmek için, bir başka afet veri alınıyor. Uzakdoğuda Sumatra ile Cava adaları arasındaki Krakatau yanardağ adasında, 1887 yılında bir patlama gerçekleşmiş. Bu afet bugün için, bilimsel olarak değerlendiriliyor.

Krakatau patlamasında 150 kilometre içinde gündüz, bir anda geceye dönüşüyor. Şimşekler çakıyor, yıldırımlar yağıyor. 100 metre yükseklikte dev tsunami dalgası, iki kenti yeryüzünden siliyor. Koca bir vapur, hiç zarar görmeden kaldırılıp, orman içine bırakılıyor.

Krakatau verileri kullanılarak yapılan hesapların sonuçlarına göre, Santorin'de denize batan ada bölümü, 83 kilometrekare ve birdenbire göklere yükselen deniz suyu, 837 trilyon metreküptür. Ortaya çıkan tsunami dalgası yüksekliği ise 200 metredir. Saatte 160 kilometre hızla yayılan bu dalga, bir saatte Girit kıyılarına vardığında, yüksekliği hâlâ 70 metredir.

İşte bu dalga Minoik uygarlığının Girit'te uzun yıllarda yarattığını, yalnız birkaç dakika içinde yok ediyor. Bu yükseklikte bir dalganın, gözü kara bir sürücünün kullandığı otomobil hızıyla şehirleri basması, dehşet veren bir olay.

Santorin Bugün

Tekneyle Santorin adasına yaklaşıyoruz. Dürbünle baktığımda, bağlar görüyorum. Bu iyi işaret... Akdeniz uygarlıklarının kaynağında, üzümle zeytin bulunur.

Yarımay biçimindeki limana giriyoruz. Deniz o denli derin ki, hiçbir tekne veya vapur, demir atamıyor. Denizin

derinliklerine özel yöntemlerle tutturulmuş şamandıralara bağlanıyorlar.

Yarımayın çevresi, birdenbire 300 metre yükselen, uçurum gibi dik yamaçlar... Burası, eski patlamanın krateri. Değişik taş renkleri, zakkumlar ve bougainvilla'larla renklenmiş yamaçlarıyla.

Şehir, 300 metre yukarıda. Teleferikle çıkıyoruz. On bin nüfuslu Santorin, 10 kilometre boyunda, 200 metre genişliğinde ak bir kurdele gibi, yarımayın tepesini taçlandırıyor. Kıvrımlarla dolaşan daracık sokaklarıyla.

Santorin adası ve şehir yapısı, dünyada benzeri olmayan bir biçimlenme olduğu gibi, Ege adalarının da en güzellerinden biri.

Bir Öpücükle

Romantik-platonik aşkların sözü edilince, ayağa bile kalkarım. Saygımdan...

Ancak, bu sınırların derece derece aşılması düşüncesini de yanlış bulacaklardan değilim. "Zamanımızda artık..." gibi bahaneler de ileri sürmem. Çünkü konu, böyle dünyaya geldi... böyle de gider.

Yalnız, hele yaşlanan insanların hep eski zaman masalları anlatması önlenemez. Büyükanne torunu genç kızlara anlatıyor: "Bizim zamanımızda öyle genç kızlar vardı ki, bir erkek öpücüğüyle, düşer bayılırlardı..." Genç kızlardan biri, taşı gediğine koyar:

"Demek ki sizin zamanınızda öyle genç erkekler varmış ki, bir genç kıızı bir öpücükle bayıltabilirlermiş."

Gece Çalışması

Fyodor Çalyapın, 20. yüzyıl ilk yarısının, en ünlü Rus baritonu... Paris'te Boris Godunov rolü oynayacak... Heyecanlı ve titiz. Bütün gece Paris sokaklarında, oynayacağı role çalışıyor. Şarkı söylemiyor ama, tüm jest ve mimikleri sabaha kadar yerleştirmeye çalışıyor.

Vakit sabaha karşı... O saate kadar yalnız kalmış bir duvar çiçeği cici hanım Fyodor'a, gece birlikte olmayı öneriyor. Kabul etmeyince, kız nedenini soruyor, o da anlatıyor:

"Çalışmam gerekiyor güzelim. Onun için sokaklarda dolaşıyorum."

Cici kız gülerek diyor ki:

"O la la! Bunu anlamamışım... Öyleyse sana iyi şanslar sayın meslektaşım!"

3. ŞAİRLERİN İSTANBULU

Raflarımda, okuya okuya eskittiğim bir kitap yer alıyor. 1988 yılında basılmış. Adı: "Şairlerin İstanbulu". Seçen, derleyen ve yayına hazırlayan editörler, Cevat Çapan ve Selahattin Yıldırım... İki de, eşi bulunmaz, sevgili dostlarıym.

Ne de güzel seçmiş ve düzenlemişler. Kitabı her elime alışımında, bir-iki şiir okuyup, kapatıyorum. Şiir kitabı bu! Macera romanı gibi oburca okunmaz... Damla damla okunur bir şiir kitabı.. Birdenbire çok okunursa, yürek dayanmaz. Kafa karışır.

Çapan ve Yıldırım dostları, "Şairlerin İstanbulu" kitabını, Editörlerin Notu'nda şöyle anlatıyorlar:

"Sevdiğimiz bazı İstanbul şiirlerini içeren bu mütevazı çaba, bir sevgi ürünüdür. Bu kitabı meydana getirirken, İstanbul sevgimiz ve bu şehir aşkına yazılmış şiirlere karşı beslediğimiz hislerden ilham aldık. Ancak asıl ilham kaynağı, bu kitabın gerçekleşmesini sağlayan ve eserleri kitapta yer alan, dünün ve bugünün şairleri oldu."

Kitabı dün, bir merakım yüzünden yine açtım. Sanıyorum ki artık, İstanbul üzerine şiir yazılmaz oldu. İstanbul artık, bütünlüğü ve karakteri olan bir şehir olmaktan uzaklaştı.

Eskiden, bir imparatorluk şentezi olan İstanbul, artık bir taşra kasabası çeşitlemesine dönüştü. Marmara, Boğazi-

çi ve hatta Karadeniz olmasa, ortaya çıkan bu şehire övgü düzmek, özverili bir çaba olurdu.

Sanırım ki işte bu nedenle, kitaptaki şairlerimizin en genci, 1944 doğumlu Refik Durbaş... Daha kıdemliler arasında, 1931 doğumlu Cemal Süreya ve 1928 doğumlu Edip Cansever yer alıyor. En kıdemli İstanbul şairi, 1432 doğumlu Fatih Sultan Mehmet Han.

Padişah, kendi adını kullanarak şiir yazmaz. Mahlas kullanır. Avniyâ'dır, Sultan Mehmet'in şair olarak adı... Şiirlerinden anlaşılıyor ki Avniyâ, sur içi İstanbul bölgesinden çok, neşesi ve zevki bol, Galata tarafını sevmektedir. Anlaşılan, "tebdil" gezmiştir.

Zaten Bellini'yi çağırıp, yağlıboya resmini yaptıran bir Osmanlı Sultanının Galata'yı sevmesi, yadırganamaz.

Günümüz İstanbulunu, 1975 yılında dünyamızı terk eden Bedri Rahmi Eyuboğlu, "İstanbul Haritası" şiirinde, yağlamadan şekerlemeden, şöyle anlatır:

*"...Bir Anadolu'dur gelmiş meleşir boşlukta
Bir Anadolu'dur gelmiş serilmiş
Bir Ali Cengiz kilimdir örülmüş
Şehrin böylesi nerde görülmüş
Dağlar taşlar kızamık dökmüş."*

Yaşama Biçimi

Bugün artık ev olarak kullanılmakta olan eski eserlerde durum, ilginç... Bu binalarda bugün bile, tıpkı ilk yapıldığı zamanlardaki koşullarla yaşanması gerektiğini ileri sürmek, yanlış olur. Çünkü artık, o toplum yok. İnsanları eski zamanların fiziksel şartları içinde yaşamaya zorlamak, anlamsız.

Evlerde artık kayısı pestili, erik pestili yapılmıyor. Yıllık salça yapılmıyor, turşu kurulmuyor, hepsi marketten alınıyor. Çamaşır tahta tokaçla yıkanmıyor, makinesi var. Kömürlü ütü yok, elektrikli kullanılıyor. Karpuz, soğutmak için kuyuya sallandırılmıyor, buzdolabına konuyor.

Yer yatağında yatılmıyor, karyola var. Yemek zamanı kurulan yer sofrasında, çömelerek ve avuçlayarak yemek yenmiyor. Masa, iskemle ve çatal-kaşık kullanılıyor. Demek ki eski evlerde yaşanabiliyorsa bile, çağdaş uygarlık konforuna uydurularak yaşanıyor. Bu binalar, zamanın yaşama koşullarıyla bağdaştırılmış olarak kullanılıyor. Bu biçimde korunabilen geçmiş zaman yapılarının, ayakta kaldığı sürece yaşatılmasına, engel yok.

Eskiden İstanbul'da, aşçı dükkanları vardı. Bunlarda dizi dizi tencere ve tepsi yemeği bulunurdu. Çiçek bamyası, elbasan tava, düğün çorbası, paça, zerde gibi yemekler ve tatlılar yaparlardı. Aşçılar şimdi yok oldu, yerine kebabçılar geldi.

En basit ve mimara yakın konu olan ev bile, yaşama biçimlerinin gelişmesine, ya da değişmesine göre işlev değiştiriyor. Mimar kendi yaşadığı evlerin işlevini bile, örnek almak hakkına sahip değil.

Devlet Adamı

Devlet adamı kendisini, devlete adayan kişidir. O kendisini artık, devlete ait bilir. Artık, kendisi yoktur, devlet vardır.

Ama devlet adamı olamayan politikacı, devletin kendisine ait olduğunu sanır.

Gerçek devlet adamı odur ki, kendi hırsı ve toplum ya-

rarı arasında, denge kurabilir. Toplum zararını doğuracak her davranıştan, sakınır. Onun kişisel hırsı, toplum yararının başladığı yerde biter.

"Devlet adamı, kişisel düşünce sistemini kuracak kadar yaşlanmış olan, ama her konuda düşündüklerini ille de söylememeyi (yani çenesini tutmayı), başarabilen kişidir." (Baruch)

Başlık Atmak

Gazetelerde büyük sorun, olaysız geçen günlerden sonra, birinci sayfaya ne başlık atılacağıdır.

Ancak, bizde olaysız gün geçmiyor ki... Yalnız dolandırıcılık haberleri olsa bile, tüm gazete başlıklarla donanabiliyor. 20 yıl önce, milyon çalanlar başlık olurdu. Şimdiki tarife, trilyondan açılıyor. Yüzlerce trilyona, milyarlarca dolara kadar, büyüyor... Güçlü kişilere yakınlık derecelerine göre!

Bir milyar TL dolandırana ise, eşek muamelesi yapılıyor.

4. YANARDAĞ ATEŞİNDE

Yemek, hangi ateşte, nasıl pişirilmelidir?

"Hangi ateşte" sorusunun yanıtını vermek, kolay sanılır. Örneğin: Odun, kömür, havagazı, bütangaz, doğalgaz gibi... Ya da yeraltında kaynayan (90-95 derece), gayser sularında.

Böylece komple yanıt verildiği sanılır. Oysa yetmez. Yanardağ ateşinde de yemek pişiriliyor. Hem de nasıl!

Atlantik okyanusunun ortasındaki Azor adalarından Furnas volkanik arazisinde yeraltı sıcaklığı, gezilen zemine çok yaklaşıyor. Yere, çıplak ayakla bile basılamıyor. Böyle yerlerde toprak biraz deşilince, ortaya bir fırın çıkarılmış oluyor.

Yapılacak iş, bu fırın çukuruna tencereyi koymak. Nasıl mı? Et, balık ya da deniz mahsulleri, can ne çekiyorsa onunla doldurarak... Sonra da üstü toprakla kapatılıp, uygun süre beklenecek. Biz de öyle yapmıştık.

Böylece yanardağ ateşinde pişirdiğimiz üç tencere çeşitli deniz mahsulleri, otelde soframıza geldi. Zevkli bir servis yapıldı. Bizde odun ateşi övülür ya! Yetmez... Yanardağ ateşi bu! Lezzetini anlatmaya, benim gücüm yetmiyor.

Bu sofranın verdiği neşe, binlerce kilometre uzaktaki bu adacıklara gitme külfetine değmişti.

İstanbul'a dönüşümde, hınzır arkadaşlarımı kışkandırdım: "Azor'da, yanardağ ateşinde balık ve meze pişirdik,"

dedim. Bazı antikalar da sandı ki, yanardağ patladı da, kızgın lavlar dereler gibi akarken, elimde ızgara, geri geri yürüyerek balıkları nar gibi kızarttım. Adlarını not etmişim. Günü gelirse açıklarım.

Furnas'ta, bir mağara var. Ağızına yaklaşınca, dibi görünmeyen bir uçurum olduğu anlaşılıyor. Günü 24 saatinde mağaranın içinden dur durak bilmeden, öyle korkunç sesler geliyor ki, insanın tüyleri diken diken oluyor.

Nasıl mı? Tanımı yapılamaz, notası yazılamaz. Güm-bürtü, zırlıtı, vızlama, ıslık, siren, dizi patlama, davul, çingirak, homurtu, düdük... Birbirine karışarak sürekli duyulan bu sesler, insanın kanını donduruyor.

Rehberim Oliveira'ya sormuştum: "Bu sesler nereden geliyor?" O da gözlerini kısıp, hınzır bir gülümsemeyle anlatmıştı:

"Elbet cehennemden... Yani biraz önce yediğimiz yemekleri, mezeleri, hangi ateşte pişirdik sanıyorsun? Elbet cehennem ateşinde... Cennette ateş ne gezer?"

"Vay canına!.. Desene ki orada da ya hey!.."

Sevgili Gıyas Ağabey!

Bu dünyada yaşayanlar arasında, yaşamayı hak etmiş müstesna insanlar da oldu. 1930'lu yıllarda İÜ Tıp Fakültesi öğrencilerinden biri, hem öğrenimini sürdürüyor, hem de futbol oynuyordu. Beşiktaş'ın, geleceği en parlak oyuncularından biriydi.

Oyunu da, karakteri gibiydi. Olağanüstü akıllıca ve güzel oynuyordu. Hiç bencil değildi. Cömertçe yardımlaşır. Ciddi görev bilinci ise, her türlü övgünün üstündeydi.

Bu müstesna genç sporcunun (oyuncu değil sporcu),

tıp öğrenimini bırakıp kendini futbola adanması için, olağanüstü baskılar uygulandı. Ama o, öğrenimine öncelik verdi. Vaatlere kanmadı. Önce doktor, sonradan da doçent ve profesör oldu.

O eski sporcu, sevgili Prof.Dr.Gıyas Korkud Ağabeyimizdi.

Son transfer döneminde futbol piyasasında milyonlarca doların dönmesi üzerine, dünyamızı terk etmiş olan ağabeyimizi, yine andık. Kendisine, neşeli bir akşam soframızda sormuştuk: "Yani futbolu bırakmayıp profesör doktor olma-saydın, ne olurdu?" diye... Çok kısa özetlemişti:

"Dolmabahçe stadında büfeci olurdu..."

Eminim ki nur içinde yatıyor. Benim duam, bir şeyi de-ğiştirmez.

Gizleyince

Aktör Hans Albers, içkiyi çok severdi. Yalnız sevmekle kalmaz, çok da içerdi. Ancak, hiç kimse, onu sarhoş gör-miyordu. Herkese merak oldu. Bu işi nasıl başardığı sorul-duğunda, şu yanıt alındı:

"Çok basit... Ayık olduğum zaman, sarhoş taklidi yapı-yorum."

5. ZAMAN ÜZERİNE

Zaman öyle kesintisiz akar ki, onu durdurup da, düğüm atılamaz. Zaman bölünüp, parçalanamaz. Ancak, bazı 'kabul'ler önem kazanır. Yıl, yüzyıl, bin yıl ölçüleri, bizim yakıştırmalarımızdır ama, bu bölünmeler son derece önemlidir. Çünkü hesabımızı bilmeliyiz... Hiçbir hesabı olmayan yaşam, başka canlılara göredir, insanlara göre değil.

Yeni yıldan neler beklenebilir diye düşünmek, alışkanlık olmuştur. Önce şunu anımsamakta yarar var, insanı düşünürken kırıklığına uğratmadığı için, hiçbir an, hiçbir yeni yıl, hatta yeni yüzyıl, akşamdan sabaha, birdenbire yenilikler getiremez. Her zaman parçası kendi geçmişini eteklerinde sürükleyerek, yeni zamanlara getirip teslim eder.

Geçmişimizi ortada bırakıp, kaçamayız.

Yıllarca ülkemizde birlikte yaşadığımız bir gençlik arkadaşıyla, o Amerika'ya gittiği için vedalaşmış ve 37 yıl (şaka değil otuz yedi yıl) görüşmemiştik. Sonra da bir gün, Paris'te buluşmuştuk.

Buluşuktan iki dakika sonra o koskoca 37 yıl birden yok olmuş, biz eski günlerin yakınlığına dönmüştük. Zaman göreceliydi ya! O arkadaşım, parlak mimarlık yetenekleriyle, Amerika'da zaman zaman doruklara çıkmıştı... Kişisel özellikleriyle de, her şeyi bir anda yıkıp parçalamış, yine yalnızlıklarına gömülmüştü.

Ben de zaman zaman, utanmam gerekmeyen marifet-

ler yapmış, öte yandan kısmen kendi tetiklediğim olaylarla, bunalımlara düşmüştüm.

İkimizin de ömrü, testere dişleri gibi iniş-çıkışlarla geçmişti. Paris'te 100 saat birlikte olmuş, bunun 90 saatinde konuşmuş, 10 saatinde ise yorgunluktan baygın düşmüştük.

Vedalaşmadan önce, ömürlerimizin muhasebesini yapmıştık. En önemli soru şuydu: "Yaptıklarımızdan pişman mıydık?"

"Hayır!" Değildik. Bir kez daha dünyaya gelsek, aynı hayatı yaşamak ister miydik: "Evet!" İsterdik.

Ama hiçbir değişiklik olmadan, yani aynı ömrü, bir kez daha yaşamak ister miydik? Yanıt, kesinlikle "Hayır"dı. Bir kere yeterdi.

Bu buluşmadan sonra aradan, yine 20 yıl geçti... Değişen bir şey yok.

Bize yaşamak için bir fırsat verilmiş... Nasıl olduğu önemsiz. Bu fırsatı, olabildiğince iyi kullanmak, borcumuz. Kötülükleri hiç unutmadan, sonuçta iyimserlikten kopmamak gerekli... Elbet "saf"ça, hatta "bön"ce anlayışsızlıklara düşmeden.

Yaşam hakkının, bize verilmiş bir görev olduğunu, unutamayız. Bu görevin sırtımıza yüklediklerini, silkip atmıyoruz. Bu görevleri sırtımızda, sabırla taşıyacağız.

Zaman, hiçbir zaman geç değildir. Yaşama sevincimiz ve bundan doğacak yaşama hırslımız (hırsın iyisidir bu), ne olursa olsun "bir şeyler" yapmamızın borç olduğunu (isterse çiçek dikmek olsun), gelecekte başarılacak işlerin (isterse çiçekler açsın), bize yeniden yaşama sevinci yakıtları dolduracağını, bilmeliyiz.

Einstein'ın zamanın göreceli (rölatif, izafi) olduğunu kanıtlamış olması, bize ilaç değil... O iş, uzayda geçerli. Biz, takvim ve saate göre yaşıyoruz.

Ama yine de, zamanın bizim için bile göreceli olduğunu, bilmeliyiz. Sürekli akmakta olan zamanı sadece seyrederek, hiçbir şey yapmayanlara, sadece ruhsal geniş getirenlere benzemek, zamanı kısalttığı gibi, yok bile eder.

Ama bir insan ki, geçmekte olan zamanın içini, sürekli olarak, tıka basa, güzel ve doğru olaylarla doldurur; işte o insan yaşadığı zamanı genişletir, büyütür. Yaşamını hak eder.

Korkmadan, bıkmadan, vazgeçmeden.

Zaman, hiçbir zaman geç değildir. Zamanı genişletmesini, onun içini tıka basa doldurmasını başarabilecek insan için zaman, ne için olursa olsun, kaç yaşında olursa olsun, geç değildir.

Ancak (söz aramızda), bazen yaşama çabuk veda edilir. İnsan olarak görevimiz, gideceğimize göre değil, yaşayacağımıza ve gitmeyeceğimize göre yaşamaktır.

Her yaştan dostlarım, hepimize huzurlu ve yaşama sevinciyle dolu yıllar, yetmez yüzyıllar, yetmez binyıllar dilerim.

Karikatüre Saygı

Mizah dünyasında kendisine düşen rolü en parlak biçimde başaran, karikatür... Yazılı ve sahneli mizahın, karikatürden alması gereken çok ders var.

Aklın sanatı olan mizahın, gülünçlük yaratmak olmadığını en iyi anlayan ve uygulayan, karikatür. Aklın sanatı olan mizahın, sanatseverin aklına hitap eden, gülünçlük doğurmak gibi ucuzluklara tenezzül etmeyen, bir strüktürü yani taşıyıcı sistemi olması gerektiğini ilk anlayan da, karikatür.

Amacının kakhaha patlatmak deęil, dūřündürmek, hat-
ta insanları, gerçekleri grebilinceye kadar dūřündürmek
olduğunu iyi algılayan sanat dalı da, karikatür.

Kimse şaşırmasın! Bu arada glnyorsa da, kakhaha
patlatılıyorsa da, olur elbet... ancak, dūřndkten sonra...
Yaşam dersi olabilecek gerçeği, kavradıktan, algıladıktan
sonra.

Tam Dakikasında

Genç koca, düğünden tam dokuz ay 10 gün sonra, eşi-
ni alıp doğumevine götürüyor, yatırıyor.

Bir saat sonra doktor kendisine, "Bir oğlunuz oldu"
müjdesini veriyor. Baba mutlu: "Tam dakikasında oldu...
Saat 23.30" diyor. Ama iş, burada bitmiyor. Bir saat sonra
doktor gelip, bir de kızı olduğunu müjdeliyor. Adam saatine
bakıp, "Bu da tam dakikasında oldu. Saat 00.30" diyor.
Sonra ekliyor:

"Doktor Beyciğim, ben gidip bir çorba içeyim... Nasıl-
sa sabah saat sekizden önce bir şey olmaz."

6. ŞAİR EŞREF

Yergi (hiciv, hecv, satir), mizah biçimlerinden biridir. Gülünç hale koyma niyeti içerir. Bizde genelde, deyim yerindeyse eğer, şiir biçiminde yapılmıştır. Bizim ünlü yergicilerimizden birisi, Eşref'tir (1847-1912).

Eşref bizde, Şair Eşref adıyla bilinir. Şiirlerinde, çirkin sözcükler, fazla açık benzetmeler var. Amaç yergi gücü olduğundan, bu "açık"lıklar çoğu kimse tarafından, bayağı ve iğrenç sayılmaz. Ancak örneğin R.H.Karay, "ölçüsüzce saldırgan, şakası ve esprisi kaba" bulduğu için, Eşref'i şair koluna oturtmaz.

Öte yandan Süleyman Nazif, Eşref'i över: "Eşref bizim son yüzyıl tarihimizdeki çelişkilerin, çöküşün, çözülüşün bütün işkencesini elle tutulur gibi duymuş, aynı zamanda saltanatın ve teokrasinin (din erkine dayanmanın) el ele verip mahvettiği halkı, yakından tanımıştır. Bozuk imparatorluk idaresi, nâzırlarından tahsildarına, zaptiye nâzırlarına (içişleri bakanlarına) kadar, onun gazabından kurtulamamıştır."

Şimdi hemen, İstiklal Marşımızın şairi Mehmet Âkif'e (Ersoy, 1873-1936) gelemim. Şairlikten önce, İslamcı ve vaziz olduğunu da, anımsatalım. Mehmet Âkif, Eşref'i, Abdülhamit'e en güzel söven adam olduğu için, sever. Şu kıtasından pek hoşlanır:

*"Besleme gûş eyleyen şeytan gibi
Korkuyorsun 'höt' dese bir ecnebi
Padişahım öyle alçaksın ki sen,
İzzet-i nefsin Arap İzzet gibi."*

21. yüzyıla girmişken hâlâ, Abdülhamid Han diye ağlasarak, halkı şaşırtmaya yeltenenler, belki Mehmet Âkif'in sözlerine kulak vereceklerdir.

Kısa bir özet yapalım. Küfür ve pisliğe batırmanın, yerginin şartı olmadığını unutmuyoruz. Eşref'in şairliği konusunda, kim ne isterse düşünür.

Son diyeceğim şudur ki Eşref, isterse abartılı olsun, yaşadığı dönemi gerçekçi olarak yansıtmış, zalimlerle korkusuzca savaşıma girmiştir. Bu yanları, yanlış bulunan özellikleriyle silinemez.

Kendin Pişir Kendin Ye!

Türkçemizde yabancı kökenli sözcük kullanma kargaşası, tüm 20. yüzyıl boyunca sürdü gitti. Önceleri Arapça-Acemce-Fransızca... Sonra Almanca-İngilizce...

Şu anda çok eskileri atlayalım. Sevgili Haslet Soyöz'ün karikatür tefrikalarında, yeni rastladım. Bir yerde içli pilavı çevirmiş, "Sensitive Rice" demişler. Yani içli pilav, olmuş "Hassas Pilav". İnsanların hassas olamadığı yerde, hassaslık pilava kalıyor demek.

Bu çevirinin bir göndermesini anımsıyorum. Kebapçının biri lahmacunu nasıl anlatsın? Bulmuş yolunu. Vitrininde tanıtıyordu: "Turkish Pizza".

Konu kafanın dışına atılmazsa, mayalanıp yeni marifetler oluşturuyor. Gençliğimizde öğrenmiştik. J.W.Goethe'nin son sözleri, "Mehr licht" olmuş. Yani "daha çok ışık..."

Bu sözlerin anlamı uslu uslu düşünülürse, saygı duymamak, üzüntüye kapılmamak olanak dışı... Öyle ya, üstat, sonsuz karanlığa gitmekte olduğunu algılıyordu demek...

Ancak biz o genç yaşlarımızda, hınzırlığı elden bırakmamıştık. Demiştik ki: "Yanlış duymuşlar. Üstat 'Mehr licht' dememiştir. 'Mehr nicht' demiştir."

Yani "Yetti artık! Bezdim artık bu mendebur dünyadan!" demek istemiştir.

Yaş ilerleyince (hem de epeyce) aklı gelenler, tren vagonları gibi birbirine bağlanıyor. Son yıllarda bizi Avrupa'ya bağlayan TEM otoyolu gezilerinden birinde görmüştüm. Bu yoldan otomobille de çok turist geliyor ya! Bir "kendin pişir kendin ye!" restoranımız, Almanlar için büyük bir bez afiş asmıştı: "Brate selbst, iss selbst."

Almanlar bu çeviriyi kendin pişir, kendin ye diye anlamıyordu. "Ne bok yersen ye!" anlıyordu (affedersiniz).

Diz Çökmek

İngiltere'ye gidelim, birkaç dakika için... Garrick, Drury Lane tiyatrosu yönetiminin başına getirildi. Görev başlar başlamaz bilet fiyatlarını iki misline çıkarttı. Öfkeleyen seyirciler ise, bütün tiyatro salonunu, saray locası dahil harabeye çevirdiler.

Dünyanın parası harcandı, tiyatro yenilendi. Açılış gecesinde, hıncını alamayan seyirciler, bağırarak Garrick'i sahneye çağırıp, diz çökmesini istediler. Yapmazsa, tiyatroyu bir kez daha yıkacaklardı.

Garrick sahneye geldi. Diz çöktü. Kalktı. Bir daha dönmemek üzere tiyatroyu terk etti.

Kendisine geri dönmesi için ricaya gelip, hatta diz çöken halk heyetlerine, kesin yanıtını verdi:

"Bir kez diz çökmek yeter."

Fıkra Anlatırken

Fıkra dinlemek, iyi hoş da, anlatılana da bağlı, özellikle anlatana da.

"Sen bunu bilirsin ama, biliyorsan söyle!" diye söze girene, ne denebilir, daha anlatacağına başlamadan...

Üstelik yarısına gelince fıkranın sonunu unutup, "Nasıldı yahu?" diye sorulursa... En iyisi hep, bilmiyorum demektir.

Viyana'da, besteci Richard Strauss'un evinde, sık sık müzik geceleri düzenleniyor. Yemek ve şarap sonrası, söyleşiler koyulaşüyor. Birisinin anlattığı fıkra, çok hoş gitmiş, herkes kahkahayı basıyor, onur konuğu, G.Hauptmann hariç... Onun yüzünde kımltı yok! Niye gülmediği sorulunca, söylüyor:

"Ben bu fıkrayı 60 yıl önce Weimar'da duymuştum."

7. ENFLASYON VE GEBELİK

B.Russell'in bir kitabında Şu paragrafı okuduğumda, ilgimi çekmiŐti:

"Son savaŐa katılan bütün Avrupa lkeleri, paralarının değerini düŐürdüler, böylelikle de borçlarının bir bölümünü ödemeyi, reddetmiŐ oldular. Almanya ile Avusturya ise, enflasyon yoluyla, içteki borçlarının tümünü reddetti. Fransa frankın değerini beŐte bire düŐürerek, bu Şekilde, frank üzerinden tanımıŐ olduğu bütün hükümet borçlarının, beŐte dördünü reddetmiŐ oldu."

Ne zaman mı oldu bu işler? Russell'in kitabı 1932 yılında yayımlandığına göre, Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasını anlatıyor.

Bu anlatılan enflasyonların hepsi kasıtlı... Para değerini sefilleŐtirme kararını hükümetler, halkı kazıkladıklarını bile bile vermiŐler. Geçen yüzyılda, üstelik o zamanda, hepsi demokratik seçimlerle iktidar olmuş hükümetler, toplumları sıkılmadan smrmŐler.

Gerçekleri saklamaya hiç yeltenmeden, enflasyonun gerçekte ne demek olduğunu, en ince bir deyimle özetleyen, yine B.Shaw'dur. Diyordu ki:

"Eğer hükümetler tüm kendisine inananları aldatarak para değerini dŐrrlerse, bu marifetin terbiyeli adına enflasyon denir."

Merak ederim. Shaw'un kendisini tutarak terbiyeli bir

tanım yerine, tutmadan içinden geçeni söylemesi halinde, kimbilir daha neler öğrenecektik.

Konuya ışık tutan başka üstatlar da, gerçeği aydınlatıyorlar. Birisi diyor ki: "Enflasyonla flört eden, onunla evlenmek zorunda kalır" (G.Hampton). Sonrasını da, bir başka zat fısıldıyor:

"Az bir şey enflasyon, az bir şey gebelik gibidir, durmadan büyür" (L.Henderson). Aynı zat gebelik benzetmesini, bir başka yanından yakıştırıyor:

"Enflasyon gebeliğe benzer. Legal yollardan durdurulamaz."

Konunun unutulamaz yanı, bilerek ya da bizimkiler gibi basiretsizlikten görmeyerek, enflasyona sebep olan yönetimlerin çoğunun demokratik ortamda ve serbest seçimlerle iktidara gelen hükümetler olmasıdır. Aralarına sahte demokrasiler de karışmış olmasının, fazla önemi yok.

21. yüzyıla girdikten sonra, geleceği karartan çevre kirlenmeleri, nükleer tehlike, nüfus yığılması ve enflasyon gibi felaketler, tüm dünya ülkeleri için, aynı derecede önemli gözüküyor.

Diktatörlükler ve benzerleri yerin dibine batsın ama, demokratik yönetimler de, çaresiz kalıyor.

Anlaşıyor ki insanlığın geleceği için, yeni arayışlara girmek ve bugünden hiç bilinmeyen çareler bulmak, şart oluyor.

Bakan İstifası

Bunca uzaktan bize bile üzüntü veren bir olay, Portekiz'de bir köprü'nün yıkılmasıdır. Bir otobüsle iki otomobilin, sulara gömülmesi ve 80 kişinin ölmesidir.

Ancak, kazadan sonraki gelişmeler, beni daha çok sarstı. Köprü, 18. yüzyıldan kalmadır ve 116 yaşındadır. Bu asırlık köprünün yıkılması üzerine Kamu İşleri Bakanı Coelho, bakanlığının görevini yerine getirmediğini kabullenerek, o gün istifa etmiştir.

Bu davranış inceliğini, kıskanmamak elde değil... Bizim ölçülerimize göre, iki yüzyıl önce yapılmış bir köprü yıkıldığı için istifa etmek, akıl alacak iş değildir.

Bizde koskoca bir ülke ekonomisini yıktığı halde, "İstifa edersem tarihe hesabını veremem" diyen başbakanlar iktidar olmuştur... Hem de gülümseyerek.

Portekiz'de kaza bölgesini ziyaret eden Başbakan Gu-terres, öfkeli kalabalık tarafından "katiller!" haykırılarıyla yuhalanmış... Ben Portekiz'i gezdim, halkını biraz tanı- rım... Şımarıklık ediyorlar. Beni bağışlasınlar, onlara diye- ceğim ki:

"Ey Portekizli dostlar! Siz bir yeyin, bin şükredin! İstifa etmesini bilen bakanlarınızın, kıymetini bilin!.."

Kurban Konusu

Diyanet İşleri Başkanı hac ziyareti konusunda bilgi verirken, kral sofrasından aktarmalar yapmış. Kral Fahd bin Abdülaziz'in, Müslüman ülkeler temsilcilerine verdiği ye- mekmiş sahne... Bu sofrada Türkiye'deki "tavuk, hindi ve devekuşu" gibi hayvanların da kurban olabilmesi tartışması, alay konusu edilmiş.

Sayın Başkan da bundan, "pek rahatsız" olmuş.

Sayın Başkan şunu iyi bilmelidir ki, bizim Suud ailesiy- le ilgili olarak, mahcup olunacak hiçbir yanımız yoktur. Bu aile, Türk düşmanıdır. Hiçbir Türk yetkili ve görevli, kralın

sofrasına mahcup olmak için oturamaz. Haddini bilmez gülmeler karşısında, isyan edip karşı koymadan duramaz.

Türkiye, Sam Amca'nın koltuğuna sığınmış petrol kazıkçısı, muhtekiri ülke değildir. Vatandaşımız, neye gücü yetiyorsa, onu kurban eder.

Kral ailesi vaktiyle yaptığı gibi, hac için, Türkiye'den bazı resmi görevlileri, rüşvet kokulu davetlere çağırırmaktan da vazgeçmelidir.

İlk Olarak

Bir Viagra macerası, herkesi sarmışa benziyor. Tehlikesine falan, aldırın yok. Azgınlığa doyamamış olanlar, "ölümüne" kullanıyorlar. Bir adama, "boğa gibisin!" deyince sırtıyor da, "öküz gibisin!" deyince, tabanca çekiyor.

Bu tip erkeklerin ömürlerinde, iki kara gün bulunuyor... İlk olarak ikincinin başarılabilmesi... İkinci olarak da, birincinin başarılabilmesi.

8. KÜÇÜK BİR DÜNYA

Çok duyarlı bir konu... Onun için, çok açık anlatılamıyor. Anlatım ve tanımlar, hep eksik gibi gözükebilir. Ama yorumu, konunun eksik sanılan yanlarından vazgeçerek ve anlatılanlarla yetinerek, yapmalı.

Birlikte yaşamaya karar veren iki kişi... Anlaşılmadı mı?.. Açıklayacağım: Evlenecek olan bir çift... Tamam mı?

İşte bu minik grup, düşleyecekleri yaşama olanaklarını zihinde canlandırırken, bulutlar üzerine çıkmamalı. Maddesel abartmalara kapılmamalı.

Her düzeydeki maddesel olanağın verebileceği, bir doygunluk ve huzur duygusu var. Konforun sonu yok. Konfor ille de uygarlık değil... Şart olan uygarlık... Konfor da, ne kadarsa... Hele lüks uğruna zihinsel uşaklaşmalara razı olmak, düpedüz ruhsal intihar.

Ruhsal huzura ermenin ciddi yolu, ille de eksiksiz maddesel şartlar sağlanmasından geçmiyor. Şart olan, kültür ve sanatla zenginleşebilecek, kişisel ruhsal hazineler.

Evliliğin can düşmanı, öfkelenmek, inatlaşmak, kin tutmak, intikam almak...

Nedir bunlar?

Öfke, kısa süreli bir çıldırma... Mantıklı düşünce zincirini, parçalayıp atar. İnat, yalnız ve yalnız, aptalların enerjisi.

Hiçbir duygu insan ruhunu, kin tutmak kadar küçültmez.

İntikama gelince, onu da Çinliler bilir: "Yağmur yüksek dağlara tutunamaz, intikam duyguları da yüksek ruhlara..."

Beklenenlerden bir ufak yamak yapalım: Tüm kötü duygulardan arınmak... Önemsiz ayrıntıları sorun biçimine dönüştürüp havayı bulandırmamak... Güteryüzlü olmaktan, hiç vazgeçmemek... Utandırınca kadar sabredip, hoşgörmek... hoşgörmek.

Evlilik, iki kişilik bir dünya ki, ipekten örülü bir koza içinde... Hoyratlıkla haşinlikle, parçalanmamalı, o ipek koza.

Ayakta Kalmak

Hastalık zor şey. Ama daha kötüsü var: Hem hasta, hem de karamsar olmak. Hem ruhu, hem de vücudu hızla hırpalayan açmaz, buraya kadar gerilemek.

Bu satırları yazarken, sanılmasın ki ben, uzaktan dürbünle bakarak, öğütler sallamaktayım. Götürücü kesin sonuçlar doğurabilen hastalıkların, hiç mi hiç yabancıları değilim.

Benim doktorlarla aram iyidir. Hatta çok iyidir. Ancak, bunca yıl, ince olaylarla geçmiş olan bu yakınlık, son zamanlarda beni bir hesaplaşmaya sürüklüyor. Beni önüne katıp da sürükleyen "ne" mi?.. Söz aramızda: Vicdan azabı.

Şimdi, bu azaptan kurtulmanın yolunu arıyorum: Bir dostum, "İtiraf edersen hafiflersin!" dedi.

Dedi ama, bunu iyilik olsun diye mi söyledi, yoksa hınzırlığından mı, ayırdedemiyorum.

Ben sevgili doktorlara bazen utana çekine yanlış bilgiler vermekten çekinmedim. Bu davranışın Türkçemizdeki adı, düpedüz yalan söylemektir.

Yalanı kolaylaştırmak için, kişisel ilişkim olmayan dok-

torlarla ilişkiye girmekten kaçıyorum. Yakınım doktorlara ise, bağışlanmaz oyunlar çeviriyorum. Ancak, saklanamaz gerçekleri, onlar yine de görüyor. Nazım geçer ya, kızmazlar diye düşünüyorum.

Ünlü Fransız politikacı Gambetta ölüyor. Cesedi otopsiye alınıyor. Sonuçta anlaşılıyor ki kendisi uzun ömrünü, yarım düzine öldürücü hastalıkla geçirmiş. Doktorlardan biri arkadaşına diyor ki:

"Olağanüstü iyi talihimiz varmış. Tanrı'ya şükretmeliyiz. Ya bu adam elimize, ölmeden önce gelseydi!.."

Kadı Adaleti

Geçen gece Cihat Burak'ı andım desem, hemen, "Haa, ressam!" denecek. Yanlış değil... Asıl ününü ressam olarak yaptı. Ama Cihat, çok değerli bir mimardı da... Aynı yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi'nde, mimarlık öğrenimi görmüştük.

Birlikte olduğumuz gecelerden birinde Cihat, o günlerde kendisini üzen bir olaya sıkılıyordu. Bir arkadaşımız, haksız yere ceza görmüştü.

Cihat'ın garip, hesaba gelmez bir belleği vardı. Bir akşam önce nerede yemek yediğini anımsamazdı ama, 40 yıl önce okuduğu bir masalı unutmazdı. Olayların ona anımsattığı, çok eski bir kadı öyküsüydü.

Yıllar önce bir kadını, kendi öz oğlu dövmüş... Hem de acımadan... Kadın olayın acısına dayanamıyor, şikâyet etmek için kadıya başvuruyor, olayı anlatıyor.

Ancak bir de bakıyor ki kadı efendi, olağanüstü acımasız birisi. Haksız bulduğunu derhal falakaya yatırıp, öldürsiye dövdürüyor.

Öfkeli kadı dayak yiyen anaya, "Getir oğlunu!" deyince, kadın şaşırıyor. Öyle ya! Ana yüreği bu! Oradaki seyircilerden herhangi birini gösterip, "İşte benim oğlum!" diyor.

Kadı genç adama, "Bu senin anan mı?" diye sorunca, "Hayır!" yanıtını alıyor. Adama bağırta bağırta, bir araba sopa atıyorlar. İkinci soruşta yine "Hayır!" deyince, genç adam bir dizi sopa daha yiyor.

Üçüncü soruşta genç adam artık, "Evet, bu benim anam" deyince kadı, "Al ananı sırtına, eve götür, iyi muamele et!" diyor.

Delikanlı tanımadığı kadını sırtına almış sokakta giderken, öz kardeşine rastlıyor. Kardeşi, "Delirdin mi, bu kadın bizim anamız değil!.." deyince, delikanlı patlıyor:

"Sen çeneni tut! Kadı bana anamızın kim olduğunu belletti... şimdi sana da belletir."

Masal bitti, tereddüt başladı... Yoksa bize demokrasiyi de, böyle mi öğretiler?

9. GEÇMİŞTEN GELECEĞE

Hangi boyut ölçüleri içinde yaşadığımızı kavrayabilmek, algılayabilmek, olağanüstü önemlidir. Elbet boyut deyince, dördüncü boyut dediğimiz de sözlerimin içerisinde dir.

Önce, tarihsel çağlar içindeki insanları aklımıza getirelim. Onlar acaba dünyanın, ne kadarını tanıyorlardı?.. Ancak yürüyebildikleri, koşabildikleri bir uzaklığa kadar... Hepsi bu! Zaten taş çağı insanının ortalama ömrü, 20 yılı bile bulmuyordu.

Bu insancıkları Jack London, dünyadaki en ilkel roman olduğu savıyla, bir kitabında anlatıyordu.

Sonraki çağlarda insanlar, hayvanları evcilleştirip, örneğin atlara binip, biraz daha uzaklara gidebildiler. Kayık yaparak sularda gittikleri uzaklıklar, başlarını döndürdü.

Görebildikleri ufukların arkasında neler olduğu merakı, bazı insanları pençesine aldı. Gemilerle Amerika'ya kadar gittiler ama, buluşlarının kendilerini nereye götürdüğünü, bilmeden...

Zaman, ilerledi. 20. yüzyıl geldi. Bir de baktık ki taşıtlar karayollarını doldurdu. Vapurlar okyanusları aştı. Uçaklar gökyüzünü parselledi.

Bunlar bir şey mi? Uzaya çıkıldı. Aya, insan ayağı bastı. Uzayın derinliklerine, keşif araçları yollandı.

1960 yılında Palomar rasathanesinde bir buluş yapıldı.

Nokta biçiminde parlayan, ama çok parlayan bir ışık saptandı. Bu, normal bir yıldız olamazdı. Işık gücü birkaç galaksinin ışık gücünden de, fazlaydı. Bu ışıklara ad kondu: "Kuasar".

Çevresi toz ve gaz bulutlarıyla kaplı olan kuasarlarda vardı. Kuyruk biçiminde madde görüntüsü verenler de... Yıldız gibi görünüyorsa da, ışık renklerinden anlaşıldı ki, bilinen galaksi ve yıldız sistemlerinden çok daha uzaktalar.

Kuasarlara sicil sayısı bile verildi. OH471 sicilli kuasarlının, ışığın yüzde 90'ı kadar hızla uçtuğu, dünyaya uzaklığının 15 milyar ışık yılı olduğu, ışık renginden hesaplandı.

Kuasar bir anda sönsen, dünyadan ancak 15 milyar yıl sonra görülebilecekti. Dünya kalırsa... Bilim çevrelerince açıklanan bu bilgilerin doğurduğu şaşkınlık sonucu, New York Times gazetesi başlık attı:

"Evrenin dibini görüyoruz."

Dünyanın sonu, güneşin sonu, ne zaman gelecek? Bunlar küçük işler... Sözüne etmeye değmez. İkisi de uzayda, kenar mahalle çocuğu. Önemli olan, evrenin sonu.

Galaksi yığınları, birbirinden hızla uzaklaşıyorlar. Ancak evren düzenini koruyan gravitasyon (yani çekim) gücünün yetmeyeceği bir zaman gelecek mi? Evren cümbür cemaat, birbirinden kopacak mı? Evrenin bütünlüğü, yok mu?

Var ama, bu bütünlük bozulabilir. Galaksiler birbirinden, sürekli olarak uzaklaşıyorlar. Ne zamana kadar uzaklaşacaklar?

Kopma, dağılma, daha trilyonlarca yıl gerçekleşmeyecek gibi... Daha önce, başka bir son var. Yıldızların, kuasarlının, nükleer yakıtları bitecek. Bu hesabı da yapanlar var... "100 trilyon yıl sonra" diyorlar.

Üşenmeyelim, ekrana "bir" rakamını yazdıktan sonra, sağına 64 tane sıfır koyalım. Bunca yıl sonra yıldızlar artık,

ışık yaymayacak... Artık koca evrende, tek bir mum ışığı bile yok... Mutlak bir karanlık var.

Milyarlarca sönmüş yıldız, gezegen, göktaşı, mutlak karanlığın kucağında, oradan oraya, hayaletler gibi uçuşup duracaklar.

Bütün yıldızlar, sönmüş olacak. Hepsi kara cüce, nötron yıldızı emeklisi, karadelik olacak. Yıldızlar söndüğü için, gezegenler de ısı ve ışıktan yoksun. Tek hücreliler dahil, artık hiçbir canlı yaşamıyor. Ne bir ses... Ne bir nefes...

Ancak evrende, hiçbir şey, sonsuza kadar değişmez olmayacak. Milyarlarca yüzyıl sonra, ağır elementler de radyoaktif olacak. Demirde bile atomik kımıldanmalara ulaşmak için, tek bir yazıp, sağına 500 (beş yüz) tane sıfır yazılacak kadar yıl gerekli.

Evrenin tarihi, bunca yıl sonra bile, soğuk ölümle sona ermeyecek...

Nötrinolar uzayı öyle ısıtacaklar ki, evren iyice kızışacak. Evren bir tur daha atacak. Bilgin S.Weinberg durumu, iyi özetliyor: "Evren ne denli algılanırsa, o denli anlamsız gözüküyor."

Sanırım ben, zamanda da mekânda da çok uzaklara gitmenin tadını kaçırdım. Ancak yine de, pişman değilim.

Mekânın da zamanın da neresinde olduğumuzu anlamının, yararı var. Bu an ve yerin durumunu bilmenin, zevki olsa gerek...

Buyrun yine birlikte, sevgili dünyamıza ve 2000'li yıllara dönelim.

Acılar, rezillikler, dünyayı terk etmedi. Pek çok inanılması güç marifeti başaran insanoğlu, kötülükler yaratmaktan vazgeçemiyor. İnsan, eğrisiyle doğrusuyla böyle!..

Uzay ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısında öğrenilebildi.

Dünyanın yaklaşık 4.5 milyar yıllık geçmiş ömründe, insanların yaşamaktan mutluluk duyabileceği yüzyıl, 20. yüzyıldır. Yani yeryüzü ömrünün, 45 (kırk beş) milyonda biridir bu dönem.

Biraz safça da olsa, insanların uzayın derinliklerini ve yaşını anlayabildiği son yüzyılı yaşayabilmiş olmak, mutluluk vericidir.

10. YILBAŞI VE DİNLER

Günümüze kadar var olduğu bilinen ilk takvim, Sümerlerindir. MÖ 5000 yıllarında ortaya çıkmıştır. Daha sonra Babil'de Kral Hamurabi, Sümerliler takvimine değişiklik getirmiştir.

Zamanın küçük birimlerinin ölçülmesi de, takvimlerin ortaya çıkışıyla başladı. Sümerliler bir günü 12 "danna"ya, onu da 30 "ges"e böldüler. Bu zaman ölçüleri o zaman, saat ve dakika niyetine kullanıldı. Bir günü ilk kez 24 saate bölenler, Mısırlılardır.

Dünyanın kendi çevresinde dönüşü, bir gündür. Güneşin yörüngesinde dönüşü ise, 365.25 gündür ki bu da yıl ölçüsünü verir. Bu gün sayısındaki 0.25 fazlalığın hesap karıştırmasını önlemek için, dört yılda bir şubat ayı 29 güne çıkarılır, hesap denkleştirilerek karışıklık önlenir.

Ayın dünya yörüngesinde dönüşü, 29.5 günde biter. Bu ölçü, dünyanın öteki dönüşleriyle benzeşecek bir birim değildir. Bu benzemezlik, takvimlerde karışıklık doğurur.

Hicri takvim, ayın dünya yörüngesinde dönüşünü, birim kabul eder. Bu yüzden her yıl değişir. Mevsimlerden ve dünya yılından kopar. Bu nedenle ramazan ayı ve bayramlar, her yıl başka tarihlere kayar. Ay üzerinde değil de, dünya üzerinde yaşadığımızı göre, dünya takvimine itibar edilmesi, uygundur.

Zaten tüm bitkiler ve canlılar da, dünya takvimine göre

uyurlar, ya da uyanırlar. Şubat başında taflanlar, nisanda çınarlar sürgün verir. Kediler mart ayında azar.

Eski geleneklerimizde de pek çok olay, dünya takvimine bağlanmıştır. Hıdrellez, kocakarı soğukları, sayılı fırtınalar gibi...

Yılbaşı kutlaması deyince, bu geceyi Hıristiyan bayramı sananlar var. Bir yıl, dünyanın güneş yörüngesinde dönerrek, tıpatıp aynı yere gelişinin ölçüsüdür. İsa ya da Musa peygamberlerle bu ölçünün ilişkisi yoktur.

Ancak, tarih atarken, örneğin 2003 yazarken, itibar edilen bir başlangıç var... Bu başlangıç da, yakın olmakla birlikte, Hazreti İsa'nın doğumundan dört yıl sonrasındır ama, o da yaklaşık olarak... Dolayısıyla yılın birinci gününün, hiçbir dinle ilişkisi yoktur.

Sis Basınca

İstanbulumuzun sis olayları, zaman zaman, sıkıntı veriyor.

Eskiden, Londra'nın sisi çok ünlüydü. Şimdi artık, iyice azaldı deniyor. Bizimkiyse artıyor... Ne iştir bu?

Anlatılırdı ki Londra'da, sisten bir karış ötesinin görülemediği bir sabahta, iki İngiliz arkadaş burun buruna geliyor. Birisi yardım rica ediyor:

"Lütfen söyler misiniz? Times nehri ne tarafta?.."

Öteki:

"Tam beş adım arkamda..."

Beriki inanmıyor:

"Emin misiniz?.."

"Hem de nasıl... Biraz önce içindeydim."

Rekabet

Tiyatro yazarları arasındaki ilişkiler, öyle kendine özgü, öyle ilginç ki...

Çok genç ve çok güzel bir aktrisin, geceleri Marcel Achard ile birlikte uyuduğu (!), Jean Cocteau'ya anlatılıyor. O ise kendini tutamayıp, karşı koyuyor:

"Achard'la mı?.. Olamaz... Onunla olsa olsa, seyirciler uyur."

11. KEL OLMAK ÜZERİNE

Erkekleri değerlendirme konusunda zekâları en gelişmiş hanımlar, Fransa'da yaşadı. Örneğin Coco Chanel, kadın-erkek ilişkilerini şöyle özetliyor:

"Biz kadınlar, erkekler bizi sevsin diye güzel olmak zorundayız... Biz onları sevelim diye de, aptal olmamız gerekiyor."

Bir başka "filozof" hanım da (Beatrice Brown), tek ve kısa bir tanımla, yol gösteriyor:

"Kadınlar erkeklerin güçlü yanlarına hayran olurlar, zayıf yanlarını severler."

"Güçlü yanlar" demiş Beatrice Hanım... Hemen akla düşen soru, kadının mı, erkeğin mi, daha güçlü olduğu... Tartışması bile saçma olur. Hangisinin daha güçlü olduğunu tartışmak, bir kilo dolmalık biberin mi, yoksa bir kilo çiçeğin mi daha ağır olduğunu tartışmak kadar, safça olur.

"Erkeklerin çirkini olmaz" diye bir tekerleme var. Erkek uydurması olduğu için, gerçek dışıdır ve yutturmacadır. Erkeğin de öyle çirkini vardır ki, başka erkeklerde bile, aşağılık duygusu yaratır.

Oysa ben, Afrika dışında öteki kıtaları, epeyce gezip dolaşım. Henüz çirkin kadına rastlamadım.

Hem hanımlarda "hoşlaşma" diye bir yetenek bulunur ki, istedikleri anda bu güçlerini kullanırlar. Açıkçası: "Kadınlaştınca hoşlaşırlar." Nice saygıdeğer ve güçlü yetenektir bu halleri!..

Bir de tersini çevirelim... Kadın istediği anda kadınlaşır. Erkeğe gelince, istediği anda "erkekleşmesi", düpedüz masaldır.

Kadınlar ve erkekler arasındaki bir ayırım, kel olma konusunda ortaya çıkar. "Kel"lik, yalnız erkeklere özgüdür, kadınlarda rastlanmaz.

Kellik biçimleri üzerine bazı yakıştırmalar, erkeklere sunulan sözlü rüşvetlerdir: Alın kelleri, iyi düşünen adamlardır. Ense kelleri, iyi sevişebilen erkeklerdir. Alından enseye kadar kel olanlar ise, iyi sevişebileceğini düşünenlerdir.

Kellik, hastalık mıdır?.. Elbette değildir... Çünkü hanımlarda yoktur. Yalnız erkeklerde, ya da yalnız kadınlarda görülen hastalıkların hiçbiri, omuz hizasından yukarıda görülmez. Adresleri, başka yerlerde dir.

Özetleyelim: Kel bir baş, erkeklerin doğal görüntü programı içindedir. Bir erkeğin kelliğini, ister peruk, isterse de şapka ile gizlemeye çalışması, dayanaksız bir kompleks olmalıdır.

Kel erkeklerin bir tedirginlikleri, kuaförlerin kendilerinden normal saçlılar kadar, saç kesim ücreti almalarıdır.

Eskilerin, "lahana gibi baş" dedikleri bir kelleye sahip olan müşteri, yarı şaka kuaföre takılır: "Yani benden de saç kesimine para almak, adalet midir?"

Berber açıklar:

"Aldığım para kesim ücreti değil, keşif ücretidir."

Gözlere Saygı

Bazı kitaplarda görüyorum. Hem de ciddi kitaplarda sayfalar dolusu yazı, hiçbir satır başı olmadan, hiçbir paragrafa bölünmeden, sürüp gidiyor. Karınca duası gibi.

Yazarlarının ne amaç güttüğü, anlaşılamıyor. Böylece, daha ciddi olunduğu mu sanılıyor?

Satırların, aralıksız istif edildiği bu kitap sayfaları, okuyana eziyettir. Hele gözlerinde, azıcık olsun problem olanlara, işkencedir.

Yakışan bir benzetme yapacağım. Binalarda merdivenler planlanırken, araya sahanlıklar konur. Çıkan insanların dizlerindeki dermanı, tüketmemeye yardımcı olsun diye...

Basamak yükseklikleri 15-16, bazen 17 santimi aşmamalıdır. Merdiven çıkmak zorunda kalan insanlara saygıdır bu!.. Borçtur. 20 santim basamak, 15 santim basamağın, iki misli diz yorar. Vicdanlı mimarlar, mahkûm olmadıkça, yüksek basamak, sahanlıksız merdiven yapmazlar. İnsanlara saygı gereğidir.

Bu vicdan bazen, kitap yazarları için de geçerlidir. Satırbaşsız, paragrafsız sayfalar, insan gözlerine saygısızlık... Vicdan borçları unutulmamalı.

Dilde Kolaylık

Avrupa'da, bizim kullandığımız sözcükleri en kolay bulabileceğimiz yazılar, restoranların yemek listeleridir.

Yunan restoranında yaprak dolmasının adı, "dolmadakia"dır. Bizim musakkanın da adı, "mussaka"dır. Yugoslav restoranında ise listede yazılan "djuwetsch"in güveç, "culbastia"nın ise külbastı olduğu anlaşılır.

Yazdıkları gibi okumayışları, bize garip gözükür. Fransız "Bordeaux" yazıp, "Bordo" okur. İngiliz "Empire" yazıp "Empaayr" diye ses çıkarır.

En kolayı bizim dilimizdir. En önemli saydıklarımız, hep tek hecelidir. Yer, gök gibi... En önemli organlarımız

da, hep tek hecelidir: Baş, kol, el gibi... Dahası da vardır ya, neyse...

Üstelik hiç ses çıkarmadan, el-kol işaretleriyle anlattıklarımız, başka dillerde kitaplara sığmaz.

Amerika'nın bir mahkemesinde, trafik kazası duruşması yapılıyor. Sanık şoförün avukatı, davacıya soruyor:

"Şimdi lütfen soruma, vicdanınıza danışarak yanıt veriniz. Kazadan sonra 'Ben yaralı değilim' diyen, siz değil miydiniz?"

"Evet, bendim. Ama neden öyle söylediğim önemli... Ben yol kenarında atıma binmiş giderken, bu kovboy otomobiliyle bize çarptı. Bizi, yol kenarındaki tarlaya fırlattı. Sonra koşarak geldi. Bacağı kırılmış olan atımı, bir kurşunda öldürdü. Sonra da bana 'yaralı mısınız?' dedi. Şimdi soruyorum sayın hâkim, ben orada, ne yanıt verebilirdim?"

12. TRAFİKTE OLANLAR

Trafik kazalarında durumumuz, yürekler acısı... Ciddi ya da kesin çözümün yeni kanunlarla, ya da cezaları acıtacak gibi artırarak aranması da iyice beyhude.

Bazı sürücülerde bu denli ahlak fukaralığı oldukça, çözüm böyle bulunmaz. "Anayasayı bir kerecik ihlal etsek, ne çıkar?" diyebilen cumhurbaşkanlarının yaşayabildiği bir ülkede, kanun çıkararak çözüm bulunmaz.

Kötülüklerin çok büyük bölümü, sürücünün affedilebilir yanlışlarından, ya da taşıtla ilgili teknik nedenlerden doğmuyor. Bazı sürücülerin, ahlak ve vicdan fukaralığından doğuyor.

Anlatabileceğim iki olay, sanırım ki, düşüncemi pekiştirecektir.

Bir kamyon, görünmeyen ve yasak bir virajda, solluyor. Üstelik gaz kökleyerek... Birdenbire karşısına bir tank çıkıyor... Çarpışıyorlar.

Ordu tankına, bir şey olmuyor elbet... Ama kamyon, parça parça... Kamyon şoförü ise, ağır yaralı, hastaneye kaldırılıyor.

Polis şoförün, ifadesini alıyor: "Kör müsün be! O görünmeyen virajda, nasıl sollarsın?" Şoförün yanıtı:

"Ne bileyim abi! Ben orada her gün sollardım. Karşıma otomobil falan çıkardı..."

30 yıl kadar önce, iş görüşmeleri için, İsviçre'ye Zü-

rich'e gittim. Sevgili arkadaşlarım Cüneyt ve Tevfik, havaalanında karşılayıp, aldılar. Otomobille şehre doğru gidiyoruz. Arabayı Cüneyt kullanıyor. Bazı kavşakları da, duraklamadan, hızla geçiyor.

Tevfik uyardı: "Kavşaklarda yavaşla!"

Cüneyt yanıt verdi: "Bu geçtiklerim, stop caddeler... Önce durup bakınmadan, çıkmazlar."

Biraz sonra, Tevfik yine uyardı: "Kavşaklarda yavaşla!"

Cüneyt yanıtladı: "Bu adamlar çıkmaz..."

Sahne hep yineleniyor, Cüneyt, "Bu adamlar çıkmaz" diyor.

Sonunda Tevfik'in sabrı tükendi, bağırdı:

"Ya Türkse be! Ya Türkse!.."

Macar Mutfağından

Orta Avrupa'nın en zengin çeşitli ve lezzetli mutfağı, Macaristan'da var. O yamyassı, dümdüz ülkelerinde, kümes hayvanlarının en iyisini yetiştiriyorlar. Tavuk, ördek, hindi, kaz, milyon hesabı. Dana eti gevrek mi gevrek. Bir cins şalam çıkarmışlar ki, "Macar salamı" diye ün yapmış.

Denize hiç kıyısı bulunmayan, denizlerden iyice uzak Macaristan'da, kıyı ülkelerinden çok balık yeniyor. Bizim, biraz da bilmeden, makbul saymadığımız tatlısu balıklarını, öyle hoş ve iyi pişiriyorlar ki, hayran olunur. Yağda alabalık, mersin şiş iyi de, ya mantarlı fogaş, bizim küçümsediğimiz sudak balığının yüksek tahsil görmüşüdür.

Hele bir biberli sazan yapıyorlar ki, bize ders olsun derim... Deniz balıklarımız iyice azalıyor çünkü.

Bibere gelince, Macar mutfağının oksijenidir. Bibersiz, nefes alınmıyor. Daha 13. yüzyılda lakap takmışlar, "şeytanın baharatı" diye...

Acısını da kullanıyorlar ama, çeşni verecek kadar acısını... Zehir zıkkım pul biberi, avuçla, kaşıkla ağza atmıyorlar. Dolmalık biberin, eti yarım parmak kalınlığında olanı var. Bir cinsi garnitür olarak kullandıkları gibi, nefis sirkeli salatasını yapıyorlar.

Macarlar, şaraplarıyla yemeklerini de birbirine yakıştırıyorlar. Yaz güneşi uzun süreli ve kızıştırıcı... Bu yüzden üzümlere, sonra da şaraplara, ateş giriyor. Tokay şaraplarını tanımayan gurme, yok...

Anlatılıyor ki, Rus Çariçesi Katharina II ve Fransa (Güneş) Kralı Louis XIV, beyaz Tokay şarabına bayılmış. Voltaire ve Schubert de yalnız Tokay içermiş... Renk ayırımı yapmadan.

Macarların, geleneksel bir selam biçimi var. Hâlâ kullanılıyor: "Dileğimiz, şarap, buğday ve barıştır."

Hanımların Çalışması

"Alman Kadınlar Birliği" kuruluşu, 1865 yılında ve Leipzig'de... kabul ettikleri statünün birinci maddesi şöyle yazılmış:

"Biz çalışma hakkının, kadınların görev ve onuru olduğunu, bu hakkın yeni toplumların temel taşı olacağını, bildiririz. Kadınların çalışması yolundaki tüm engellerin, ortadan kaldırılmasını isteriz."

Kadınlar bütün dünyada, özellikle 20. yüzyılda çalışma yaşamında hakları olan yeri aldılar. Türkiye de 20. yüzyılda, biraz gecikerek de olsa, aynı yere ulaştı.

Şu anda benim aklımdan geçen, yarım yüzyıl önce bir annenin, üniversite bitiren kızı çalışmaya başlayınca ağlaması ve yakınmasıdır, "Ah, benim kızım, çalışmak için mi okudu?.." diye.

20. yüzyıl bitti. Artık bizde de, hanımların çalışmasını yadırgama ilkelliği, sona erdi.

Anadolumuzun çileli kadınıysa, zaten yüzyıllardır çalışıyordu. İsterse evinde olsun.

Josefine Gallmeyer, bu zarif ve güzel hanım, Viyana'nın en sevilen ve övülen tiyatro sanatçılarından biriydi. Hem deha, hem de dönemini alaya alan büyük mizahçı kabul edilirdi. Kendisine bir gün, neden tiyatro aktrisi olduğu sorulduğunda açıklamıştı:

"Çorap yamamaktan kolay da..."

Hint Fakiri

Hint fakirleri... Karikatürlerden hepimiz öğrendik, çivili yatakta yatar, dinlenir, keyfederler. İki fakir yine yan yana çivili yatakta yatarak konuşurken, birisi sorar:

"Öğleden sonra ne yapacaksın?"

"Dişimi çektireceğim."

"Ne hıncır adamsın... Hep zevkini düşünürsün!"

13. MİZAHIN GÜCÜ

Molière ileri yaşlarda ve ağır hastayken, hâlâ Sganarelle rolüne çıkıyordu. Dostu şair Boileau aktörün bu hesapsızlığına kızarak, sert ifadelerle eleştiriyordu. Aktör ise, sahneye çıkmamayı, tiyatro sanatçısı onuruyla bağdaştıramadığını söylüyordu. Boileau küçümsüyordu:

"Siz hangi onurun sözünü ediyorsunuz? Sganarelle bıyığını suratınıza yapıştırdıktan sonra ortaya çıkacaksınız ve bir sahne dolusu insan tarafından itilip tekmeleneceksiniz... Onur diye siz buna mı diyorsunuz?"

Molière düzeltiyordu:

"Yanıyorsunuz... Tekmeleri yiyen Sganarelle'dir, ben değilim."

Molière'in bu oyunda canlandırdığı Harlekin (Arlequin, Hanswurst) tipi, belki de bir derece, bizim eski tuluat ustası sanatçılarımıza benzer... Naşit gibi.

Viyana Burg tiyatrosu cephesindeki tiyatro tarihiyle ilgili heykellerden biri, ilk Viyana Harlekin'i Stranitzky'ye (1676-1726) aittir.

Paris'teki İtalyan tiyatrosunun unutulmaz aktörlerinden biri, Carlino'dur. Kendisi birçok büyük komedyen gibi, olağanüstü melankolik ve ömrü bunalımlarla dolu bir insandı.

Geçirdiği çok ağır bunalımlı bir günde, kurtulma umuduyla bir doktora gidiyor. Tanınmayışını garantiye almak

için, iyice uzak yerde bulunan bir doktora başvuruyor. Doktor melankolik hastasını uzun uzun dinledikten sonra, kurtuluş yolunu gösteriyor:

"Sizi kurtaracak en güvenli çare, aktör Carlino oynadığı geceler tiyatroya giderek, onu seyretmektir. Pek yakında huzura kavuşursunuz. Ben de öyle yapıyorum."

Freud, "Sanat ve Sanatçılar Üzerine" adındaki kitabında, sanat ve insan ilişkilerini uzun uzun anlattıktan sonra, diyor ki:

"Erişkin kişi, yaşamının sözde ciddi uğraşlarını, bir zamanki çocuk oyunlarına eş tutar, dolayısıyla yaşamın enikonu ağır baskısını silkip üzerinden atar, mizah (humor) denen nesnenin sağladığı o derin haz kaynağına açılan kapıyı, ele geçirir."

Şu anda hemen belirtmek isterim ki, Freud'un kastedtiği mizah, yani humor, adına bizde bazı kişilerin aldatmacasıyla "gülmece" denen hafiflik değildir. Mizahın ya da humorun doğru Türkçe karşılığı, gülmenin dili olan gülmece değil, düşüncenin dili olan "düşünmece"dir. Evet, "düşünmece"dir.

Yaşam bir mizah merceğinden seyredilirse, her şeyin zayıf tarafını yakalama alışkanlığı edinilir. Hep gülünecek yanlar bulunur ama, yaşam sahneleri, acı gerçekleri de gözlere sokar.

"Her şeye rağmen gülünebiliyorsa eğer, o mizahtır."

Orkestra Yönetirken

Orkestra yöneticileri, sanatçı davranışları yanında, kişilik belirtileriyle de ilginç insanlardır.

Örneğin Richard Strauss, orkestra yönetirken şov yap-

maz, hareketlerini abartmaz, etkilenmiş mimikler sergilemezdi. Sağ eliyle, açık ve küçük hareketlerle ve tam bir güvenle yönettiği sırada, sol eliyle notaları karıştırır ve çalınacak bölümlere, zihinsel olarak hazırlanırdı.

F.von Weingartner de gereksiz hareketler yapmazdı, sade işaretler verirdi. İsterik yüz ifadeleri takınmazdı.

Bruno Walter'in yüz ifadesi, hep sancılıymış gibiydi. Ancak, hep dostça davranır ve gülümserdi.

Victor de Sabata ise, olağanüstü duygulu mimiklerle, abartmalı jestlerle, hummalı bir heyecanla yönetirdi. Ayağı sakat olduğu halde, zıplar dururdu. Bir konserde, podyumdan aşağı bile yuvarlanmıştı.

Sanırım bu yönetmenler, politikacı da olsalar, böyle davranırlardı. Kişilikleri buydu.

Zorluklar İçinde

Büyük bestecilerin de yazgısında, dünyaya geliş koşulları etkili olabiliyordu. Örneğin Wagner, Rossini, Brahms, Verdi ve Puccini, iyice zengin idiler. Değişken koşullarda yaşamış Mozart'ın ise, Viyana'da fakirler mezarlığında, gömüldüğü yer belli değil. Schubert ise, zaman zaman açlıkla savaşıyordu.

Beethoven 9. Senfonisini, Prusya Kralına ithaf etmişti. Kral Hazretleri ise, bu ithafa memnun olmuştu. Beethoven'e yolladığı elçi, görevinin ne olduğunu bildiriyor ve ekliyordu:

"Majesteleri size, ya yüksek dereceden bir nişan, ya da 50 düka para verecekler. Tercihi size bıraktılar."

Beethoven, hiç düşünmeden bildiriyordu:

"Nişanı falan bırakın! Çabuk 50 dükayı verin..."

Belki de Boşuna!

"Biz insanlar, sünger gibiyiz. Hayatı sonuna kadar emiyoruz, sonra da fıskırtıyoruz" diyordu F.Hebbel.

Ne demek istiyordu ki?.. Amacı tüm ömrü mü anlatmaktı, ya da yaşanan günleri ayları mı? Her yapılanın acısı çıkar demek istediye, inanmam... Acısı çıkmadan bu dünyadan kaçanlar var. Tüm çevresini emip emip de, dünyadan kaçıveren... "Ben hesabımı, Allaha veririm" diyen.

Söz aramızda, böyle özsözlerden ille de anlam çıkarmaya çalışmak, boşuna zahmet... Yıllar geçtikten sonra, söyleyenin kendisine bile sorsanız, şaşırır belki.

Açık ve Dürüst

Sanatçıların birbiri hakkındaki değerlendirmeleri arasında, benim en çok ilgimi çeken bir düşünce açıklaması var. Öylesine içtenlikle ve üzüntüyle söylenmiş ki, böylesi ancak hoşgörülür.

20. yüzyılın ünlü orkestra yöneticilerinden Furtwaengler, bir konser yönetiyor. Dinleyiciler arasında bulunan yönetici Knappertsbusch'a düşüncesi sorulunca, şu yanıt alınıyor:

"Ne yazık ki iyi..."

14. BANKALAR ÜZERİNE

İsviçre'nin nasıl bir ülke olduğunu, hep merak etmişimdir. Bu merakta, yalnız olduğumu sanmıyorum. Durumu oldukça doğru bildiğimi sandığım İsviçreliyle yaptığım konuşmayı, notlarımdan yararlanarak sunuyorum:

"Siz, anlaşılmaz bir ülkesiniz! Pek çok konu, sizin ülkenizde anlaşılmamak sisine gömülüyor. Niçin?.. Gerçek güç kimde?"

"Görünüşleri bir kenara bırakın! Zaten bir süre önce basın da perdeyi biraz araladı. İsviçre'yi, yedi kral yönetir. Bu krallar, para yönetiminin direksiyonunu elinde tutanlardır. Gerçek güç, bu yedi kişininindir."

"Bu kişilerin özellikleri nelerdir?"

"Çok basit... Para yönetiminde deha olan insanlardır. Hepsi kişisel olarak, İsviçre frankı milyarderdir."

"Politikayı etkileme güçleri var mıdır?"

"Elbette vardır. 244 milletvekili, politik görevlerinin dışında, ticaret ve endüstri kuruluşlarındaki bin kadar koltuğun da sahibidir."

"İsviçre'de, gelecekte herhangi bir zamanda, ortanın solu bir iktidar olasılığı düşünülebilir mi?"

"Düşünülmesi bile zordur. Ancak bu olasılık ne denli zayıf olursa olsun, bankaların bütün paraları ve sırlarıyla birlikte bir gecede, Lüksemburg'a taşınması planlanmıştır."

"Yani bankalar saydam olmasa bile, bunca kalın sır duvarlarıyla çevrilmeseler olmaz mı?"

"Olmaz... Para, kaynağı isterse kara para olmasın, gizli kalmayı sever. Yoksa kaçır. Kaçan para İsviçre'ye yarar getirmes. Hem bankalar ve çokuluslu şirketlerin para hazineleri buradan giderse, ortada İsviçre kalmaz."

"Bankaların büyüklükleri ve etkileri konusunda, ne açıklanabilir?"

"İsviçre'de, dört bin kadar banka bulunuyor. Bunların en büyük beş tanesi, İsviçre Federal Devlet Bütçesinin on katı kadar bir bütçeye sahiptir."

"Bazı uluslararası uyuşturucu patronlarının evi burada... İlişkileri nedir?"

"Binlerce küçük bankadan bazıları, uyuşturucu işini finanse eder. Bazı büyük bankalar da, küçük bankaları finanse eder. Dünyada iyi esrar içilebilse, kokain, eroin gibi ağır uyuşturuculara yer kalmaz. Esrarın kalitesi özellikle bozulur ki, öteki pahalı ve bırakılmaz zehirlere pazar açılıns..."

"İsviçre'de fukara var mıdır?"

"Bankada mallarından gayri 20 bin franka kadar parası olan aile, fukara sayılır, sosyal yardım alır."

"Rahatlığa gömülen halk, yeni politik arayışlara girer mi?"

"Girmez... Politik kavgayı sevmezler. Örneğin Almanya'da politikacılar, sürekli birbirini yerler. Paralar buraya kaçır."

"İki dünya savaşında da, bütün Avrupa ateşler içinde kaldı. İsviçre'ye dokunan olmadı. Ordusu güçlüydü de ondan mı?"

"İsviçre'yi saldırılardan koruyan, ordusu değil, bankalardır."

Anlaşılmak

Amsterdam'ın ünlü Concertgebouw Orkestrası, bir konserine başlıyor. Şef, Pierre Monteux; programda, Dvorak çello konçertosu var. Solist: Gregor Piatigorsky.

Birinci bölüm bitip, adagio başlıyor. Piatigorsky o denli duyarak çalıyor ki, gözyaşlarını tutamıyor. Damlalar finale kadar, yanaklarından süzülüyor. Öylesine etkili oluyor ki, dinleyicilerin de çoğunun gözünden, yaşlar geliyor.

Ancak, sanat olayı bile olsa çok olay, görüldüğü gibi değil... Değerli solistimiz o gün, Amsterdam sokaklarında yürürken, buzlanmış yerlerde öyle fena düşmüş ki, başparmağı sakatlanmış... Çello çalarken parmağının acısına dayanamadığı için, gözlerinden yaşlar akmasını engelleyemiyor.

Piatigorsky sağlam parmakla daha iyi çaldığını bildiği halde, bu sancılı gecesinin neden zafer gecesi olduğunu, bir türlü anlamıyor, geceyi yüreğine sindiremiyor.

Moda Vergisi

Moda... Dalga dalga, insanları altına alır. Üstelik her dalganın, rengi de başkadır, biçimi de...

Serpintileri, para gücü kısıtlı olanları bile, ıslatır. Çok basit örnekleri var. Erkeklerdeki kravat gibi. İnceldi mi ya da kalınlaştı mı, isterse zaman farkıyla olsun, tüm erkeklere yayılır.

Erkek modası yine de, zor ve yavaş değişir. Yakalar genişler, daralır. Ceketler uzar, kısalır. Pantolon paçaları bahriyeli (öyle denirdi) olur, iki karışa çıkar. Ya da daralır.

Aklı başında kişilerin modayı bir cins vergiye benzetmeleri, yanlış değildir. Bu vergi, parası kısıtlı olanların çalışkanlığına, parası bol olanların da gururuna konmuştur. Mükelleflerin, zorlanmadan ödedikleri tek vergi cinsi de, budur.

Açılmadan Anlamak

. Hanım modasındaki göz ufuklarını genişletme tuzakları, yani kısacası açılmaları, sınırlanmazsa eğer, güzellik doğurmuyor. Şimdi hemen, Hintli hanımları anımsamanın sırasındır. Bu zarif hanımlar hiç açılmadan, yukarıdan aşağı sari dedikleri kumaşlara bürünürler. Çakal gözler, hiçbir açık göremez.

Amaaa, yürürken, dururken zaman zaman bu kapalı kumaşa, içten vuruşlarla bir anlık (evet, yalnız bir anlık) öyle biçimler verirler kiiii...

Erbabının, akli başından gider.

Fazla açılmaları en iyi ve doğru değerlendirenler, yine hanımlardır. Örneğin kalabalık akşam toplantısında bir hanım, belirli başka bir hanımın giysilerini nasıl bulduğunu, şöyle anlatır:

"Zevki hariç, her tarafını gösteriyor."

15. ZAMAN CANAVARI

İzninizle konuya, zihinsel toplama ve zıplamalarla girelim... Tuhaf gözökmekten korkmadan... Kendimizi sorgulayarak.

Biz, nerede yaşıyoruz?... Adres aramıyoruz... Biz nerede yaşıyoruz? Bir "mekân"da değil mi? Ya bizim, o yaşadığımız mekânla, ilişkilerimiz ne ola ki?

Şimdi biraz, belirir gibi oluyor... O mekân dediğimiz, yaşadığımız sahne işte!.. Hem öyle, bir-iki tane değil, değiştire değiştire yaşadığımız, yüzlerce sahne... Konutlar, işyerleri, parklar, sokaklar, meydanlar... Nerede yaşıyorsak, orası.

Biz, doğumdan son nefese kadar, "Yaşam Tiyatrosu"nun oyuncularımız. Herkes aynı anda, başka rollerde... İkinci üçüncü perdede, roller değişiyor.

Bu bir şey mi? Her gün, başka oyunlar oynanıyor. Roller sürekli değişiyor.

Her oyuncu, çok değişik rollere çıkıyor. Yaşam bu!.. Yaşam rejisörleri, her oyuncuya, her oyunda, değişik roller veriyor.

Bir oyunda, aile kızını oynayan, ertesi temsilde fahişe oluveriyor. Bir kahramanın ertesi oyunda pasif eşcinsel oluverdiğini görüvermek, masum insanları şaşkına çeviriyor.

Ama en büyük şaşkınlık, bu sahnelerden doğmuyor. Yıkıcı şaşkınlıklar, başka gelişmelerden kaynaklanıyor.

Diyelim ki bir genç adam, olağanüstü umutlar vermiş. Çevresinin, geleceği güvenle sırtlanacağını umduğu, örnek bir vatandaş görünümünde... ona güveniliyor.

Ancak, hiç kimsenin fark edemediği, gizli gelişmeler olabiliyor.

Mekânın, yalnız üç boyutlu olduğu sanılmasın. Hatta matematiğin n boyutlu dediği sonsuz geometrik boyutlar bile, mekânın anlatılıp bitirilmesine yetmiyor. Mekânın, "zaman" ile ilişkisi kurulmadan, konu atlanamaz.

İnsanların mekân kavrayışı, algılayışı içinde, elbet "geçmiş zaman" da var ama, yetmez. "Gelecek zaman" da, entelektüel beyinlerdeki mekân kavramının, ayrılmaz ögesidir.

Zaten gelişmiş uygar insan, geçmiş ve gelecek zamanları, birbiri üzerine çakıştırır. Hep sadece yaşanan zaman yaşayabilenler, insanlardan gayri canlılardır. Üç zamanı birden algılayıp yaşamayanlar, ya insan değildir, ya da "tenzilatlı insanlar"dır.

Yaşanan yılların sayısı arttıkça, bu dediğimiz tenzilatın da oranı artabilir. Geleceği zihinde canlandırabilme gücü azalır. Geçmiş unutulur. Zaman, insan ruhlarını ısırır, kemirir, yalayıp yutar. Bu ruhların çevreye verebileceği en az zarar, yaşam oyunu sahnelerini çabuk terk etmeleriyle sağlanabilir.

Hani o, beş paragraf önce sözünü ettiğimiz umut veren genç adam var ya, bir de bakarsınız, karabatak gibi daldığı politika denizinin hiç beklenmedik bir yerinden başını uzatır ki, dünyanızı şaşırırsınız.

"Zaman Canavarı"nın kemirdiği ruhlara örnek, böylelelidir.

Boş Kafalar

Tembelin tembeli biri, kendisine en kolay gelen keyfi ister: Kahkahalarla gülmek, gözleri yaşarana kadar, gülmek... Ama, hiç düşünmeden... Kesinlikle kafa yormadan.

Bu kof gülüşler, bu içi boş kahkahalar, kafasında hiçbir iz bırakmadan... Gıdıklama gülmesi gibi. İşte bu kişi, omuzları üstündeki kafasını, boşuna taşımaktadır. Bu kafatasının içi de, sanırım ki o gülüşler kadar koftur.

Oysa taşınması helal bir kafa içine, dünyalar sığar, dünyalar... Bir kafanın dış boyutlarıyla iç boyutları, birbirinden kopuktur. Volümleri hesaplayan matematik, bu hesaplarda doğru sonuçlar vermez. Çalışan bir kafanın içine, dünyalar sığar.

Zihinleri Bombalamak

Karikatür sanatçıları, ucuz konulara tenezzül etmiyorlar. Tuhaflikları, gariplikleri, abartma peşinde değiller. Değiller ama, isterlerse bunları da kullanırlar.

Bu ciddi konuları ele alıp, en üstün düzeyde yapıtları, ibret alınacak bir verimlilikle, coşkunlukla sunabiliyorlar. Hatta bazen, her gün.

Karikatür sanatçısı, tükenmez hazineyi bulmuş... Toplumun dertlerini dile getiriyor. Şu dertler bitmedikçe, sanatçının konu kaynakları, tükenmez. Eh!.. Bu dertler de bitmez de bitmez.

Karikatür sanatçısı, bir "an"da çaktığı ışıklarla, insan beyni labirentlerini aydınlatıverir. Bir anda... Ama bu aydınlık, saatlerce, günlerce, yıllarca karanlığa dönüşmez... Işıklı kalır.

Ya Gelmeyenler!

Viyanalı Moritz Grnstein, uzun yıllar eski giysi ticareti yapıyor. Sonra da nereden esmişse esmiş, prodüktör olarak tek bir film yapıyor ve birden zengin oluyor.

Bunun üzerine aile artık görevleri olduğunu sanıp, Viyana sosyetesini parlak bir partiye çağırıyor.

Konuklardan birisi partide, Madam Grnstein'a iltifat ediyor: "Hayret! Ne kadar çok önemli kişilik, çağrınızı kabul etmiş..."

Madam durumu, daha da açıklıyor:

"Bu bir şey değil! Siz bir de reddedenleri bilerseniz..."

Coşkunluk

Bir genç müzisyen, Viyana Halk Operası kadrosuna alındı. Son derecede heyecanlıydı. Coşkunlukla söz verdi:

"Neyim varsa, hepsini bu kutsal kuruluşa vereceğim."

Direktör Salmhover, genç adamı uyardı:

"Hovardalık etmeyin!.. Belki yarısı ile de idare edebiliriz."

16. NAZİ ADALETİ

Alman nasyonel sosyalistlerin yeryüzünden silindiğinden beri (1945), yarım yüzyıldan fazla zaman geçti. İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıllarda doğanlar, 50 yaşını geçti. Demek ki çoğunluk, "Nazi"lerin kimler olduğunu yaşamadı.

Kısaca anlatmak şart oluyor: Alman devletini ele geçiren Naziler, kendi ülkelerindeki karşıtlarını mahkemesiz toplama kamplarına tıkıp, kütle halinde öldüren katiller organizasyonudur. Endüstriyel can alma tesisleri kurmuşlardır. Dünyaya yaygın İkinci Dünya Savaşı yangınının kundakçısıdır.

Nazilerin Avrupa'daki 15 toplama kampında, çoğu gaz odalarında olmak üzere yargısız öldürdükleri insan sayısı, 3 milyon 850 bin... Bilinen sayı bu!

Almanların yüreğindeki Nazilik ateşinin küllendiği söyleniyordu. Ateş küllenmesinin ne demek olduğunu, iyi bilirim. Mangallı evlerde büyüdüm. Külleri karıştırdıkça, altından kıvılcımlar çıkar. Bir kıvılcımdan ise, kendiliğinden büyük yangınlar kundaklanır.

İnsanlık dışı Nazi vahşeti eğer, İkinci Dünya Savaşı'nı başarıyla bitirseydi, tüm Avrupa uluslarının başına gelecek felaketin, resmi yapılamazdı. Hepsi, uşak-hayvan rolüne indirgenecekti. Polonya uygulamasını biliyorum.

Amerika ve o zamanın Sovyetler Birliği, sıralarını bekleyecekti.

Hitler de, seçimle iktidara gelmişti. Eđer, Őimdi hemen, Avusturya'da ve Almanya'da uę veren Nazilięin baŐı ezilmezse, dűnyanın ve insanlıęın geleceęi, yine karanlıklara gűműlebilir.

Nazileri unutturmak, insanlık suğudur.

Alman Nazilerini, unutmamak gerekir. ęűnkű etkinlikleri ve sonlarının, yeterince ders olmadığı gűrűlűyor. Onlar, hukuk ana ilkelerini ayaklar altına almaktan, korkmadılar. Bu dűŐűnce bięimleriyle, kendi sonlarını da hazırladılar. Őlkelerini de batırdılar.

İktidara geldikten sonra (1933), kanunlarla istedikleri biğimde oynadılar ama, űylesine tedhiŐ havası yaydılar ki mahkemeleri korkuttular. Bu havada bazen, kanun deęiŐikliklerine bile gerek kalmadı.

İlginę bir űrnek var. HoŐlanmadıkları bir yayını basan bir yayıncıyı, mahkemeye verdiler. Hię geręek olmadığı halde, kalp para bastığı iddiasıyla...

Mahkeme ise, yayıncıyı mahkűm etti. Hiębir kanıt olmadığı halde kararın gerekęesi kayıtlara Őűylece geęmiŐti: "Kesin belli olmamakla birlikte, sanıęın bu suęu iŐleyecek bűtűn aletlere sahip olduęu."

Karar hukuk tarihine geęecek kadar ilginęti... Ancak daha da meraklı bir geliŐme, Őűyle olmuŐtu:

Yıllar sűren hapis cezasını ęekerek dűnen yayıncı, hakkında karar veren hâkimi, mahkemeye vermiŐti... Kendi karısıyla zina iŐledięinden, cezalandırılması isteğiyle... İddiası Őu nedene dayanıyordu:

"Kesin kanıt bulunmamakla birlikte, hâkimin bu suęu iŐleyecek bűtűn aletlere sahip olduęu."

Sevecen Haydut

New York geceleri, tehlikelerle dolu. 42. cadde, uğursuzlukta ünlü. Manhattan merkezindeki o güzelim Central Park bile, geceleri kullanılamaz oluyor.

İhtiyatsız birisi, gece Central Park'tan geçiyor. Adamı üç meşin ceketli, donuna kadar soyuyorlar. O ise yalvarıyor:

"Bari almadığınız bir şeyim kalsın..."

Şef sevecen biri... Emrediyor:

"Çikletini, tekrar ağzına sokun!"

Amerika insanı böyle de, başka ülkelerin insanları farklı mı? Değil... Başkalarının malını da ele geçirebilmek için, açık açık değil de, perde arkasında kibar görünüşlü sahtekârlıklar yapıyor. Hepsi çıkar aşkına... Ayırdedilemez.

İyice ileri yaşlarda bir Alman mimar, Suudi Arabistan'da iş almak aşkına Müslüman oldu, hatta sünnet oldu. Söylenti değil, gerçek, biliyorum. Adını yazmıyorum.

Bu denli ileri yaşta, yeni dininde, cennete gidebilecek kadar sevap işlemeye, zaman kalır mı acaba diye düşünmek, anlaşılan bu kişilerin derdi değil. O sünnet oldu ya!

Onu cennetin kapısından içeri sokacak pasaportu hazırladığını sanıyor.

Polemik Üzerine

Bir tanıma göre: "Anlayış ve anlayışsızlık birbirine değerse, bir elektrik şoku doğar. Bunun adına polemik denir." (F. Schlegel)

Uzaktan bakınca marifetli gibi gözükken bu anlayış, yanlış... Çünkü, anlayış ve anlayışsızlığı, karşı karşıya getiri-

yor. Şart değil ki... İki anlayışlı ile iki anlayışsız da, aralarında karşılıklı polemik yapabilir.

Yalnız Adam

Restoranın gedikli müşterisi... Her akşam aynı yerde oturuyor. Bir akşam garsonu çağırıp, karşısındaki köşede oturan adamı soruyor:

"Yahu bu yalnız adam, kiminle konuşuyor?"

Garson: "Kendi kendine konuşuyor."

"Onu anladım ama, neden bağıyor?"

Garson: "Kulakları ağır işitir de, ondan..."

Kime Yakışırsa

Gerçekte öyle olsun olmasın, pek çok olay Nasreddin Hoca'ya yakıştırılır ve sanki onun başından geçmiş gibi, anlatılır. Hatta ben, iki bin yıl önceki Çin fıkralarının bile, Hoca'ya mal edilerek anlatıldığını, okumuş ve duymuştum.

Hoşlanılan sahnelerin ya da fıkraların, sevilen kişilere yakıştırılması, doğal bir sonuçtur.

Avusturyalı aktör Hans Moser de, sevilen bir sanatçıydı. Espriyeri, dillerde dolaşırdı. Herkes de her espriyi, ona mal ederek anlatırdı. Bu yakıştırmalar onu rahatsız etmiyordu ama, şöyle yorumluyordu:

"Neşe, yaşamımızın güç kaynağıdır. Kim şakadan anlamıyorsa, o kişi ciddi hiçbir şeyi de anlamıyor demektir. Ancak yakıştırma yapılıyorsa, yadırganmamalı... Eğer öyleyse, onu zaten ben yapmışım demektir."

17. GEZİ DÖNÜŞÜ

Evlilik, iki kişilik bir dünya... O dünya her sabah, yenden ve kendi içinde kurulur. Bu minik dünyacık, dış etkilerden korunmalıdır. Röntgencilerin içerisini dikizlemesine, izin verilmemelidir.

İçerden de dışarıyı seyredilirken kötü örneklerin seyredilmesi tehlike doğurur. Başkalarının refahı ve lüksü, başkalarınındır. Nasıl ele geçirilmiş olursa olsun.

Hiç kimse, her şeye sahip olamaz. "Herkes her istediğini yapabilir (sonuçlarına katlanabiliyorsa) ama, hiç kimse, her istediğini isteyemez."

Konuşurken birdenbire durup, "Şakayı bırakalım!" denir. Ben de şimdi tersini söyleyip, "Ciddiyi bırakalım!" diyeceğim.

Evliliğin şakasını yapacağız ama, mizah yoluyla... Bir konunun mizah yoluyla ele alınması, ciddi ele alınmasından çok daha ciddi bir niyetin kanıtıdır.

Evliliğin, düşünerek yapılmış olması iştir. Gelin ve damadın yakınları hep, "İyi düşündün mü?" diye sorarlar. Bu soru, nikâhtan beş dakika öncesine kadar, şaka biçiminde sürer gider.

Nikâh dairesinde bekleyen genç çiftin sırası geliyor. Tam içeri girecekleri sırada bir yakın arkadaşı kulağına eğilerek soruyor: "Bir isteğin var mı? Bir yardımım olabilir mi?"

"Hayır!.. Artık yardımla kurtulacağım zaman da sona erdi..."

Bu yanıtı veren hangisi mi? Fark etmez... Gelin adayı da, damat adayı da, aynı düşüncede olabilir.

Akdeniz kıyılarında bir kuzeyli aile... Yaz tatiline gelmişler. Hanım çok genç ve güzel, bey ise iyice yaşlı ve şişman... Otele yerleşmişler. Denize girmek için mayolarını giyiyorlar. Hanım beyi bir süre seyrettikten sonra, rica ediyor:

"Sevgilim! Çabuk giyin! Seni mayoyla görürlerse, seninle paran için evlendiğimi sanacaklar..."

Doğum günlerinde, gezi dönüşlerinde hediye sunmak, evliliğin alışkanlıkları arasındadır. Çok sayıda iş gezisine yalnız çıkıp dönen bir adam, hediye işinden bıkmış, yakınıyor:

"Bıktım artık! Keşke astronot olsaydım."

Nedeni sorulunca açıklıyor:

"Karım benden her gezi dönüşü hediye beklemezdi."

En sıkıntılı gezi, gerçekten de iş için Paris'e gitmektir. Eğer sahiden yalnız iş için gidildiyse, durum daha da zorlaşır.

Bir hanım, arkadaşına övünüyor:

"Kocam bana Paris'ten, olağanüstü şık bir gece giysisi getirdi."

Öteki hanım taşı gediğine koyuyor:

"Benim kocam hiçbir Paris gezisinde, vicdanını tedirgin edecek bir marifet yapmadı."

İncelik Üzerine

Akdeniz... Uygarlıkların da cinliklerin de kaynağıdır. İtalyanların, ikisinde de payı var. Hınzırlıkları ise, yalnız ay-

dın kişi aristokrasisi yapmaz. Tüm İtalyanlar yapar. Manavlar bile...

Örneğin, tezgâhtaki armut, elma, kayısı ve şeftaliler, dipdiri durur. Üzerlerinde bir yazıyla:

"Lütfen meyvelerimize, genç kızlarmış gibi davranınız. Sahip olmadan önce, onları mıncıklamayınız."

Davranış inceliği, işte böyle olmalı! Bu manavın inceliği, bizim bazı politikacılarımıza örnek olabilirse, sanırım ki vatandaşların daha az üzülmesi için, umut doğacak. Bizim insanlarımızın inceliği, çoğu zaman hınzırlıkla karışık oluyor.

Hanım ayakkabılarının topukları, bir yükseldi ki, kısa boylu hanım kalmadı. Hepsi fidan boylu oldu. Hanımlar artık her şeye, daha yüksekten bakıyorlar.

Tanınmış insanlarımızdan birisi, nasıl birisi mi, şimdi anlayacaksınız, bir keşifte bulunmuşçasına yumurtladı:

"Yüksek topuklu kadın ayakkabıları, alnından öpülen bir kadının buluğu olsa gerekir..."

Kim mi bu insanımız? Söyleyemem... Pişman eder.

Yenilik Yapmak

Sanatçılar bazen, sanatseverleri ürperten yenilikler yapmaktan kaçınmazlar. En çok şaşırtanların başlarında, ressamlar gelir.

Bir zamanlar Paris Montparnass'ta sergi açan bir ressam, sevgilisinin çıplak resmini uslu uslu yapmış, ancak resmin münasip yerlerine de, basbayağı kıllar yapıştırmıştı.

Sergiyi gezen Picasso, önce ressamı kutlamış, sonra da sormuştu:

"Konu kıl olduğu için gerçek kıllar yapıştırarak proble-

mi çözmüşsünüz. Bu iyi... Ama konu fil olsaydı, ne yapıştıracaktınız?"

O tuhafliğin da modası var ya! Vücutlarına dövme yaptırıyorlar. Omuza, sırtta, başka yerlere yapılan dövme örneklerini, medyada görüyoruz.

Ancak göremediğimiz, önemli bir örnek var. Helga adında bir cici kız, kimselere benzemeyen bir iş yapmış. Genç kızlığında iki göğsüne de, iki gençlik sevgilisinin dövmelerini yaptırmış... Aradan uzun yıllar geçince, çok ilginç bir sonuç ortaya çıkmış.

İki adamın da, suratı asılmış.

Kaçış Girişimi

Antek ile Franzek, ülkelerindeki sıkı rejimden sıkılmışlar, sınırı geçip kaçacaklar. Sınır muhafızlarına gözükmemek için, güvenli çare düşünüp, önlem alıyorlar. Bir inek derisine giriyorlar. İki tane iki ayaklı, bir dört ayaklı ediyor. İneklerin arasına karışıp otlarmış gibi yaparak, yavaş yavaş sınıra yaklaşıyorlar.

Ancak bir an geliyor ki, arkadaki Franzek öndeki Antek'e heyecanla bağıyor:

"Kooş!.. Çabuk koş! Koooş!.."

"Sus yahu, bağırma! Anlayacaklar... Ne var?"

"Sorma ulan koş! Arkadan boğa geliyor."

18. ÇAĞRIŞIMLAR PEŞİNDE

Bazı sahneler var. Bunlardan doğan anekdotlar, çok kimselere yakıştırılır. Gerçek olmasa bile, eğer yakıŐtırılan kiŐiye uyuyorsa, neşe ve keyif verir.

Örneğin delilerle ilgili fıkralarda eski ünlülerimizden Mazhar Osman Bey, kolaylıkla yer alır. Kendileri, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin baŐhekimisi olurdu. İÜ Tıp Fakóltesi'nde de profesördü.

Anlatılırdı ki, epey ileri yaşlarda bir arkadaşı evlenmek isteyince, hoca sağlam bir akıl vermiş:

"Aman sakın, bakire genç kız arama! Senin yaşındaki insan artık, evin yapılmıŐını, bağın dikilmiŐini, kadının da (D)ikilmiŐini almalıdır."

1930'lu yıllarda Fransa'da banka içi boŐaltıp hükümet deviren, tarihe geçmiş bir dolandırıcı var. Adı: Stawisky...

Bu herifin sözü edilince de aklıma, bizdeki banka dolandırıcıları ve onlara, açık-kapalı destek olmuş çürük politikacılar gelir. Vicdansızların sayıları o denli çok ki, beynimi kalabalıklar doldurur. Kafamı silkeler, baŐımı yıkarım, dökülsün bu asalaklar diye.

Bu çürükler içinde, "hem kel hem fodul" olanları var.

Bu fodullar, açık rezillik ve dolandırıcılıkları yapanları korur görünmek için, feryat koparırlar. Maskeli anlatımlarla, vasıtalı olarak dolandırıcıları korumaya yeltenirler. Der-

ler ki: "Bu önlemler, iş yaşamımızda, girişimcilerin cesaretini kırıyor."

Kimisi de, "bugün-yarın bana da gelebilirler" gibisinden, çadır tiyatrosu oyunu oynar.

Kelle fukaraları bizi alıştırmıştır, deyimlerimiz arasında kel olmayı küçümseyen, çok örnek var. "Kel başa şimşir tarak" gibi... "Benim başım kel mi?" gibi... "Yıkıldı ağalar paşalar / kellere kaldı baş köşeler" gibi.

Oysa kellere bu denli takılmada, kolayına kaçmanın çakallığı var. Kel bir baş, olgun yaşta bir vücudun üstüne, sanat eseri bir büst gibi oturur (bazı gençlerde de...).

Napolyon bir teftişte görüyor ki, bir askerin saçları kırışmış da, sakalı kapkara... Nedenini sorunca, asker açıklıyor: "Benim saçlarım sakallarımdan, 18 yaş daha ihtiyardır da, ondan..."

50 yaşını epeyce (!) geçtikten sonra, bana bir sakal bırakma hevesi geldi. Yaş sayıları yükselince, artık bazı görüntüler vız geliyor. Daha önemlisi, 60 küsur yıldır her gün, sakal tıraşı olmaktan, fena halde bezdim. Sakal bırakma niyetimi bizim pazartesi demcileri kaptanı Oktay'a söyleyince, dalga geçti hınzır:

"Başarabilirsen, saç bırak!"

Aman Samatya Değişmesin

Ben, 1920'li-30'lu yılların Samatyalısıyım. Aksaray'dan Yedikule'ye giden 33 numaralı tramvay, önce solda Langa bostanlarını bıraktıktan sonra Davutpaşa ve Etyemez'i geçer, Samatya'ya gelirdi. Sonra da, Yedikule'ye varırdı.

Samatya meydancığı, çok eskiden beri kendine özgü, çok sevimli bir şehir mekânıydı. Şimdiki Develi Arif'in kö-

şesinde, bakkal Hrisostomos bulunurdu. Esnaf, Türk, Ermeni ve Rumlardan bir karmaydı.

Deniz, tren istasyonunun hemen dibinde başlardı. Balık, olağanüstü boldu. İstasyon altındaki küçük iskeleye yanaşan kayıklar, malları hemen çarşıdaki balıkçılara aktarırdı. Balıkçılar da tezgâhta oynayan balıkları, bağıra bağıra satarlardı:

"Derya kızuları bunlar! Taze taze bunlar!.." diye.

Günün birinde bağıran balıkçıya bir Ermeni madamı yaklaşıp, oynayan balıkları göstererek sormuştu:

"Tazediiir?.."

Balıkçı sanki tozutaacak gibi olmuş, yanıt vermişti:

"Deli misin be madam? Sorulur mu taze mi diye?.. Oynuyor bunlar, oynuyor."

Madam balıkçıyı, asıl şu sözlerle delirtmişti:

"Canım sen de oynoorsun ama, taze değilsin..."

Meydancıktan tramvay yoluna çıkan o merdivenler, tüm Samatyalıların zihnine nakşolmuştur.

İşte onların sağındaki gazeteciden, "Çocuk Sesi" dergisi almıştım bir gün... Bilmeceyi doğru çözdüğüm için bir dolmakalem kazandığımı okuyunca, o merdivenlerde çılgınlıklar yapmıştım.

Bizim bir Narlıkapı tiyatromuz vardı. Ben tiyatronun ne olduğunu, orada öğrenmiştim. Bedia Muvahhit, Hazım Körmükçü, Vasfi Rıza Zobu'yu, o sahnede tanımıştım. Kınar Hanım'ı da... Muhlis Sabahattin'i, o Büyük Naşit'i, İmitatör Rasih'i, Karakaş tiyatrosunu da... Sevgili genç dostlarım, şimdi lütfen sıkı durunuz!.. Biz eski Samatyalılar, tiyatro yaşatan bir semttik.

Acaba ben, bunun ne demek olduğunu, bugün herkese nasıl anlatabilirim?

Vazgeçmez

Aktör Otto Tressler, ileri yaşlarında ağır ve uzun süren hastalıklara tutuldu. Aylarca yattı. Dostları artık onun, sonunun geldiğini sanıyorlardı.

Bir gün topluca ziyaretine gittiler. Ama bir de baktılar ki aktör ayağa kalkmış, diyor ki:

"Üç aydır ölmeye çalışıyorum... Başaramadım. Bu durumda, ölmekten vazgeçiyorum..."

Bravo Tressler'e, böyle davranmak gerekir... Yaşadıkça.

Kürk Manto

Evin küçük oğlu... Hınzır mı hınzır... Haşarı mı haşarı... Annesinin giydiği kürk mantoyu yukarıdan aşağı iyice seyrettikten sonra, söyleniyor:

"Zavallı hayvanlar! Bu mantolar yapıncaya kadar, kimbilir neler çekiyorlar..."

Anne çocuğu azarlıyor:

"Sus! Baban hakkında kötü şeyler söyleme!"

19. PALAVRANIN TİCARETİ

B. Amerika'da, adı Weekly World News olan bir dergi yayımlanıyor. Yani, "haftalık dünya haberleri" dergisi... Ancak bu dergi, adında belirttiği dünyamıza sığmıyor. Uzaydan haberler veriyor. Bu dergi dünyaya, yalnız adıyla değil, palavralarıyla da sığmıyor herhalde.

Yalanlarına, devletin bir kuruluşu olan NASA'yı alet ederek, gizli bir NASA uydusunun M51 galaksisine gittiğini, oradaki bir karadelikten, müzik yayını yapıldığını anlatıyor. Milyonlarca kişinin söylediği bir ilahi, "Şükür, şükür, çok şükür, göklerdeki Tanrı'ya" imiş... Milyarlarca ışık yılı uzakta söylenen bir ilahinin, İngilizce oluşu da ilginç. Söz aramızda, İngilizce, yoksa oralara kadar da mı yayıldı?

Bilimsel kılıflar giydirilmiş bayağı yalanların ticaretini yapan bu dergi, "önemli bilim adamları"na bağlayarak, 11 Kasım 1993 günü, kıyamet kopabileceğini bildiriyor. Güya o gün M167 galaksisinden gelen bir asterooid, dünyaya çarparak, tüm canlıları yok edecekmiş.

O gün gelip geçiyor. Kıyamet falan kopmuyor. Ama dergi şaşılası bir pişkinlikle daha sonra, bu konuda tek bir söz yayımlamıyor.

Derginin yazı işleri müdürü, düşünce biçimlerini, açık açık belirtmekten çekinmiyor. Diyor ki: "Tek bildiğim, ürünlerin düş gücü olduğu..."

Öyküleri sorgulamaya gerek bulunmadığı kanısında

imiş hazret!.. Amacı, insanları aldatarak da olsa, ilgilerini çekmek ve dergisinin satışını artırmak.

İnsanlar hangi rolde olurlarsa olsunlar, genelde başkalarını aldatmaktan çekinmiyorlar. Ama en bayıldıkları iş, kendilerini aldatmak...

Yalan haber veren dergiler, gerçekleri yazanlardan, daha çok satıyor. En çok satmayı başaranlar ise, yalanları bilimsel boyalarla renklendiren, allayıp pullayıp sokuşturanlar.

Bu dolandırıcılara kanmamanın çarelerinin başında, elbet akli çalıştırmak geliyor ama, Carl Sagan okuyarak da, destek alınabilir. Örneğin "Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı" kitabı gibi... TÜBİTAK Yayınları'ndan.

Uçan Daireler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra öyle bir zaman geldi ki, "uçan daire" haberleri, önemli gündem maddesi oldu. Düzmece fotoğraflar, yazılı basını doldurdu. Dünya atmosferinde birbiriyle çarpıştıkları, hatta uzaylı cesetlerinin, Amerika Hava Kuvvetleri derin dondurucularına saklandığı bile anlatılır oldu.

Öte yandan nispeten ciddi olduğu sanılan Life dergisi, şöyle bir sonuç çıkarmaya çekinmedi: "Mevcut bilimsel veriler ışığında, bu cisimlerin doğal yapılar olmadığı, yüksek zekâya sahip bir uygarlıkça üretilip işletilmiş yapay araçlar olduğu, anlaşılıyor."

Başka dünyalardan gelme yaratıklarla ne denli candan ilgilendiğimiz ilginç bir örneği, İngiltere'de yaşandı. Olayın adına, "tahıl daireleri" denmişti.

Buğday, arpa, çavdar tarlalarında, 1970 ortalarında,

birtakım daire motifleri peydahlanmaya başladı. Sonraki yıllarda tarlalarda görülen biçimler, geometrik dairelerin, üçgenlerin, karelerin, karmaşık birleşme ve biçimlenmelerine dönüştü. Bunlar, hiçbir anlam verilemeyen formlardı.

Bu biçimlerin, dünyalılarla ilişki kurmak için bilinmedik bir dil kullanan UFO'ların işi olduğuna inanıldı. Öyle bilim adamları ortaya çıktı ki, bu şekillerde insan beyninin kavrayamayacağı üstün bir matematik olduğunu, bunun ancak insanlardan çok üstün bir uygarlığın işi olduğunu söylemeye bile çekinmediler.

Oysa bilim adamlarının bile bilimsel yakıştırmalarla süslediği bu biçimler, İngiltere'nin Southampton kentindeki iki kişinin, Doug Bower ve Dave Chorley adlarındaki iki hınzır adamın, kafayı çektikten sonraki müziplikleriydi.

Kaynağı başka uygarlıklar falan değil, The Percy Hobbes birahanesiydi. Peş peşe biraları yuvarladıkları bir akşam, UFO meraklısı safdillere, bir oyun hazırlamayı düşünmüş ve planlamışlardı.

Bu hınzırca müziplik, başka müzipleri de kaşındırmış, Güney İngiltere ve diğer yerlerde, taklitçiler türemiştir.

Sevimli bir sonuç da ortaya çıkmıştı. Geceleri arada bir ortadan kaybolup, esrarengiz işlerle uğraşan Doug Bower'in karısı, kocasının kendisine ihanet ettiği kuşkularına düşmüş, aile bağları tehlikeye girmişti. Mrs.Bower'i de bir gece yanlarına alıp öyle çalışmışlar ve eşinin masum olduğuna inandırmışlardı.

Çok ilginç bir sonuç, iki kafadar bu işten bıkip da bir toplantıda gazetecilere ayrıntılı itiraflarda bulunduktan sonra, ortaya çıktı. Renkli haber kaynaklarının kurduğunu gören gazeteler, olayı iki satırla geçiştirdiler. Kimse, ciddi bir bilgi almamış oldu.

20. DÜŞÜNEREK DORUKLARA ÇIKIŞ

Son aylarda başucumda, sürekli olarak her ele alışımında, sadece birkaç sayfa okuduğum, bir kitap var. Niye azar azar okuyorum da bir solukta bitirmiyorum?.. Bitmesin diye.

Bu kitap ünlü Latin şairi Lucretius'un (MÖ 95-55) "Evrenin Yapısı" adlı yapıtıdır.

Değerli şair Prof.Cevat Çapan dostumun hediyesi olan bu kitap, iki bin yıldan da daha önce, düşünen bir kafayla, nerelere varılabileceğini kanıtıyor. Yüzyıllar geçtikten sonra, ancak son birkaç yüzyıldaki buluşlarla da değişen bilimsel inceleme sonuçlarının, nasıl olup da iki bin yıl önce zihinlerde deşilebildiğini gösteriyor. Üstelik, görkemli bir gerçek şiir destanında.

Lucretius'un kim olduğu ve kişiliği hakkında, hiçbir ciddi bilgi yok. Doğum ve ölüm yılları bile, belgelere değil, yakıştırmalara dayanıyor. Ama Lucretius'un "Evrenin Yapısı" eseri, dünya şiir tarihinin en büyük örneklerinden biri... Yedi bin dört yüz dizeden oluşuyor. Eski çağların, felsefe, bilim, ahlak, sanat konusunda bilgi veren, öğretici ve yol gösterici şiirleri gibi.

Ne denli ilginç!.. Şairler toplumlara, şiirleriyle bile ahlak öğütleri vermenin ötesinde, eğitici aydınlatıcı bilgiler vermeyi üstleniyorlar. Yalnız, hayranlıklarla yumuşatılmış sevda şiirleri yazmıyorlar. Hele yalnız ay ışığı seyrederek, şiir döktürenlere rastlanmıyor.

Yunan filozofu Epikuros'a da (MÖ 341-271) dayanan düşüncelerle Lucretius, evrendeki tüm maddelerin, sürekli hareket halindeki atomlardan meydana geldiğini, iki bin yıl önce nasıl oluyordu da biliyordu?

Nasıl oluyordu da Lucretius, iki bin yıl öncesinde, daha pozitif bilimler dünyanın ve evrenin gizlerini çözmeden önce, insanları hurafe karanlıklarının ürküntüsünden kurtarmaya çalışıyordu?

Lucretius anıtsal şiirinde, "Demek ki hiçbir şey oluşmaz hiçlikten" (206) diyordu. Sonra da, "Yani hiçbir varlık hiçliğe dönüşemez / Kendini oluşturan öğelere ayrışır yalnızca" (249, 250) diye ekliyordu.

Zaman kavramı için parlak bir Lucretius saptaması, şöyleydi:

*"Bunun gibi zaman da var değildir kendi başına
Gövdelerin varlığından doğan kavramı
Olmuş olanın, oluşanın ve olacak olanın
Demek kimse algılayamaz zamanı, varlıkların
Deviniminden ve durağanlığından ayrı tutunca"*
(460-464).

Bu dizeler, bugün geçerli fizik kanunlarının, iki bin yıl önce şiirleşmiş örnekleriydi.

İki bin yıl önce, olabildiğince her şeyi düşünerek bulan ve bilen şair Lucretius, insanlara hazine değerinde öğütler veriyordu:

*"Ne yazık mutsuz insan yüreğine! Ne yazık
Düşten yoksun insan kafasına! Ne kadar ufacık
Aştığımız yaşam yolu, ne korkulu, ne karanlık
Anlamıyor musun, iki itisi var, iki amacı doğanın"*

*Bedenin acı çekmemesi, erince varması ruhun
Tadından korkmaması, haz veren duyumların"*
(İkinci kitap 14-19).

"Evrenin Yapısı" destan şiirinin Türkçesi, Turgut Uyar ve Tomris Uyar'ın... Başarıları ve sabırları, görkemli olmuş. Cevat Çapan'ın yönetiminde, "İyi Şeyler Yayıncılık"tan çıkmış.

Var olan saygıdeğer aklını kullanmaktan, hiç mi hiç vazgeçmeyen hazine yürekli bir şairin iki bin yıl önce büyük sabır ve isabetle ortaya koyduğu "Evrenin Yapısı" eserine, eserin sahibine, ayağa kalkarak, saygılar sunuyorum.

Benim güler yüzlü ermiş şair, müstesna Cevat Çapan dostuma da, yine teşekkürler... yine sevgiler.

21. BİLGİSAYARIN ZARARI

Çoğu zaman, yandan çarklı huylarımız vardır. Söylemeyiz, söyleniriz. Bakmayız da, bakınır gibi yaparız.

Öyle tiplerimiz de vardır ki, her zaman, kaçamak bakışlarla etrafı süzme huyları varken, birdenbire dik dik bakmaya başlarlar. Ne zaman mı?.. Yalan söyleyecekleri zaman.

Çalışmaya gelince, sessiz sessiz sonuç alınacak bir işte, telaş içinde, çalışır gibi görünen tepişmeler içinde oluruz.

Ciddi kuruluşların hepsinde, ülkemizde de, bilgisayar kullanımı iyice yaygınlaştı. Bankalar onsuz yapamaz oldu. Devlet kuruluşlarında da yaygınlaşma, düzenli olarak gelişiyor.

Evet, bilgisayar kullanan toplumlarda, refah düzeyi yükseliyor. Ancak, bu yükselmenin etkilerini hemen görmek olanak dışı... Var mı, yok mu? Onu da olsa olsa bilgisayar hesaplayabilir.

Bir de, bilgisayar zararlarına göz atalım. Genelde kısa yoldan gitmek varken, kimse uzun yoldan gitmiyor. Kimse hesapta dört işlemi, kalem-kâğıtla yapmıyor. Birkaç tuşa basışta sonuç alınabiliyorsa, zahmete ne gerek var?

Bir yandan kullanan insan beynini de hızlanmaya sürükleyen bilgisayar, öte yandan insanları tembelliğe alıştırtıyor. Denemesi kolay: Olgun yaşta, akli başta sanılanlara kalem-kâğıt uzatıp da beşli, altılı sayıların çarpma ve bölme

işlemlerini yapmasını isterseniz, bir bölümünün aksadığını göreceksiniz. Hele karekök almayı, öğrenenlerin pek çoğu unutmıştır.

Oysa matematik işlemlerini, çocuk ve genç öğrencilere kalem-kâğıtla yaptırmak, onların beyinlerini çalışmaya, genişlemeye alıştırmamanın, en ilkel idmanıdır. Bu idmanlar, "zihin açar". Eskiden, okula ya da sınava giden öğrencilere, "Zihnin açık olsun!" denirdi.

Olabildiğince basite indirgenmiş, bir örnek verelim: Sporculara, yarışmaya, maça hazır olmaları için, antrenman yaptırılır. Yine en basit örnek, futbolculara, koşu yaptırılmasıdır. Futbolcunun koşması, kafadan dört işlem yapması gibi bir şeydir.

Matematiğin A harfi, ya da temeli olan dört işlemin zihnin açması, sporcunun koşarak nefes açmasının karşılığıdır sanki... Daha karmaşık sorunların çözülmesi ikisinde de, daha sonra başlar.

Nefes ya da zihin açılmamışsa, ikisinde de yaya kalınır. Bir adım ileri gidilemez.

Hele okullarda öğretilmesi zorunlu olan pek çok bilgi için, "Bunlar hayatta lazım olur mu canım!" diyebilen ilkel kafalılar, neyin ne için gerekli olduğunu kavrama yeteneği olmayan kişilerdir.

Öğretim öğrenciyi, bilgi deposu yapmaya çalışmaz. Sorunları çözebilmek için, derin ve geniş düşünebilen, gerçeklere yaklaşmayı ve ulaşmayı başarabilen, hurafelere kanmayan, sorunlara üşenmeden yaklaşma cesaret ve çalışkanlığı olan insan yetiştirmektir amacı...

Bu amaçları sulandıran öğretim, geliştirme değil, körleştirme ve zehirlenme doğurur.

Dinlemeden Çalmak

Piatigorsky, 20. yüzyılın, en ünlü ve sevilen viyolonsel virtüözlerinin başında geliyor. Dünyanın her yanında, sevilmiş ve övülmüş... Berlin Filarmoni Orkestrasında da, dört yıl çalıştıktan sonra veda edeceği için, herkes üzgün. Hele kemancıardan Herr Blanke, çok üzülüyor. Diyor ki:

"Sizi dinlemeden ayrıldığımız için olağanüstü üzgünüm."

Piatigorsky şaşkın, soruyor:

"Nasıl olur? Orkestrada yıllarca birlikte çalmadık mı?"

"Evet... Çaldık ama, ben sizi de, orkestrayı da dinlemeden çalıyorum. Yıllar önce sinir krizleri geçirdiğim için, doktorlar iyileşme çaresi olarak, müzik dinlememi yasak ettiler. Yıllardır hiç dinlemeden çaldığım için, yeniden ruhsal sağlığıma kavuşabildim."

Piatigorsky şaşırıyor ama, bu konuşmayı duyan ve okuyan herkes şaşırıyor... Yazan da... Olay bana, Beethoven'in kulakları duymadığı halde, eserlerinin önemli bir bölümünü bestelemiş olmasını anımsatıyor... Çok benzemese bile.

Dilin Önemsizliği

Sirk palyaçosunun maskaralıkları, tüm dünyada anlaşılır bir dille yapılan, hareket komiğidir. Şimdi derssem ki, Beethoven'in "Kaybolan Kuruşlara Kızgınlık" piyano rondo-su da, tüm dünya dillerinde anlaşılır; ben Beethoven ile palyaçoyu birbirine benzetmiş olmam.

Ama sakın sanılmasın ki, ben bu benzetmeyle, palyaçoyu küçümsemekteyim... kesinlikle hayır... Belirtmek istediğim, yalnız ve yalnız, benzemeyiştir.

Konuşulan dilin önemsiz olması örneklerinin yanında, bir de olağanüstü önemli olduğu örnekler var... Örneğin seks fıkraları... Anlatılan dili bilmeyen, hatta iyi bilmeyen, bu fıkralardan hiçbir şey anlamaz.

Çünkü seks fıkralarının neredeyse hepsi, sözcüklerin çift anlamlılığına, ya da cinsel yan anlamlarına dayanır.

Örnek mi?.. Veremem (utanırım).

Konuşmayan Adam

En unutulmayan Viyanalı tiyatro oyuncusu hanımlardan biri, Josefine Gallmayer'di. Öyle de güzel ve neşeliydi ki... Bir akşam yemeği çağrısında, ünlü ressam Makart'ın yanında yer aldı. Ressam, ağzını açmayan birisiydi.

Josefine'in çabalarına karşın Makart, azıcık gülümsemenin ötesinde ağzını açmadı. Yine uzun süren bir sessizlikten sonra, aktris hanım önerdi:

"Herr Makart! Bu konularda sustuğumuz yetişir. Şimdi başka bir konuda susalım!.."

22. NASIL ÇALIŞILMASI DOĞRUDUR?

Sanırım, 40 yıla yakın bir süre geçti. Ünlü bir işadamımız, kuruluşlarındaki tüm yöneticilere, bir çalışma programı örneği göndermişti. Rastlantı sonucu bu bilgileri, ben de görmüştüm.

Program, B. Amerika'nın en büyük şirketlerinden birinde, üst kademe yöneticilerin nasıl çalıştıklarını göstermekteydi. Örneğin bölümlerin başındaki yöneticiler, gündelik işe zamanlarının yüzde 5'ini harcıyorlar, yüzde 10'unu o ayın, yüzde 20'sini o yılın, kalan yüzde 65'ini gelecek üç yılın planlamasına ayırıyorlardı.

Genel müdür yardımcıları gündelik işe, yine zamanlarının yüzde 5'ini ayırıyorlar, yüzde 10'unu o yılın, yüzde 20'sini ilk üç yılın, kalan yüzde 65'ini ise, gelecek beş yılın planlamasına ayırıyorlardı.

Genel müdür ve yönetim kurulu başkanı da gündelik işe, yine zamanlarının yüzde 5'ini ayırıyorlar, çok büyük bölümünü ise, öndeki 20 yılın ve daha sonralarının planlamasına ayırıyorlardı.

Bir akşam sofrasında o ünlü işadamımız, bu çalışma programına hayranlığını belirtmiş ve üst yöneticilerin gündelik işe, zamanlarından yüzde 5'inden fazlasını ayırmamalarını, olağanüstü bulmuştu. Ona göre önemli olan, Amerika'daki devlet kuruluşlarında da çalışma programlarının buna benzemesiydi. Sorumluluğu üst seviyede olan hiçbir kişi,

gündelik işe zamanının yüzde 5'inden fazlasını, ayırmıyordu.

Rahat bir sohbet ortamındaydık. Ben hemen, bizde de durumun aynı olduğunu, bizde de başbakan ve bakanların gündelik işe, zamanlarının yüzde 5'inden fazlasını vermediklerini söyledim.

O zat çoğu zaman olduğu gibi, yine bir yemek masası şakası yaptığımı sandı. Ancak, ben çok ciddi bir suratla ekledim:

"Evet... Bizde de gündelik işe, zamanlarının yüzde 5'ini harcarlar... Ancak fark şurada: Kalan yüzde 95'ini, yaşamış son ayın ve yılın pisliklerini temizlemeye ayırırlar."

Masadaki herkes kahkahayı, elinde olmadan patlattı ama, başta o ünlü kişimiz, hiçbirisi görüş belirtmedi.

Şimdi ne durumdayız acaba? 40 yıl önceki çalışma programı içeriklerimiz aynen sürüp gidiyor. Doruklardaki sorumlu kişilerimiz, banka dolandırıcılıklarının, düzine hesabı örgütlü haydutlukların geçmiş zamandaki pislikleriyle uğraşmıyorlar mı?

Planlamanın ne olduğu ve tanımı, öylesine basit ki, sanılır ki anlaşılması kolaydır... Evet kolay gözükür ama, planı yapmaktan çok daha zoru, onu uygulayabilmektir. Tanım şöyle:

"Planlamak, geleceği düzen altına almaktır."

Kolay sanılıyor. Oysa kolay sanılan planlama ve uygulamayı başarabilmenin ön şartı, ikellikleri tasfiye etmek.

Talat Paşa

Ülkemizde, önce gizli ve cemiyet olarak kurulan İttihat ve Terakki Fırkası, 1908'de Kızıl Sultan Abdülhamit'in diktatörlüğüne son verme başarısını göstermişti.

Kuruluşundan, Birinci Dünya Savaşı yenilgisine kadar İttihatçıların en etkili kişilerinden biri, Talat Paşa'dır. İçişleri bakanı ve başbakan da olmuştur. 1918 yenilgisinden sonra vatanından ayrı düşen Talat Paşa, 1921 yılında Berlin'de, bir Ermeni tarafından vurularak öldürülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı'nın ülkedeki büyük sıkıntıları sırasında ekmek yapmak için bile buğday bulunmadığından, süpürge otu tohumundan ekmek yapılmaktadır. Talat Paşa'nın, şeker hastası olan bir annesi vardır. Bütün aile de, vesika ile verilen süpürge tohumundan ekmeği yemektedir.

Günün birinde bir yakınları nereden bulmuşsa, bir francala getirir ve Paşa'nın hasta annesine sunar. Talat Paşa bu konularda öylesine hassastır ki, francala olayını öğrenince, halkın yanında ayrıcalık yaratıldığı için, annesi dahil tüm yakınlarını, kalplerini acımadan kıracak kadar haşlar.

Talat Paşa'nın ülkeye, yarar ve zararlarının hesabını şimdi göremeyiz. Talat Paşa, kendisi ve yakınlarına, haram tek lokma yedirmemiş bir başbakandır.

Ancak, yine o Talat Paşa, devleti soyan dolandırıcıların, rüşvetçilerin etkinliklerini engellemek için, hiçbir çaba göstermemiştir.

Nereden çıktı şimdi bu Talat Paşa?.. Rüyamda gördüm desem, olmaz... Tanışmazdık ki!.. Ben o öldükten sonra doğmuşum... Nereden aklıma geldi acaba?

Güzellik Uykusu

Hanımlara saygım, sonsuzdur. Yaşadıkça da değişmeyecek. Ondan sonra da, değişse ne olur, değişmese ne olur derim. Ama garanti veririm, yine değişmeyecek.

Güzellik, saygının şartları arasında bulunmuyor. Böyle bir şartı önemseyecek kadar ilkel değilim. Üstelik uyuyunca da güzelleşmek, doğal sonuçtur denir. Ama lütfen bağışlanmamı dilerim, "uyuyarak güzelleşme" yönteminin, hiçbir sonuç alamayacağı nursuz bazı politikacı hanımlar var... Hele medyadan tanıdığım birisi var kiiii, aman yarabbi! İşte o hanım da, güzellik uykusuna yatmış...

Bir daha kalkamamış!..

23. GELİŞMEK Mİ? DEĞİŞMEK Mİ?

40-45 yıl önce, arada bir iş için, Almanya'ya giderdim. Düsseldorf şehrinde oturan dostum Willi Ehle ile görüşmeden olmazdı. İş konularımızı kapsamayan, yakın ilişkilerimiz bulunuyordu. Eşine saygım, çocuklarına sevgim vardı. Onların sağladığı yakınlıkla, Alman ailelerinin yaşamına katılıyordum.

Almanya İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkarak, 15-20 yıl geçmişti. Savaşın ruhsal yaraları çabuk sarılamıyordu ama, yerle bir edilen şehirlerde bile tahribat, büyük ölçüde giderilmişti. Sabah 6-6.30'da sokaklar, çok kalabalık oluyordu. Çünkü binlerce, on binlerce kişi, işine koşmaktaydı.

Bütün şehirlerdeki kitle taşıt araçları, yani otobüs, tramvay ve trenler, tüm insanları gece gündüz, işyerlerine, elbet öğrencileri okullarına taşıyordu. Kitle taşıtı kıtlığından işine, okuluna geç kalan kimse yoktu. Okul servisi diye bir şımarıklık, yoktu. Çünkü yerel yönetimler, bireylerin tümünü istedikleri yere ulaştırmayı, herkesin kolayca ödeyebileceği fiyatlarla, kesinlikle kazık yemeden sağlıyorlardı.

Vitrinler doluydu. Her türlü mal, her türlü çalışanın ödeyebileceği fiyatlarla satışa sunuluyordu.

Oysa o sıralarda bizim, istediğimizi çarşılarda bulamadığımız yıllarımızdı. Avrupa'ya gidenlere nazı geçen dostları, sipariş listeleri verirlerdi. Gidenlerin bu siparişleri almak için çektiği eziyete, bir de döviz yokluğu işkencesi eklenir-

di. Sipariş listeleri, ilaçtan prezervatife, pikap iğnesinden otomobil parçasına kadar, çeşitlenirdi.

Biz Avrupa'da, görmemişlerin şaşkınlığını yaşırdık. Ben Willi'ye, "Ne güzel! Sizde her şey bulunuyor" dedikçe, o kolumu tutar ve beni uyarırdı:

"Varsa var! Hiçbir şeyi bedava veren yok ki... Satın almak için para lazım, para!.." diyordu.

Şimdi ışığı, hemen bize çevirelim de ilginç bazı oluşumları görelim.

Tam o yıllarda bizde, bir işte uzun yıllar çalışmış bir kişi, emekli ikramiyesi ya da kıdem tazminatı alırdı. Bu para bir apartman dairesi ile bir ekonomik otomobil almasına yeterdi. Kıdemine ve işine göre, farklı fiyatlarda... Ama yeterdi.

Çook önemli değil mi?.. Çarşıda istediği malı bulamasa bile, ne gamdı?

Şimdi artık çarşılarımızda, istenen her mal bulunuyor. Bulunmayan yabancı malı bile, getiriyorlar. Durum Willi'nin, 40 yıl önce dediği gibidir:

"Varsa var! Hiçbir şeyi bedava veren yok ki... Satın almak için para lazım para!.."

Üstelik, ömür boyu emek vermiş insanlar, emekli ikramiyesi ya da kıdem tazminatlarıyla, bir daire ve bir otomobil alabiliyor mu?

Dünya Anayasalarının Babası

Atinalılar MÖ 594 yılında, Solon'u sınırsız yetkilerle anayasa yaratıcısı ve devlet kuruluşunun düzenleyicisi olarak, tek kanun koyucu olarak kabul ve ilan ettiler.

Solon'un yaptığı birinci iş, köylülerin esir olarak kullanılmasını ortadan kaldırmak oldu. Ülkede bütün borçlar si-

lindi. Tüm Atinalılar, parasal güçlerine göre dört sınıfa bölündü. Halk bu sınıflara göre vergi ödeyecekti. Tarım arazisinin mülkiyeti sınırlandı, ölçüler, ağırlıklar ve paralar yeniden saptandı, Dörtyüzler Meclisi kuruldu.

MÖ 6. yüzyılda yapılmış bulunan bu düzenlemeler için günümüzde yapılan değerlendirme şöyle: "Avrupa'da devlet kavramının tarihsel gelişmesi, Solon'un yaratıcı düşüncelerini temel kabul ederek başlamıştır."

Solon'un büyüklüğüne inandıracak bir başka kanıt, kendisinin sınırsız yetkilerle kurduğu yaşama düzenini tamamladıktan sonra, yalnız kendi kararıyla bütün yetkilerinden vazgeçerek, iktidardan çekilmiş ve Atina'yı terk etmiş olmasıdır.

Solon'un olağanüstü parlak bir yanı büyük devlet adamlığının yanında, şair (gerçek şair) oluşudur:

"Bütün yapılan işleri

Tehlike tehdit eder.

Bir işe başlayıp da

Hangi hedefe vardığını

Bilen yoktur ki...

İnsanlar arasında servetin ayrımcı çizgileri geçerli

olamaz."

Sanırım ki Solon'dan sonra gerçek şair olan devlet adamı dünyaya gelmedi. Geldiği sanılanlar da ya devlet adamı değildi, ya da şair değildi (bazıları ikisi de değildi).

Futbol Üzerine

Varsa futbol, yoksa futbol... Ne yapayım? Ben de arasıra, kıyısından köşesinden bu konuya girmek zorunda kalıyorum. Fazla yaklaşımadan.

Farelerle böcekler, futbol maçı yapıyorlar. İlk yarı sonunda, fareler 4-0 galip durumdalar.

Ama ikinci yarıda gizli silahları kırkayağı santrfor oynatan böcekler, sonunda maçtan 6-4 galip ayrılıyorlar.

Maçın sonunda farelerin teknik direktörü (!) böceklerin teknik direktörüne soruyor:

"Kırkayak gibi yıldız bir futbolcuyu, birinci yarıda niye oynatmadın?"

"Keyfimden mi sanıyorsun? Ayakkabılarını giymeyi yetiştiremedi kerata!"

Yorgunluk

Her akşam işinden evine belirli saatte gelen bir memur, o gün biraz gecikiyor. Üstelik, her gün geldiğinden çok daha yorgun ve bitkin... Başına gelenleri karısına anlatıyor:

"Sorma! Perişan olduk bugün... Bilgisayarımız bozulunca, kendimiz düşünmek zorunda kaldık."

24. UCUZLUĞA KAÇIŞ

Mizahın amacı, fizyolojik değildir, ruhsaldır.

Mizah, insanların gülme ve ağlama yeteneklerini, av olarak kullanır. İnsanlar, gülme ve ağlamaya teşne oldukları için, kullanır. Mizahın amacı, güldürme ve ağlatmanın, çok çok ötesindedir. Güldürme ve ağlatma, mizahın kullandığı silahlardır.

Ya nedir bu amaç?.. Düşündürmektir, düşündürmek.

Nereye kadar mı?.. Gerçekleri görünceye, anlayıncaya kadar düşündürmek...

Öte yandan, tuhaf sahneler sergilenmekte... Ortalıkta, mizahın amacının güldürme değil, düşündürme olduğunu anlatmak için çırpınan mizahçıya, ben rastlamıyorum. Anlaşılan bu gizlenmede, ucuz bir kurnazlık hesabı var.

Gülmenin müşterisi çok... Müşteri kaçırmak istemiyorlar.

Bu nedenle de, boncukları çabuk dökülen tipten bazı aydınlar bile, şaklabanlığın ucuzluğunu, maskaraların mizah sahnesinde ancak uşak rolüne çıktığını, bir türlü anlamıyorlar.

Mucize Olunca

Amerika'da Musevilerin bir sinagogunda haham, vaaz veriyor:

"Fakir bir oduncu, ormanda bir bebek buldu. Şaşırıldı. Aç bebeği nasıl besleyeceğini de bilemedi. Yardım etmesi için Tanrı'ya yalvardı. Hemen bir mucize oldu. Oduncunun göğüsleri bir çift kadın memesine dönüştü. O da bebeği emzirerek doyurdu."

Cemaatten bir genç adam, hahamın bu vaazını beğenmedi ve dedi ki:

"Neden böyle utandırıcı bir şey olsun?.. Bir adamda kadın memeleri tuhaf... Tanrı her şeye kadir olduğuna göre, biraz dolar verse olmaz mıydı?"

Haham işi biliyor:

"Elbette olmazdı... Mucize ile yapabileceği şeye, neden para harcasın ki?.."

Sünnet, Musevilerde de din gereğidir. Sakal bırakmak da... Cumartesi çalışmamak da... Ancak, başka ülkelerde bu gereklere uymakta zorlanırlar.

Uzun yıllar B.Amerika'da yaşayan bir Musevi, İsrail'e annesini ziyarete geliyor. Kavuşma heyecanı geçer geçmez, anne soruyor:

"Ama sen, sakalını kesmişsin!"

"Amerika'da sakal yadırganıyor anne..."

"Yoksa cumartesi günleri çalışıyor musun?"

"Evet, yoksa işimden atarlar..."

"Yoksa hahamın kesmediği eti de mi yiyorsun?"

"Fabrikada ne et verirlerse, onu yiyorum. Ayırdedemem."

Anne oğlunun durumuna kahrederek, hiçkırıklar boğazında düğümlenmiş, soruyor:

"Mahvetmiş seni Amerika! Yoksa artık, sünnetli de mi değilsin?"

Huylu At

Epeyce eski yıllar... Otomobillerin henüz atların yerini almadığı bir zaman. Bir taşralı Paris'e geliyor. Elbet atına binmiş olarak... d'Avignon Köprüsü'nden kente giriyor. Kendisi de, atı da şaşkın.

At birdenbire tökezlemesin mi? Yoldaki bir hanım, alay ediyor:

"Vay usta binici vay!"

Taşralı altta kalmıyor:

"Atımın huyudur, orospu görünce tökezler."

Kadın bir kahkaha patlattıktan sonra, salık veriyor:

"Sen yola devam etme! Atında bu huy varsa, Paris içinde beynin patlar."

Anlaşma Sonucu

Çok yaşlı bir hanım, mezar taşı yontucusuna geliyor. Kendi mezarı için bir taş ısmarlıyor. Üzerine şunlar yazılacak:

"Bakire olarak doğdu / bakire olarak yaşadı / bakire olarak öldü."

Taşçı yüksek bir ücret isteyince, yaşlı hanım yakınıyor. İndirim istiyor. Adam diyor ki:

"Yazı uzun da, ondan pahalı geldi. Ama ben sizi menun edeceğim. Tenzilat da yapacağım."

Anlaşma gerçekleşiyor. Bir süre sonra ölen hanımın mezar taşındaki yazı şöyle:

"Açılmadan iade."

25. ÇİN BULUŞLARI

Büyük buluşların sözü edilince, hep son yüzyıllar akla geliyor. Oysa çok daha önceki buluşlar, bugün artık ilkel sayılan o buluşlar o zaman yapılmış olmasaydı, demek isterim ki bugün, uzaya bile gidilmiş olamazdı.

Benim aklıma ilk gelen önemli buluşu yapan Pekin İnsanıdır (Homo erectus Pekingensis). Çok önemli buluş: Ateş yakmayı değilse bile, doğanın örneğinin yıldırım düşmesiyle yaktığı ateşi, söndürmeden sürdürmeyi başarmak... İnsan soyunun, ateş ısı ve ışığından yararlanmasını sağlamak. Bu başarı, insanların öteki canlılardan ayrılıp, dünyaya ege-men olmalarının birinci basamağıdır.

Beyin ağırlıkları bir kiloyu geçen bu insanlar, bu buluş sayesinde toplu yaşamaya başlamışlar. İsterse ilkel olsun... Gece vakti, soğukta insanların ateş çevresinde toplanmaları, onlara olağanüstü zevkler vermiş olsa gerekir.

İnsanlar, ışık ve ısıyı korumayı başararak, yerleşik yaşayışa geçebilmişler. Yani yuva sahibi olabilmişler. İsterse mağara olsun... Sanırım ki, mutlu olmuşlardır. Zaten, otomobilim, televizyonum yok diye de, kimse üzülüyor ki.

İnsan yaşamına yeni ufuklar açan bu müthiş buluş, ne zaman mı olmuş? Çok eski değil... Dünyamızın yaşı, beş milyar yıla yaklaştığına göre, Pekin İnsanı daha yavru sayılır. Yaklaşık 500 bin yıl (ya da beş bin yüzyıl) önce...

İlk yerleşik yaşam, 400 binyıl önce Pekin yakınlarında

gerçekleşiyor. Yeni büyük buluşlar için ise, yüz binlerce yıl geçmesi bekleniyor. Çinliler zamanımızdan dört bin yıl kadar önce, dut yaprağı yedirerek ipekböceği besleyip ipek üretmeyi başarıyorlar.

Çinliler başarıya doymuyor. İki bin yıl kadar önce ufanıp ayrıştırılan odun lifleriyle, yani selülozla, kâğıt üretiliyorlar.

Değiştirilebilen harflerle ilk baskıyı yapmaları, yani matbaa buluşları, günümüzden bin yüz yıl önce gerçekleşmiş (Avrupa'da 1440). İnsan kasları gücüyle yandan çarklı nehir gemilerini ise, bin üç yüz yıl önce çalıştırıyorlar.

El arabası, kolay sanılması, fizik kitaplarında hâlâ, kaldıraç örneğidir. Çin'de, Avrupa'dan bin yıl önce kullanılmaya başlanıyor.

Barut buluşunda, Çinliler birinci... Çay tarımı, içimi ve alışkanlığı, Çin kaynaklı. Mekanik saatler ise Çin'de, bin üç yüz yıl önce bulunmuş.

Çinlilerin buluşları, yalnız teknik alanlarda kalmıyor. Ürettikleri çanak-çömleği, resimlerle süslüyorlar. Başlangıcı yaklaşık üç bin yıl olan bronz çağında ise ürettikleri eşya, üretimde sanat üstünlüğünü kanıtıyor.

Çin, dünyanın en eski uygarlıklarından biri ama, buluşlar konusunda da müthiş başarılı.... Çin uygarlığı yeterince tanınmadığı için çoğu zaman hakkı yeniyor.

Büyük Konuşma Üstadı

Demosthenes, tarihin benim bildiğim en ünlü konuşmacısı. Parlak başarılarından biri, önce korkunç iradesiyle kendisini ıslah edişi; R'leri söyleyemediği için, ağzına çakıl taşları doldurarak, deniz dalgalarına karşı bağıra bağıra,

söylemeyi başarıyor. Ayna karşısına geçerek, omzunu silkeleme tikini geçiriyor.

Öğretisini en yararlı biçimde şöyle özetliyor: "Konuşma sanatı esaslarının birincisi, canlı söyleyiş biçimidir (aktif diksiyon). İkincisi de odur, üçüncüsü de odur."

Karşıtı olduğu Makedonya Kralı Philip II ve oğlu Büyük İskender'in ölümlerinden sonra, Makedonyalılarca idama mahkûm edilmişti. Ömrü acılarla dolu. İdam mahkûmu olarak bir adada kaçak yaşadığı sırada özetlediği düşüncelerini, Plutarch şöyle aktarıyor: "Eğer politik savaşlar içindeki berbatlıkları, korkuları, kıskançlıkların sonuçlarını, iftiralaları, gammazlıkları ve kavgaları daha başlangıçta bilebilseydim... Eğer daha başlangıçta, konuşma kürsüsü ve ölümden birini seçebilseydim, hemen ölümü seçer kurtulurdum."

İdam hükümlüsü Demosthenes, karşıtlarının kendini yakalamak üzere yaklaştıklarını görünce, ölüm zehrini kendisi içiyor. Tapınağı vücuduyla kirletmemek için, hemen dışarı çıkıyor (MÖ 322).

Özür Dilemek

Son zamanlarımızın olaylarından bir özür dileme istek dizisi sürüp gidiyor. Bazı muhteremler, hep başkalarının özür dilemesini istiyorlar da, kendi yanlışlarını atlıyorlar. Başkasının özür dilemesini isteme hakkı olabilen kişi, önce kendisi özür dilemesini bilmelidir. Özür dilemesini bilmek de, marifettir.

Ömür boyu hızır gelmesini bekleyen, tüm umutlarını hızıra bağlayan bir Karadenizli, bir de bakıyor ki, düşü gerçekleşiyor, hızır gelmiş, yapacağı tek isteği soruyor:

"Dile benden ne dilersin?.."

Bizimki şaşkın;

"Özür dilerim..." diyor ve hızır gidiyor.

Kilise Hovardalığı

Din üzerine fıkralar, genelde saldırgan olur. Örneğin yaşamın zevklerini azaltıp, çilelerini çoğaltma yönünde sürekli akıl veren papazlardan Hıristiyanlar, fıkralar yoluyla öç alırlar.

Roma'da çok önemli bir Hıristiyan toplantısı düzenlenmiş. Üst sınıf din görevlilerinin, örneğin kardinallerin her biri, en pahalı arabaları kullanıyor... Mercedes, Cadillac gibi.

San Piyetro meydanında gelenleri seyreden bir Musevi, Hazreti İsa'yı kastederek diyor ki:

"Hovardalık bu! Oysa kurucu patron, bir eşekle işe başlamıştı."

26. AYLAKLIK ÜZERİNE

Özsöz, ya da bazen atasözü dedikleri komprime sözler, duyar duymaz kuşkuyla karşılanmalı!...

Çünkü bu sözler bazen konunun tek bir yanına, kafalara kolay girsin diye öylesine yüklenir ki, öteki yanlar açıkta kalır. Zihinsel algılama dengesi bozulur. Konu bazı zihinlerde, yamuk ya da yampiri biçimlenir.

Bu sözlerden biri, "Şeytan hep aylaklara yaptıracak bir kötülük bulur" özetlemesidir.

Şimdi bu özsözü, zihnimizde biraz mıncıklayalım. Bilelim ki zihinsel mıncıklamalardan, bazı doğru ve iyi sonuçlar çıkar. Elbet bu sonuçlardan birisi, bu özsözün bir aldatmaca olduğu sanısı doğurmasıdır.

Ne denmiş?.. Şeytan aylaklara kötülük yaptırmış...

Elhak doğrudur. Ama şarta bağlı... Aylak aptal olursa, şeytan onu, kolay yoldan çıkarır. Ne isterse yaptırır... Şeytan bu! İyilik yaptıracak değil ya!

Şimdi gördük ki, gitmiş olduğumuz bu yol, bizi aydınlığa kavuşturmayacak... Çıkış noktamıza geri dönüp, bir kez daha starta hazırlanalım. Demin şeytandan başladığımız için, ilerleyemedik. Bu kez de aylaklıktan başlayalım.

Nedir "aylak" olmak?

Sanılıyor ki aylaklık, miskinliktir. Gerçekten, hele telaş içinde gözükken bir tembellik, sahtekârlığın bayağı bir çeşididir.

Tembellik miskinlik, hiçbir şey yapmamaktır. (Sakın kimseye söylemeyin! "Televizyon seyretmek, tembelliğin aktif bir biçimidir" diyen de var. Ben değilim.)

Çok güneş gören ülkelerde, çalışmaya çok istekli olmayış, genel alışkanlıktır. Örneğin Meksikalı, "Ne güzeldir hiçbir şey yapmamak... ondan sonra da istirahat etmek..." der.

Bir de çok eski Napoli öyküsü var. Sokakta dolaşan bir gezgin, yatarak güneşlenen 12 dilenci görür. Hınzırca bir oyun kurar. Dilencilere der ki:

"Kim en tembel olduğunu kanıtlarsa, ona değerli bir para vereceğim!" Dilencilerden 11'i kalkıp, adamın sınavını beklemeye başlarlar. Gezgin gidip parayı, yerinden kımlıdmayan on ikinci dilenciye verir.

Aylaklık, tembellik değildir de nedir öyleyse?

Aylaklık, toplumun sırtına yüklediği görevlerin ve geçim için kazanılacak parayı kazanma çalışmalarının dışında, bir zaman dilimidir. İnsanların mutlu olmasına en çok yararı olabilecek bir fırsat zamanıdır.

Aylaklık insanların, kendilerini geliştirmek için kullanacakları, olağanüstü ve eşi bulunmaz mutluluk arayışı zamanıdır... Nasıl mı? Şöyle: Kültür, sanat ve hatta popüler bilim kendilerini adayarak.

Şiirlenen Çiroz

İstanbul'da, Narlıkapı'nın o zaman Marmara Denizi ve ayak basan Bizans'tan kalma surlarına, iki perdelik bir güzel oyun eklenirdi. Birisi, yazmalar...

Bedri Rahmi'nin resimleştirdiği o güzelim yazmalar, surların dibindeki evlerde basılırdı. Sonra da kurumaları

için, surların üstünde iplere asılır, esintilerin ihtimamına bırakılırdı. Binlercesi, binlerce renkle, surlar üstünde uçuşur dururdu. "Başörtüsü" idi bunlar, türban değil.

Semtimin bir başka sanatsal tablosu, mevsimi gelince surların üstünde iplere asılan, has uskumru balıklarıydı. On binlercesi, yüz binlercesi ikişer ikişer kuyruklarından bağlanarak asılır, günü gelince nefis çirozlar elde edilirdi.

Çirozun şiiri olur mu? Olur ya!.. Hem de nasıl... Charles Cros yazmışsa, bir de Orhan Veli Türkçeleştirmişse, çiroz hemen, sanat konusu oluverir... Şöyle:

*"Beyaz kocaman bir duvar çıplak mı çıplak
Üzerinde bir merdiven yüksek mi yüksek
Duar dibinde bir çiroz kuru mu kuru..."*

*O gün bugündür çirozcuk kuru mu kuru
Mezkûr sicimin ucunda uzun mu uzun
Nazikçe sallanır durur durur mu durur."*

Bundan sonra şiir biterken, Cros ile Orhan Veli, çirozlarla insanları "nazikçe" birbirine kaynaştırıverirler:

*"Ben bu hikâyeyi düzdüm basit mi basit
Kudursun bazı adamlar ciddi mi ciddi
Ve gülsün diye çocuklar küçük mü küçük."*

Hakeme İtiraz

Polisin olay tutanağından:

"Davacının akşamüzeri restorana geldiğinde, çok normal olduğu, tanıklarca anlatıldı. Ancak gece yarısına doğru

sokağa atıldığında hüviyetindeki fotoğrafına hiç benzemediği saptandı."

Tutanak futbol maçından olunca:

"Hakemin maçın bitiş düdüğüyle birlikte atılan domateslerden değil, iri domatesler içine oyularak konulan aynı renkteki tuğla parçalarından yaralandığı saptanmıştır."

Sanık bölümündeki sporseverler, kendilerini savunuyordu:

"Bizim maçtan sonra hakemi havuza attığımız iddiaları, gerçeğe aykırıdır. Biz onu sadece, bir su birikintisine bıraktık."

Ders Anlatırken

Çocukların, hele "çoğalma" konusunda bilgisiz olduklarını sanmak, yanlış düşünce... Onların bilmeseler bile "anlayacaklarını" unutmamalı sakın!

Öğretmen hanım, derse şöyle başlıyor:

"Çocuklar, şimdi size, birinci insanın nasıl dünyaya geldiğini anlatacağım..." Hınzır oğlanlardan biri, öğretmenin sözünü kesiyor:

"Öğretmenim, siz şimdi birinciyi geçin de 'üçüncü' insanın nasıl dünyaya getirildiğini anlatın!"

27. KIBAR İLİŞKİLER

Avrupa ve Amerika'nın ünlü bankacı aileleri var. Bunlardan Amerika'nın gizli finans hanedanı olan Rockefeller'ların "Yollarda" kitabımda sözünü etmiştim. Ailenin birinci "Çar"ı olan John D. Rockefeller'i anlatmıştım. John DI diye anılıyordu.

B. Amerika'nın Cleveland eyaletinde, ilk petrol çıkarma ve rafineri tesisini kurmuştu. Kurduktan bir yıl sonra da, çevredeki 26 rafinerinin hepsine birden sahip olmuştu... Sabotaja kadar varan acımasız entrikalarla.

Rockefeller ailesinin Avrupa'daki benzeri, Rothschild'lardır. Geçen 20. yüzyılın başlarında, Avrupa'nın önemli ülkelerine yayılmışlardı. Her hareketli büyük başkentte, ailenin bir bireyi, kumandayı eline almıştı.

Londra'daki baş kişi olan N. Rothschild, sınırlarına olağanüstü hâkim, yanında top patlasa kılı kıvıldamaz, müthiş soğukkanlı bir adamdı.

Günün birinde o zamanın dünya hâkimi İngiltere kral ailesinden bir düğ, Rothschild'lara ait bankanın kendisini zarara sokan bir davranışı yüzünden, kimseyi dinlemeden, müthiş öfkeli, banka patronunun odasına dalıyor. Çok sert ifadelerle şikâyetçi oluyor.

Patron Rothschild, son derece sakin, öneriyor: "Lütfen bir iskemle alınız..."

Dük bağıırıp çağırmasını yine sürdürünce, Rothschild yine öneriyor:

"Öyleyse lütfen, iki iskemle alınız..."

Eski Berlinli bankerlerden Bleichrüder, huysuz bir adam... Kırıcı bir diktatör aynı zamanda... Evinde, bir yılbaşı yemeği veriyor. Gece yarısına doğru da, bir nutuk vermeye başlıyor. Ancak, sözü öylesine uzatıyor ki, konuklarından bir dostu, gece yarısı olduğunu hatırlatmak zorunda kalıyor. Ama banker, konuğu dostuna bile, sert yanıt veriyor:

"Bu evde ne zaman gece yarısı olacağını, ben bilirim."

Birdenbire büyük servet kazanan bankerler, bir süre sonra New York kibar muhitine de giriyorlar. Bu örneklerden Field, bir sosyete sofrasında surat asıp duruyor... Yanındaki güzel hanımın içi sıkılmış, konu açılın diye soruyor:

"Balzac'a değer verir misiniz?"

Banker yanıtıyor:

"Borsada kaydı olmayan hisse senetleriyle iş yapmam!"

Alman işadaminin, güzel bir park içindeki villasına, akşam yemeği için, yabancı konuklar çağırılıyor. Ancak ev sahibi bir de bakıyor ki, sofrada 13 kişi olacaklar. Sofradaki bu sayının uğursuzluğuna inanıyor.

Çare arıyor. Oda hizmetçisi genç kıızı, hemen şık giydirip, 14. olarak sofraya oturtuyor. Gece çok güzel geçiyor. Ev sahibi ertesi sabah, genç kıza soruyor:

"Sana da hanımefendi muamelesi yaptılar mı?"

"Evet! Hem de iki defa... Bir kere merdiven altında... Bir de bahçe kanepesinde."

Basın Kanunu

Bizde basın yasalarının değişmesi söz konusu olduğunda hep, "Sıkılsın mı, gevşetilsin mi?" konuları gündeme gelir.

Öyleyse ben de hemen, tanık olduğum bir anıyı aktarmalıyım. Üç önemli kişiyle birlikte, bir sandalla Karaköy'den karşıdaki Yemiş iskelesine gidiyoruz. Hulki Alisbah (Koç Grubu iki numaralı kişisi), Fazıl Öziş (eski İş Bankası Genel Müdürü) ve Salih Murat Uzdilek (İTÜ fizik profesörü) ile birlikte... Pandeli'ye öğle yemeğine gidiliyor.

Demokrat Parti iktidarının, son zamanları... Basını baskı altına almak için, boyuna kanun değiştiriliyor. Zaten değişse de değişmese de, demokrasi rayından çıkmış iktidar, basına her türlü baskıyı uyguluyor. Alisbah ile Öziş, bıkmadan kanunlar değişsin mi, değişmesin mi, tartışıyorlar.

Sabrı tükenen fizik profesörü Salih Murat Uzdilek, birden söze girdi:

"Bırakın şimdi şu kanunları!.. Unutmayın ki Arşimet Kanunu birden değişirse, Haliç'in bu bok suyuna batıveririz..."

Günah Çıkartmak

En saldırgan din fıkralarını, din adamları birbirini hakkında anlatırlar. Üstelik bunların çoğu artık, din fıkrası olmaktan çıkar da, seks fıkrasına dönüşür. Özellikle Hıristiyanlardaki günah çıkarma olayı, bu tip fıkralara çanak tutar.

Kilisenin zangoçu, genç bir adam... Günah çıkarma kabinindeki papaza soruyor:

"Muhterem peder! Ben günah işledim. Bir genç kızın boynuna, kollarımı doladım. Bu günahımdan arınmak için, ne yapmalıyım?"

Papaz hüküm veriyor:

"Kutsal suyla kollarını yıka! Bu kefarete sana yeter!"

Zangoç hemen gidip, kutsal suyla kollarını yıkarken, kulağına garip sesler geliyor.

Bir de bakıyor ki günahını çıkartan papaz, kutsal suyla gargara yapıyor.

Yanılmak

Yanılmak insancıldır. Ancak her yanılma, yalnız insanlara özgü olamaz. Tüm canlılar yanılabilir.

Örneğin bir kirpi, elbise fırçasının üstüne umutla çıktıktan sonra, yanıldığını anlayıp aşağı inerken, gecikmiş de olsa anlayışlı davranmış demektir. Bu kirpi, insanlara yaklaşmış sayılmalıdır.

Bu kirpi, insancıllaşmıştır. Yanlış hanıma asılan erkek de kirpileşmiştir.

28. ÖRNEK BİR CUMHURBAŞKANI

B.Amerika tarihinin en zor dönemlerinden birinde, unutulmaz insanca davranışlar ve başarılarla görev yapan cumhurbaşkanı, Abraham Lincoln'dür (1809-1865).

Üstelik kendisi, hiçbir nedeni bulunmayan, bulunduysa bile açıklanmayan, aşağılık bir cinayete kurban gitmiştir. Bu cinayet, B.Amerika tarihinin utanç verici sayfalarından biridir.

Lincoln, B.Amerika iç savaşı sırasında cumhurbaşkanı idi. Ülkenin en önemli tarihi olaylarından biriydi, bu iç savaş... Bu olağanüstü duyarlı duruma karşın Lincoln, çok dürüst oluşu ve güvenilir kişiliğiyle, çok yumuşak, ancak çok etkili bir otorite sağlıyordu.

Lincoln avukattı. Mesleğini olağanüstü dürüst ve ahlaklı yürütüyordu. Kendisine vekâlet vererek avukatı olmasını isteyen bir kişinin verdiği dosyayı inceledi. Adam, kesin olarak haklıydı. Lincoln bu davayı, çok çabuk kazanabileceğini gördüğü halde, kabul etmeyerek bir mektup yazdı.

Mektupta adama kesinlikle haklı olduğunu, davayı kazanmanın kolay olduğunu, ancak bu dava kazanılırsa, dul kalan bir kadınla dört çocuğunun, perişan olacağını bildirdi. Ekledi:

"Her kanuni hak, vicdani hak olmayabilir. Bu nedenle size, ücret almadan bir tavsiyede bulunacağım. Genç ve di-

namik bir insansınız. Bu alacağınızı unutun da, bu parayı başka bir yerden kazanın lütfen..."

Kumandanlarından McClellan, müthiş tereddütler içinde kıvranıp, karar veremeyen ve ordusunu yerinden oynatmayan bir generaldi. Lincoln bu generaline bir mektubu, şöyle yazmıştı:

"Azizim McClellan,

Eğer ordunuza yaptırarak bir işiniz yoksa, onu bana ödünç verir misiniz? Saygılarla... A.Lincoln."

Lincoln arada bir, eyalet heyeti kabul ederdi. Günün birinde kabul ettiği bir heyetin sözcüsü olan papaz, bölgesinin dertlerini madde madde anlattı. Ancak her söylediğini, İncil'den alıntılarla güçlendirmeye çalışıyordu. Başkan, bu yumuşatma girişiminden hoşlanmayıp, dedi ki:

"Mutlu oldum. Hangi başkana cennetten bir heyet gelmesi nasip olur?"

Makamının gücünü bilir, onu yerinde kullanırdı. Hiçbir yakını için ayrıcalık istemeye yeltenmemişti. Övünmekten ve övülmekten nefret ederdi.

Kendini beğenmiş, burnu büyük, azamet düşkünü bir politikacı öldü. Cenazesi parlak törenlerle kaldırıldı. Lincoln ayrıntıları öğrenince, üzüntüsünü belirtti:

"Yazık oldu! Cenaze töreninin bu denli görkemli olacağını bilseydi eğer, 10 yıl önce ölürdü."

Lincoln yaranmak için kendisine muhbirlik yapanlardan hiç hoşlanmazdı. Birisi kendisine gelip, General Grant'ın, gizli gizli viski içtiğini ispiyonladı. Bu adama, hemen emir verdi:

"Derhal gidip, viskinin markasını öğrenin... Bütün generallerim, aynı marka viskiyi, Grant kadar içmek zorundadır."

Satış Tılsımı

Büyük kentlerden birinde, acayip bir mağaza açılmış... Hem de büyük caddelerden birinde. Gariplik şurada ki bu mağazada, yalnız davul ile tabanca satılıyor. Anlaşılan işler de iyi gidiyor.

Komşularına merak olmuş, yeni mağazaya gelip soruyorlar: "Ne tuhaf bir mal çeşidi bu? Hangisi daha çok satılıyor?"

Yanıt:

"İkisi de tıpatıp aynı. Bir çocuğa davul sattıktan iki saat sonra, bir adam gelip tabanca satın alıyor."

29. ESPRİ YARALAR MI?

Eski Almanya cumhurbaşkanlarından T.Heuss, bilgisayarların çalışmasında gün gelecek, düşünce payı bulunacak sanıyordu. Ancak bilgisayarların, hiçbir zaman espri yapamayacaklarını düşünüyordu.

Bu görüş, ilginç bir hususu içeriyordu. Gerçekten de acaba espri, hesaba ve mantığa dayanabilir miydi? Esprinin espri oluşu, hiçbir hesaba gelmez marifet oluşundan kaynaklanmıyor muydu?

Espri yapmak, bir çeşit pusu kurmaktı. Daha pervasız değerlendirilirse, mizahın, düşünce planında bir yaralama girişimi olduğu bile söyleniyordu. Daha da ötesinde T.Reik, mizah silahı ile düşünce planında cinayet işlendiğini bile, biraz bulutlu da olsa anlatmıyor muydu?

Ancak, yine aynı Reik, biraz sonra aydınlık gerçeği patlatıyordu:

"Bu düşünce planı cinayetleri, insanları doktorlara daha az muhtaç edecek kadar sağlıklı etkinliklerdir."

Bektaş ile Musevi

İki yakın komşu... Ömür boyu çok iyi geçiniyorlar. Biri Müslüman Bektaş, öbürü Musevi...

Yaşları iyice ilerliyor. Dünyaya veda zamanları yaklaşı-

yor. Önce Musevi, yatağa düşüyor... Gitti gidecek. Komşular 24 saat yatağın başında, nöbette.

Son nöbet Bektaşinin... Musevi titremeye başlıyor... Bir yandan da, dudaklarını oynatıyor. Derken Bektaşi, hemen eliyle Musevinin ağzını kapatıyor. Yanındaki birisi hışım ile soruyor: "Ne yapıyorsun be!.."

Bektaşi:

"Son nefesini verirken bizim Yahudi, bir de bakarsın Kelime-i Şahâdet getirir, cennete gidiverir... Benim ise ömür boyu ibadetten canım çıktı, cehenneme giderim... Buna razı değilim. Ondan kapatıyorum."

30. GEÇMİŞTE BUGÜNLER

Benim çocukluğumda İstanbul'a, Comédie Francaise tiyatrosu grubuyla birlikte, döneminin en ünlü aktris hanımlarından Marie Bell gelmişti. Büyük trajedi oyuncusuydu. Doğumu 1900 olduğuna göre, demek ki ben gördüğümde, yavru zamanıymış.

Şimdi basınımızın, çok zengin magazin ekleri, sayfaları var. Hatta televizyonların bile, magazin saatleri var. O zaman böyle bilgiler, ortalığı sarmıyordu. Ama o gün bile Marie Bell, fırtınalar estirmişti. Hatta canavar çapkınlarımızdan Muhittin Bey'in kendisine, 30.000 liralık bir yüzük hediye ettiği anlatılmıştı.

O zaman dolar, 1.30 Türk Lirası... O zamanın 25.000 dolar eden yüzüğü, şimdi en az 250.000 dolar eder. Dolar değeri de, bunca yılda yerinde durmadı.

Çok daha sonrasını bir sohbetle, Haldun Taner şöyle anlatmıştı:

"Rafaella Carra geldi. Onlara da ikramlar verildi. Biz Avrupalı hanımlara, eskiden beri mültefit davranırız. Daha sonraları Haydar Paşa'nın gelini geldi..."

Hovardalarımız, bu güzel hanımların sigaralarını banknotla yakarlardı. Bugünkü banknotlar olsa, anlayacağım ama, o zaman kıymetliydi bu kâğıtlar...

Haldun Taner Cağaloğlu'nu da, şöyle anlatmıştı:

"Cağaloğlu 1930'larda habitabl, oturulabilen bir yerdi.

Cumhuriyet gazetesine giden köşebaşında büyük bir konak vardı. Edremitli yağ kralı meşhur Ferhat Bey otururdu. Miloviç adında bir operet artisti gelmişti Türkiye'ye... Burada Ferhat Bey Miloviç'e, banknottan döşek yapmıştı. Maritza, Çardaş Fürstin'in falan ilk melodilerini biz, Madam Miloviç'ten duymuşuzdur. Bizim hovardalarda Avrupa'dan gelenlere büyük ikramlar yapmak, o zamandan beri modadır."

Görülüyor ki Ferhat Bey de İstanbul âdetlerine uymuş, yalnız seyretmemiş, "yaşamış" da...

Eski Beyoğlu haaa! İşte S.M.Alus'tan bir nefeslik anladım: "Alafranga balozun üç-dört yapı ilerisinde, Şekerci Sofi'nin dükkânında şekerleme, pasta falan fıstıkla birlikte konyak, rom ve öteki içkiler de verilir. Yukarısındaki odaları mirasyedi gidişatlılar tıklım tıklım doldurur. Sofi, kumral, endamlı bir Rum tazesiydi. Annesinin aftosu Karabet, yalancı şahitlikle geçinirdi."

Bu yazı ancak, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Görmüş Geçirmiş İstanbul" yazısından bir alıntıyla biter:

"Şüphesiz eski İstanbul sadece bu hüzün, bu duyarlılık değildi. Belki de sanıldığından çok daha fazla eğleniliyordu. Bununla birlikte, bu yoksulluklar cennetinde, mutluluğu bir ruh dengesinde arayan bu çok ahenkli insanların yaşamında her şeyin peşine bu gölge iyiden iyiye takılmaya başlamıştı."

Şehir ve Yaşam

1930'lu yıllarda eski İstanbul surlarının, Narlıkapı adındaki kapısından çıkar çıkmaz sağa sapınca, bir adım ötede bir kültür ve sanat cennetine girilirdi: Narlıkapı tiyatrosu idi burası... Kimleri seyretmedik, dinlemedik ki burada: Na-

şit'ten Muhlis Sabahattin'e, Halide Pişkin'den Kınar Hanım'a kadar.

Eski İstanbul mahallelerinin, yaşama canlılığına bağlı bir bütünlüğü olduğu gibi, sınırları olan fiziksel bütünlükleri de vardı. Diyelim ki, kuzeyi tramvay yolunda başlar, güneyi Marmara denizinde biterdi. Mahallelerin ve semtlerin, gözle görülen ve görülmeyen "bütünlükleri", oraların karakterini belirlerdi.

Vahşileşen kent boyutları, orada yaşayan insanı küçültür, aşağılar. Küçümsendiği duygusuna kapılan insan, yaşadığı mekâna yabancılaşır. Ne yazık ki, o mekânda yaşayan insanlara da yabancılaşır.

Yabancılaşma, sevgisizlik... Oysa, yaşanan kent mekânlarına yürek ısınmasının, o mekânı sevmenin yolu, orada yaşayan insanlara yabancılaşmakla bulunamaz. Yaşanan kent mekânlarında huzur bulabilmek için, o çevrelerde yaşayan insanlara, sevgi diyemese bile, hiç olmazsa yakınlık duymak şart değil midir?

Suyu, telefonu, kaloriferi, hatta önceleri elektriği olmayan Narlıkapı evlerine göre, Etiler'deki yaşayışın konforuna şaşmıyorum. Tüm konforuyla, 60 yıl sonraki Etiler yaşayışının, insanlar arası ilişkilerin yakınlığı açısından, Narlıkapı'dakinden daha gelişmiş olduğunu düşünenler arasında değilim.

Aldatmak

Zenginlik kolay... Neşelenmek zor. Ne hoştur ki herkesin (bilir ya da bilmez) başarabildiği mizah sanatı, ruhsal kurtulma ilaçlarının en etkilisidir. Bazen neşelenmek için, gerçekleşen olayları en sade dille anlatmak, yeter de artar bile.

İnge, yakın arkadaşı Helga'ya, "Kocan seni aldatıyor," diyor. Helga ise, durumu biliyor ama, sıkıntılı:

"Kocamın beni, nerede aldattığını biliyorum. Ne zaman aldattığını da, hatta kiminle aldattığını da biliyorum. Ama beni 'ne ile' aldattığını, bir türlü anlamıyorum."

Boşanma nedeni:

Yaşlı Alman karı-koca, geçimsizlik yüzünden boşanmak için, mahkemeye başvuruyorlar. Adam anlatıyor:

"Haklısınız hâkim bey! Evlenirken, iyi ya da kötü her şeyi paylaşmak için, bilinçli olarak söz verdiğim doğrudur. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı'nda, birbirimize destek olduk. Bir su baskını ile iki yangın felaketini, dayanışmayla atlattık. Hastalıklara göğüs gerdik..."

Hâkim soruyor: "Öyleyse buraya, boşanmak için niye geldiniz?"

Adam açıklıyor:

"Ben kesinlikle bir daha onunla, futbol maçına gitmem..."

31. BİR UZAY GEZİSİ

Arasına, dünyamızdan uzaklaşmak gerekiyor. Biz yalnız dünyada yaşamıyoruz... Evrende yaşıyoruz. Evine tıkilıp yaşayanlar ne denli dünyadan koparlarsa, dünyasına tıkilıp yaşayanlar da, evrenden koparlar. Dünyaları küçülür, ufukları daralır.

Şimdi yine gezegenimiz, o sevgili gezegenimiz dünyadan, biraz uzaklaşalım. Niye "sevgili" dediğim sorulursa derim ki: kimse terk etmeye razı değil de, ondan.

Bilimsel verilere dayanan bir mantık zinciri kurulursa, evrende dünyamızın dışında uygarlıkların, kesinlikle bulunması gerektiği, karşı konulamaz bir gerçektir.

Güneşten çok daha yaşlı, milyarlarca yıl daha yaşlı yıldızlar bünyesinde, ağır metaller bulunmuyor. Dolayısıyla gezegenlerinde de ağır metaller bulunmayan mekânlarda, teknolojik uygarlıkların gelişmiş olduğu kabul edilmiyor.

Ama güneşten birazcık daha yaşlı, yani bir-iki milyar yıl daha yaşlı yıldızlar ve onların gezegenlerinde, bizden en az milyonlarca yıl daha önce gelişmiş canlı topluluklarının var olduğuna, inanmak gerekir.

Ancak aynı mantık, bu uygar canlıların, biz insanlar tarafından neden hâlâ bilinmediği sorusunu, ortaya atar. Nitekim ünlü nükleer fizikçi Enrico Fermi daha 1940 yılında sormuştur: "Öyleyse neredeler?"

Bu sorular, yalnız bizim fakara dünyamız için geçerli

değildir. Tüm evren için geçerlidir. Öyleyse, önce bizim galaksimiz, yani birbirine yakın yıldızlar topluluğumuz için geçerlidir. Evrende ise, milyarlarca galaksi yer alıyor.

Aklımızın bu delice sayılarla korkup kaçmaması için önlem aldıktan sonra, bir küçük bilgi daha sunalım: Samanyolu galaksimizde, 250 milyar, güneşimize benzer yıldız uçuşur. Bu yıldızların sayısını katlayan gezegenleri, dönüp durur.

20. yüzyıl uzay biliminde, düşünce temeli bilime oturan bir evrenbilim filozofu vardır. Adı Carl Sagan'dır. Bu önemli kişi "Kozmik Bağlantı" kitabında (Türkçesi Maktav Dinçer, e Yayınları) şu akıllı ve sevimli yargıya varır:

"Evren, hayatın başlamasına ve karmaşık yaratıkların gelişimine sebep olacak biçimde, düzenlenmiştir. Uygun nükleer tepkimelere izin vermeyecek fizik kurallarını, ya da birbirine uygun düşen moleküllerin biraraya gelmesini engelleyecek kimya kurallarını düşünmek, kolaydır. Ama evren, böyle değildir. Evren, hayata karşı konukseverdir."

Carl Sagan yargısının en güzel ve "insancıl" yanı, evrenin hayata karşı konuksever olduğu düşüncesidir. Carl Sagan'ın TÜBİTAK'ın yayımladığı başka güzel kitapları da var.

Gezegeneğimiz dünya, tüm evrendeki yıldızlar ve gezegenlerin ana maddesi olan, kimyasal elementlerden oluşur. Karmaşık organik molekülleri, tıpkı dünyamızdaki gibi oluşturan kızılötesi ışınlar, şimşekler ve yıldırımların etkisi, tüm evrende geçerlidir.

Bu durumda değil yalnız bizim galaksimizde, tüm evrende bizden daha önce gelişmiş üstün varlıkların yaşadığı, milyarlarca örnek olmalıdır.

Bu uygarlıklarla neden hâlâ ilişki kurulmamış olmasının bir nedeni, gelişmiş evren uygarlıkları yanında dünyamız

uygarlığının, çok ilkel kalışı olabilir. Bir başka neden ise, evrenin kavrayamayacağımız sonsuz büyüklüğü yanında, saniyede 300 bin kilometre olan ışık hızının, çok ağırkanlı oluşudur.

Bu hızın aşılması için bugün bilinen, daha çok zihinlerde oluşturulan karadeliklerin, emiş hızından başka bir umut, gözüküyor.

İlk Uyanışlardan

Avrupa'yı yüzyıllarca pençelerine alan, açık ve/veya gizli bir güç vardı. Fanatik Katolik kilisesinin etkinlikleri ve engizisyon mahkemeleri.

1548 Napoli doğumlu Giordano Bruno, doğa filozofuydu. Evrenin sonsuzluğuna ve evrende dünyaya benzer sistemlerin çokluğuna inanırdı. Bu düşünceler o zaman, evreni anlamaya başlamanın ilk ışıklarıydı.

Bruno ihanete uğradı. Bu düşünceleri yüzünden engizisyonun eline düştü. Yedi yıl hapiste kaldıktan sonra, ateşte yakılarak öldürüldü. Üstelik kilise mensubu olan Bruno, 52 yaşındaydı.

Bruno insanlığın aydınlanma yoluna ışık tutan, ilk uyanışları yaratan, unutulmaz kişiliklerden birisiydi.

Sahne Arkası

Avrupa'nın tüm ülkelerinde, tiyatro sanatı saygınlıkla karşılanıyor. Örneğin İngiltere'de, büyük tiyatro yöneticileri yaşamış. Belki de bu kişilerin kendi yaşayışları, sahnede sundukları kadar ilginçtir.

Tiyatro yöneticisi Beerbohm Tree, birlikte çalışması söz konusu olan ünlü bir aktörle, iş için konuşuyor. Bazı konularda değişik görüşler ortaya çıkmadan, konuşma sonuna yaklaşıyor. Son olarak aktörün istediği ücreti soran Tree, o denli yüksek bir istekle karşılaşılıyor ki, ancak şunu söyleyebiliyor:

"Lütfen dışarı çıkarken kapıyı vurmayınız!"

Olay Tutanağı

Suçlu, davacının burnunu ısırması ve bir parçasını koparmıştı. Hâkim kopan parçayı, neden hemen yerine dik-tirmediğini sorunca, davacı açıkladı:

"Polis kopan parçayı tutanaklara kanıt olarak eklediği için, bana vermedi."

Hâkim sanığa, davacının karnına bir tekme atmasının nedenini soruyor ve şu yanıtı alıyordu:

"Benim amacım karnına vurmak değildi ki... Tam o sırada geri döndüğü için öyle oldu..."

32. YOKUŞLAR ÜZERİNE

Özlem duymadan, hiç ama hiç özlem duymadan yaşamak, ilkellik!.. Eski acıları anmak bile, özlem duymaktır.

Geçenlerde 20-25 kişinin politika konuştuğu bir toplantıda, birisi söze daldı ve özlem duymayı, tiksindir gibi sanki, küçümsedi. Sonra da kalktı gitti.

Olamaz ki!.. Geçmişle tüm ilişkilerin kopartılmasının açık adı ölümdür. Yaşam yalnız geçmişte, içinde bulunulan zamanda, ya da gelecek zamanda yaşanmaz. Yaşam, total (topyekûn) yaşanır. İnsanlar, üç zaman dilimini, birlikte yaşarlar.

Geçmişini unutan, geleceği tasarlama gücü olmayanlar ise, öteki canlılardır.

Yazıya başladım ama, konuya bir türlü giremedim ki... İstanbul yokuşlarının sözünü edecektim. Ne güzeldir İstanbul yokuşları... Şehirleri yamyassı, pide gibi dümdüz olmaksızın çıkarıp da, üçüncü boyuta yükselten özelliklerin başında, yokuşlar gelir.

Ben şimdi, üç İstanbul yokuşunu saysam, eski İstanbulluların aklına, belki 40 tane yokuş daha takılır. Benim sevgili yokuşlarımın başında, Yüksekaldırım, Serencebey, Şişhane (eğim yüzde 16) bulunur.

Yüksekaldırım eskiden basamaklıydı. Tıpkı dünyada, İspanyol merdiveni dendiği gibiydi. Sonra bir sivri akıllı yet-

kili çıktı. Basamaklar kaldırılıp, otomobil yoluna dönüştürüldü Yüksek kaldırım.

Oysa Roma'nın göbeğinde, ünlü İspanyol merdivenleri var. Prag'da var. Şehirlerin bu gibi özelliklerini yok etmek, edepsizlik etmemiş olmak için öyle söyleyeyim (aslında aklımdan geçen o olmamakla birlikte) en azından edep fukaralığıdır.

Ben gördüğüm ve yaşadığım dünya şehirleri içinde, yokuşlu olanlarını seviyorum. San Francisco, Stuttgart, Lizbon gibi... Paris, Rotterdam gibi yokuşsuz, yamyassı şehirlerde, bir eksiklik duygusundan kurtulamıyorum.

Düşey ölçüler insanları, yatay ölçülere göre çok daha fazla etkiler. 190 santim boyunda bir insan, 150 santim boyundakinin, tepesinden bakar sanılır.

Doğada da öyledir ya! Boğaziçi'nin 100-150 metre yükseklikteki tepeleri, çok yüksekmış gibi etki yapar, Boğaziçi'nin, 650-2000 metre su genişliği yanında.

Adnan Veli'nin "Mahpushane Çeşmesi" kitabının tipleri arasında, Mırnav Reşat, Köşebent Remzi yanında, Yokuş İsmail bulunur. Laf anlamayan, her şeyi "yokuşa süren" birisi olduğu için.

Anadolumuzun her yerinde, düzine hesabı deve bağırtan, eşek anırtan yokuşlar yerini alır. Ancak, ortalığı motorlu taşıtlar kapladı, eşekler ve develeri bile özlemle anmaya başladım.

Özlemi küçümseyen o adamı değil.

Zaman Zaman Gülümsemek

Birinci Dünya Savaşı'nın bittiği 1918 yılını, arada bir anımsamak gerekir. Bu tarih, Osmanlı İmparatorluğu'nun,

batış yılıdır. Bundan sonra da, 1922'deki büyük taarruzun zaferle son buluşunun arkasından 1923'te Lozan Anlaşmasıyla noktalanmış bu beş yıl, Milli Mücadele yıllarıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin anası olan bu beş yıl, Türk tarihinin, en onurlu sayfasıdır. Binbir yoksulluk içinde, açık, tüm ulusça, vatanın kurtarılması yıllarıdır.

Evet... 21. yüzyıla başladık. Benim kuşağım, 60-70 yıl önce üçüncü binyıl başlarken, Türkiye'nin dünya doruklarına çıkacağına inanırdı.

Bir ülkenin dışardan düşmanları olması, yadırganmaz.... Olabilir.

Ama içeriden düşmanlarla Türkiye'ye ahlaksızlık zehri şırınga edilebileceğini, bizim kuşağımız aklına getirmede. Zehircilerin politikada etkili olabileceğini, hiç ama hiç, düşünemedik. Son yılların olayları, art hesabı olmayanları matemlere gömecek kadar vahim.

Ne denli vahim olursa olsun, Milli Mücadele yıllarındaki kadar vahim olamaz. O günlerin kahramanlarından Suat Bey, diyordu ki:

"Zaman zaman gülümsemek, ağlamayı önler."

Hâlâ Milli Mücadele kahramanlarından, ders almak durumunda oluşumuz, ağlanacak halimizdir.

Ama biz yine de, "zaman zaman gülümseyelim".

Aile Fotoğrafı

İlginç rastlantı bu ya! Son günlerde bir "aile fotoğrafı" olayı okudum. Eski Berlin bankerlerinden, ünlü Carl Fürstenberg, bir aile fotoğrafı albümü düzenletiyor. Sonra da bankasının genel müdürlük kapıcısını çağırarak soruyor:

"Seni ne zaman kovacağımı, bilmek ister misin?"

"Elbet Herr Fürstenberg."

"Öyleyse bu albüme iyi bak!.. Bu kişilerden herhangi birisini banka kapısından içeri sokarsan, kovulacağını bil!.."

Diyelim mi şimdi Fürstenberg, yakınlarını kollamayan, acımasız biriymiş!.. Sonra da gülelim.

Dikkatli Olmak

Davacı, hâkim beye anlatıyor:

"Ben bu şoförün kullandığı taksiye bindim. Hastanenin adresini verdim. Ama bu adam, arabayı öyle hızlı sürmeye başladı ki, ödüm koptu... Kendisine rica ettim. 'Bana acımıyorsan, sekiz çocuğuma acı? Dikkatli ol' dedim."

Şoför bağırarak, "Sekiz çocuk doğurtan adam bana, dikkatli ol diyor ha?.." diyor ve ellerini havaya kaldırıyor.

Davalı sözünü şöyle tamamlıyor:

"İşte, tam bu sırada çarpıştık..."

33. İSTANBUL NEREYE GİDİYOR?

İstanbul elden çıkıyor. Bu şehir, bambaşka bir yer oldu. Benim gibi eski (hatta çok eski) İstanbullular, bu şehri tanımaz olduk. Bazen otomobille bir saat yol gidiyoruz da, şehrin neresinde olduğumuzu anlamıyorum.

1935-36 yıllarında iki yıla yakın, İstanbul'un Yeşilköy'ünde oturduk. O yıllarda İstanbullu avcılar, tüfekleri ve köpekleriyle trenden inerlerdi. Yeşilköy tren istasyonunun yüz metre kuzeyinde, kuşlara ateş etmeye başlardı. Çünkü orası, binasız, insansız, dağ başı gibi bir yerdi.

Şimdi Ataköy olan yer, Baruthane arazisiydi. Bakırköy-Yeşilköy arası, on kilometreye yakın boş araziydi. Florya-Yeşilköy arası ise, aynı biçimde, beş-altı kilometre boş araziydi.

Biz, Yeşilköy bamya tarlası denen güzelim çayırın kenarında otururduk. İstasyon-deniz arasındaki caddenin, yüz metre kadar batısında bu çayır. Şimdi çayır falan yok... Yerine, hayvansal boyutlarda bir okul yapılmış.

Evimiz, iki katlı ahşap bir binaydı. Konak sanılmasın, alt katta bir oda, bir mutfak, üst katta da iki odası olan, harpa bir ahşap yapıydı. Bahçesinde elimle yaptığım kümeste, tavuk ve hindi beslerdik. Öte yandan mahallemizin, demirbaş fareleri vardı. Hangi evin erkeği o akşam eve büyük zembille dönerse, o evde toplarlardı.

Günün birinde peder merhum, bir fare kapını almış,

geldi. Çengeline pastırmanın siniri bağlanınca, avımız garantiliydi. Kapısı hemen kapanıyordu. Bir gece bizim fare hapishanesine, öyle büyük bir fare yakalandı ki, boyu iki karışa yakındı, bütün kuyruğu kapanın dışında kalıyordu.

Mahallemizin canavar hırsız sokak kedileri bile, kapan-daki fareye yaklaşmaya korktular. Ben elime aldığım kapanla birlikte Florya yönüne yürümeye başladım. Peşimden, bir düzine kediyle, tüm mahalle arkadaşlarım da geldi. Boş arazide iki kilometre yürüdükten sonra, kapanın kapısını açtım.

Fare fırlayıp, koşmaya başladı. Peşinden kediler ve çocuklar... Fare koştu, kediler koştu ve biz koştuk... Durmadan koştuk.

Ve sonunda fare, yine bizim evin bodrum penceresinden içeri girdi. Bir daha da yakalanmadı.

Sanırım eceliyle ölmüştür.

Kaybolan Deniz Feneri

Marmara denizinden İstanbul'a yaklaşan gemilerin kaptanlarına, üç deniz feneri yol gösterirdi. Fenerbahçe, Ahırkapı ve Yeşilköy deniz fenerleri... Bu deniz fenerlerinin, ince-beyaz endamları, kurtarıcı melekleriydi kaptanların... Çevresi kilometrelerce boş arazi olan Yeşilköy feneri, çocuk yaşlarımızın sevgili hayallerinden biriydi.

Son yıllarda Yeşilköy ve Yeşilyurt'tan otomobille geçerken, deniz fenerini göremez olmuşum. Ne olduğunu, merak ediyordum. Deniz feneri de yıkılıp arazisi parsellenerek satılmış olamazdı ya!..

Geçen gün Yeşilyurt'ta bir dostumuzun evine, akşam yemeği konuğu olarak gittik. Merak içinde bakınıp, Yeşil-

köy fenerini aramaya başladım. Feneri göremedim ama, bir apartmanın çatısında, bir ışık çakıp duruyordu.

Meğersem bu ışık, benim aradığım deniz feneriymiş. Fenerin ta dibine kadar, apartman yapılarına ruhsat verilmiş.

"Şaştım kaldım" demeye bile çekiniyorum. Anadoluhisarı'nın doğusundaki tepelere, birbirine sürtünecek kadar yakın ve yoğun yüksek apartman yığınlarına izin verilen, Boğaziçi sırtlarında dünya çirkin enerji nakil hattı kulelerine izin verilen, bir şehirdeydik... Toplu yaşama uygarlığına ters düşen her biçimde imar vahşetine şaşmak, anlamsızdı.

Halkın Başarısı

Geçmiş değerlendirilirken, yalnız mimarlık eserlerinin korunması, ya da onlardan ders alınması söz konusu değil... Geçmiş, tümüyle değerlendirilecek... Mimari mekânları, çevreleri yaratan, tüm öğeleriyle... Görünen ve görünmeyenleriyle birlikte... Görünenler de yalnız mimarlık eserleri değil.

İstanbul, çınar ağaçlarıyla birlikte düşünülecek... Hele ağaç katilleri son kalanları da yok ettiyse, yenilerinin dikilmesi görev bilinecek. Kaç yılda ulu çınar olacağına önemi yok... Boğaziçi erguvansız, altuni hedera sarmaşksız, düşünülmecek. Artık canlandırılması mümkün gözükmeyen Langa hıyarlarıyla Yedikule marulunun, hiç olmazsa masal olarak anlatılmasından vazgeçilmeyecek.

Geçmişte yaratılmış en güzel çevreler, kabul etmeli ki mimarların yaptıkları değil... Halkın ve doğanın yarattığı çevreler, en güzelleri... İstanbul'un eski Cihangir ve Üsküdar yerleşmeleri, sokaklarıyla, binalarıyla, ağaçlarıyla, hal-

kın yarattığı mekânlardı. Hiçbir ev ötekinin manzarasını engellemiyordu. Her yer, ağaçlar ve çiçeklerle donanmıştı. Zira boyutları vahşileşmemişti, görüntülerde ağaç ve yeşil egemendi. Sokaklar ise cetvel çizimi değildi, arazinin topoğrafyasına uymaktaydı.

Tarihten Dersler

Pertevniyal Lisesi'ndeki tarih öğretmenimiz Reşat Ekrem Koçu (1930'lu yıllarda), bize bir olay anlatmıştı. Tarihteki önemli sahnelerden, biriydi anlattığı... Baş kişinin Atinalı filozof-devlet adamı Solon olduğunu unutmam.

Solon, kendisiyle çok gururlanan, kendisinin dünyanın en mutlu insanlarından birisi olduğuna inanan bir kralla (işte onun adını unuttum), görüşmekte... Kral filozofa, dünyada tanıdığı mutlu insanların, kimler olduğunu soruyor. Tanınmamış birtakım isimler sayan, kendisinin adını anmayan Solon'a, kral soruyor: "Beni neden saymıyorsunuz?"

Solon ise, ibret verici bir yanıt söylüyor:

"Siz henüz yaşıyorsunuz. Sonunuz, henüz belli değil..."

Tarih bu!.. Akıp duruyor... Kralın başkentini düşmanlar sarıyor. Saraya yaklaşıyorlar. Bulunduğu odaya girmek üzereler. Kralın son sözleri:

"Ah Solon!.. Ah Solon!.."

34. ÇİÇEK-BİTKİ SEVGİSİ

Ben canlılardan, öncelikle bitkileri severim. Hayvanlar, daha sonra gelir. İnsanlarınsa, yeri ayrıdır.

Evcil olmayan hayvanların yaşama şartları, onları hain olmaya iter. Çoğu ancak hainlik ederek yaşayabilir. Oysa, bitkiler arasından hain çıkmaz.

Dünyamızda tüm canlıların yaşama olanaklarını, bitkiler sağlar. Gezegenimiz, karbon esaslı bir yaşama biçimine bağlıdır. Bitkiler havadaki karbondioksit gazını, (bu boğucu gazı) su ile kimyasal olarak birleştirir. Böylece ana besin ürünlerinden proteini üretirler. Bu müthiş hizmet sanki yetmiyormuş gibi, bu sırada can veren oksijeni açığa çıkarırlar.

Ben elbet, çiçekleri de severim ama, sevdam, tüm bitkileredir.

Önce, incir çekirdeğinden başlayalım. Tek bir incirin içinde, yüzlerce, binlerce minnacık nokta tohum vardır. Göze bile görünmezler sanki... Geometrik nokta bile, diyebiliriz. Atasözümüz bile vardır ya, "incir çekirdeğini doldurmaz" diye...

İşte o çatlayıp da, kocaman incir ağaçlarını doğuran noktacık tohum da, bitki tanımına girer... 80 metreye yükselen ağaç da.

Çiçek bitkinin aşk çocuğudur. Bitkiler içinde ve arasında da, sevişme gerçekleşir. Çiçek, sevişmenin kanıtıdır.

Bitkilerde de, sevişmeden çocuk doğmaz. Çiçeğin görevi, de yeni tohumlar üretmektir.

Çiçeksiz bitki olmaz. Bazıları çiçeklerini, göze göstermez, saklar. Çünkü çiçek, aşk çocuğudur ya! Örneğin Akuba Japonica çiçeklerinin açmasıyla kapaması, bir olur sanki.

Bazı bitkiler de, öyle güzel, öyle ömürlü çiçek açar ki, renk cümbüşü yaratırlar. Eh!.. Demek ki bunlar da, bitkilerin şıfıntı soyundandır.

Yeryüzünde hayranlıkla ve bıkmadan seyrettiğim manzaralar, orman-koru-çiçek serasıdır. Şans yüzüme gülmüş, Sibiryaya, Kanada, Finlandiya, Malezya ve Avustralya'da orman seyretmişimdir.

Sibiryaya taygaları, öyle uçsuz bucaksızdır ki, Sibiryaya treniyle üç gün taygada giden yolcular, kendilerinin aynı yerde dolaştırıldığını sanırlar.

Kanada Vancouver'inde ve San Francisco'da gördüğüm Sequoia Sempervirens ağaçları 70-80 metreye (Beyazıt Kulesi) kadar yükselir. Normal ömürleri bin yıldır ama, iki bin yaşına kadar ölmeyen, ihtiyarları da vardır.

İstanbul Boğazı'nın tipik ağaçlarının başında, fıstık çamları gelir. Güçlü bir gövde yükselir yükselir de, 15-20 metre yukarıda, şemsiye gibi açılır. Manolya, erguvan, selvi ve çınar da boldur. Yapılaşma, fıstık çamlarını iyice azaltmıştır.

Bebek'te, Küçük Bebek yokuşunun başındaki koca bir çınar, birkaç yıl önce bir gün, yola devriliverdi. Çünkü dibine kadar, beton ve asfalt yapııştırılmıştı. Bu ulu çınarın hiç kimseye zarar vermeden yıkılışı, kereste sanılan ağacın inceliği idi. Asıl "kereste"lik, onun dibine kadar betonlanmıyordu.

Ağaçlar, ince ruhlu canlılardır. Öldüklerini belli etmez-

ler. İnsanlar ağacın ölümünü, haftalar ya da aylar geçmeden anlamazlar.

Mimarinin Geçmiş

Bazı sözleri zihinlere daha kolaylıkla sunmanın yollarını aramak, görevimiz. Bunun yolu çoğu zaman, bilgileri ve yorumları daha yalın, daha çıplak sözlerle dile getirmek...

Sorun ne? Çağdaş mimaride geçmişin değerlendirilmesi değil mi? Geçmişin mimaride değerlendirilmesinden ne beklenebilir? Geçmiş değerlendirirken, ele alınması uygun olacak ilk konu, düpedüz "dünya"nın kendisi olmalı... Karaları, denizleri, iklimleri ile... Ve de insanlarıyla... Geçmişten bize kalan ve hiç kimsenin elimizden alamayacağı miras bu işte: Dünya... Sonra da eğer korumayı becerebildiysek, yaşadığımız topraklar ve çevre... Daha küçük ölçüde, içinde ömür tükettiğimiz mekânlar.

Dünya karalarının ve denizlerinin biçimlenmesi, birbirine sokuluşları, karalarla denizlerin birbirini kucaklamasından, makro-mekânlar doğuyor. Sonra da burunlar, koylar, adalar, göller gibi mekânlar, dünyayı küçülterek insanlara yaklaştırıyor. Mekânların gözle görülen sınırları, insanlar için daha kolay kavranabilir, algılanabilir oluyor.

Çağdaş mimaride değerlendirilmesi gereken "geçmiş" in en önemli öğeleri, doğal anıtlar. Örneğin İstanbul'da, Boğaziçi koruları, Boğaziçi ve Marmara koyları... Oysa hepimizin açık gözleri ve kapalı ağızları önünde işlenen imar cinayetleriyle, İstanbul'un en değerli hazinesi olan doğal yapısı yok edilmekte...

Geçmişle düşünce oynaşmasına girmek zor. Biz, ya yaşadığımız çağın acımasız dişlileri arasında hırpalanıp duru-

yoruz, ya da geçmiş zamanın içinde kendimizi yitirip, büt-
bütün yok olan şeyleri arayıp duruyoruz.

Örneğin ahlak gibi.

Kanlıca'nın İhtiyarları

Boyutlarıyla yabansılaşan, resmiyle rengi bozulan İstanbul'u yadırgamayı, bir yana bırakalım şimdi... Şehre sevgiyle yaklaşan şiiirlerden birkaç notalık alıntılar yapalım. Önce Yahya Kemal'den:

*"Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları
Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kılalması...
İçtik bu nâdir içkiyi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zeuke tek bir ömür yetmiyor, yazık!"*

35. BEŞ BİN YIL SONRA

Şimdi gündemden fırlayarak, beş bin yıl sonrasına göçelim. Saçma kehanetlere, UFO palavralarına falan kapılmadan, ciddi olduğuna inanılabilir bazı araştırmaların sözünü edelim.

Beş bin yıl sonra, dünya nüfusu sınırlanacak. Dünyada yaşamasına izin verilecek nüfus, 100 milyonu geçmeyecek. Geri kalanlar, başka gezegenlerde ve uzay istasyonlarında yerleştirilmiş, yaşam şartları sağlanmış olacak.

Öyle bir zaman gelmiş olacak ki, uzayın güneş sistemine ayrılmış bölgesi içinde ortak bir merkez bulunacak. Tüm gezegenlerden, uyduları ve göktaşları dahil bütün maddelerden, enerji üretilecek. Üretilen enerji, ışık kabloları ile dağıtılacak.

İnsanlar, güneş sisteminde, kendileri kadar üstün ve akıllı canlılar bulunmadığı için, sistemin öteki gezegenlerine ve uzay istasyonlarına yayılmış olacaklar.

Bütün güneş sisteminde, aile planlaması geçerli olacak... Hayvanlar için bile... Dünya yüzünde, örnek olarak, 100 şehir bırakılacak. Babil, Assuvan, Atina, Kartaca, İstanbul gibi.

Gen operasyonlarıyla, bitki ve hayvanlarda, yeni tipler üretilecek. Bitki ürünleri için, mevsimlerin değişmesi beklenmeyecek. Bitkilerin, her ay bir ürün vermesi sağlanacak. Bu bitkilerle doyusya beslenecek, yarı entelektüel, hayvanlar yetiştirilecek.

Bu "robot-hayvan"lar, tüm beden işlerini üstlenecek... İnsanların çalışması artık, yalnız ve yalnız, ruhsal alanlara kaydırılmış olacak. Hepsi artık, kültür-sanat ve sporla uğraşacaklar.

Herkes, başkalarına, çevresine ve güneş sistemine zarar verecek davranışlarda bulunmayacak kadar, ahlaklı olacak.

Hiçbir devlet reisi, bir yandan yakınlarının banka batırmasını teşvik edip, yüzünün öbür tarafıyla devlet adamı rolü oynayamayacak. Hiçbir politikacı, kendisi çalmıyor diye başkalarının çalmasına göz yumduğu için, hoşgörülmecek...

Aaaa!.. Son paragrafta, saçmaladım galiba!.. Ne oldu bana?.. Yoksa yine, beş bin yıl sonrasını bırakıp, günümüze mi döndüm?.. Yoksa, 21. yüzyıl başında batırıldığımız çamurdan, hiç çıkamıyor muyuz?

21. yüzyılda yaşadıklarımızdan, beş bin yıl sonra da kurtulamayacak mıyız? Öyleyse eğer, batsın bu dünya!.. Şimdiden.

Aklı Uçurmak

Her karikatür, insan zihnine atılmış bir bombadır. Bu bombanın patlamasıyla, birdenbire füze hızıyla çalışmaya başlayan insan aklı, rölantideyken göremediklerini görür. Kavrayamadıklarını kavrar. Anlamadığını anlar.

Hızla uçmaya başlayan akıl, zevkli yolculuğunu bir süre daha, sürdürür.

Bir karikatür daha... Bir zihinsel bomba daha... Beyin kemikleşmemeli, kazıklaşmamalı... İnsan beyninin tembelleşmesine, izin vermemeli...

Durağanlaşmayan beyin zaten, kendini canlandıracak zihinsel bombaları, arar bulur. Karikatürde de... Edebiyatta da, sanatta da...

Politikacıları seyrederek de.

Halet Efendi

Mahmut II. saltanat döneminin bir Halet Efendisi var ki, devlet içinde devlet... Astığı astık, kestiği kestik. Bir de İstanbullu Osman Efendi var ki, Halet Efendi onun da ocağına incir dikmiş... Ama bir yandan da, her fırsatta en büyük saygıyı, ona gösteriyor. Sebebini soranlara da açıklıyor.

"Haklısınız, ben bu adamı hiç sevmem. Rütbesini, mevkiini, servetini, hep elinden aldım, perişan ettim. İstersem, canını bile alırım. Ama adamın üzerinde bir Osman efendilik var ki, işte onu almak bir türlü elimden gelmiyor."

Tarihimizin en acımasız, kindar ve kan dökücü entrikacılarından biri olan, üç sadrazamı kurban eden Halet Efendinin, bu sözü de içtenlikle söylediğine inanamıyorum.

Şiirde Çorba

Şiirin yücelmesi, ille de konusuna bağlı değil... Şiirin kapısından içeri, ille de ölümsüz aşk konuları pasaportuyla geçilmez. Ne olursa olsun, konuyu yüceltmek, şairin söyleyişine bağlı.

Ben Pertevniyal'de ortaokulu ve liseyi, işkembe çorbasıyla bitirdim. Vangel'in beş kuruşluk bir koca tas işkembe çorbasına doğranmış ekmek, öğle yemeklerimin rüyasıydı.

Ben o yaşlarda, bir prensese hallenme rüyaları yerine, işkembe çorbası rüyaları gördüğüm için, kendimi küçümsemiyorum.

Belki de Rıfat Ilgaz'ın bir şiirini, bu nedenle seviyorum:

*"Aç karnına ferahnâkten taksim geçen
Üsküdarlı kemancının
Gözünde tüterken
Meşhur işkembeci Rüstem Usta'nın
Sade suya baş çorbası."*

36. MİMARLIKTA TAKLİT BAYAĞILIĞI

Herhangi bir konu, düşünce anlamında deşilmezse, kavranmazsa, algılanmazsa, onun biçimsel sonuçlarını anlamaya çalışmak, boşuna... Çünkü bu biçimsel sonuçlar belki de, hiç düşünmeden fırlayıvermiş karmaşık kırıntılar... İçlerinde, sanki bir anlamı varmış gibi gözüken kof savlar ve/veya düşünce tembeli kafalara şamar gibi vurması olası, biçim şaklabanlıkları bulunabilir.

Papağan sesleri taklit eder, ama yalnız ses olarak taklit eder, anlamını bilmez. Demek ki papağan küfür bile ediyorsa, kalbinde kötülük yoktur. Oysa kalıp yaparak betonarme kemer dökmek, anlamı bilinmeyen bir işi yapmaktan daha vahim... Bu işi yapan mimarın, papağan kadar saf olduğu düşünülemez. Bu taklitte, bir aldatmaca var. Daha büyük aldatma, kalıp kurup betonarme kubbe dökmekle yapılıyor.

Görsel biçim ezberlemenin, her fırsatta da ezberlenmiş biçimleri kâğıda döktürmenin bir papağan ezberciliğı olduğuna şöyle bir örnek verilebilir. Biçime-tapar ezberciler, her konuyu, yeni baştan, akıl süzgecinden geçirerek elemiyorlar. Örneğın bu kişiler bir uzay istasyonu planlarken 4 bacaklı masa çizerler. Oysa uzayda yer çekimi olmadığı için, masanın 4 bacağına değil, bir bacağına bile gerek yok.

Çağdaş mimarlıkta geçmişin değerlendirilmesi, geçmiş taklit etmekle, yinelemekle yapılamaz. Geçmiş strüktürel biçimleri, daha çirkinini görsel biçimleri, sürekli olarak taklit

ederek yinelemek, insanları süresiz olarak, kemikleşen, kazıklaşan mekânlara, çevrelere mahkûm etmek olur. Değil mimarların, toplum çarkında görevi olan hiçbir meslek ya da sanat insanının, böyle bir hakkı söz konusu olamaz.

Birtakım görsel elemanları ezberleyip, bunları herhangi bir mantık nedeni olmadan antika tüccarı kafasıyla sergileyip durmakla, çağdaş mimaride geçmiş değerlendirilmiş olmaz. Bu anlatım, bugün kullanılan elemanların gelecekte aynı biçimde kullanılması için de, geçerli olacaktır.

Çağdaş mimaride geçmiş değerlendirirken alınacak en önemli ders, mimarlığı, o zaman üstatlarının en ciddi ve iyi ahlaklıları kadar ciddi ve iyi ahlaklı yapmaya çalışmaktır. Hoşgörülebilir tek taklit budur.

İçkinin Zararı

Şimdi izninizle, bazı içki karşıtı görüşleri ele alalım.

Eski Viyana'nın çok sevilen aktörlerinden Nestroy, "İçki tutkusu çok kötü huy... Ben bu hükmü, hakkım olduğu için veriyorum. Çünkü uzun yıllardır içerim," diyor.

Ünlü İngiliz düşünürü B.Russel ise, içkiye açıkça karşı çıkıyor:

"İçki düşkünlüğü, içildiği süre için geçici intihardır. Bu düşkünlük, ters yönde bir mutluluktur. Üzüntülerin, kısa bir süre için dindiği sanıdır."

En akıllıcası, içkilerle pek yakın olduğu sanılan, icazetli Bektaşî bir dostumun sözleridir:

"Azı az zarar, çoğu çok zarar."

Benim büyükanem, çok inançlı bir ailenin kızıydı. İçkinin ne olduğunu, hiç bilmezdi ama, duyduklarına göre şöyle anlatırdı: "İçki, ya güldürür, ya ağlatır."

Büyükannem Shakespeare okumamıştı... Ancak tarihin en ünlü kişilerinden Shakespeare de, "Henry IV" oyununda, büyükannem gibi düşündüğünü şu sözlerle kanıtlıyordu:

"O, asık suratlılıktan vazgeçmez. Ama şaşacak yanı yok: Şarap içmez."

Benim yapacağım özet, yazının başında anlattığım Viyanalı Nestroy gibi... Çünkü uzun yıllara yayılan, deneyimim var.

Terbiye - İncelik

Edepli, terbiyeli olmak gereği, elbet tartışılmaz şart... Ama yeter mi?.. Yetmeyebilir... Öyle haller olabilir ki, terbiyeli olmak durumu kurtarmayabilir. İşte burada beklenen, inceliklerdir. Örnek verelim.

Diyelim ki bir adam, konuk olduğu bir evde, yanlış banyonun kapısını açtı ve içerde bir anda, çırılçıplak bir hanım gördü. Terbiyeli bir adam, "Affedersiniz hanımefendi!" deyip, derhal kapıyı kapatır. İşte bu kişi, terbiyeli bir adamdır.

Ama tıpatıp aynı sahneyi yaşayan bir kişi, derhal "Affedersiniz beyefendi!" deyip kapatırsa...

İşte bu zat hem "terbiyeli", hem de "ince" (zarif) bir kişidir.

Yürek Yangınları

Elisabeth Bergner, öyle alımlı bir güzelliğe sahip, üstelik öylesine üst düzeyde oyunculuk yeteneği olan bir aktris hanım ki, hayranlık uyandırıyor.

Hele erkekleri öyle esir edencesine sihirliyor ki, ancak kaçan kurtuluyor. Yüreklerinde yangınlar çıkarttığı ünlü hayranları arasında, Bernard Shaw bile yer alıyor.

Avusturyalı yazar Ehrenstein ise, Elisabeth'e tapıyor. Aktris onunla öylesine acımasızca oynuyor ki, günün birinde kabir azabı çektirdiği yazar, karşılık verecek gücü buluyor:

"Tanrı'nın seni, bana yaptıkların için affetmesini dilerim."

Elisabeth umursamıyor bile:

"Bu istek sana kalmaz... Affetmek onun mesleği... Sen ne dilesen, fark etmez."

37. SADELİKTEN KAÇIŞ

Her düşünce, sözlerle anlatılabilir mi? Olağandır... Ama, her zaman değil.

Akla gelebilen her düşünceyi, konuşulan dilin kalıplarına sokarak ifade etmek, her zaman başarılmaz. Hatta biraz sözcüklerle oynayarak diyebiliriz ki; bir kişi bir dilde anlattıklarını, başka bir dilde anlatmayı başaramaz.

Örneğin, Ahmet Haşim gibi önemli bir şairimiz, şiirlerini duru Türkçe yazamamıştır da, Osmanlıca söylemiştir. Dilimiz yabancı sözcüklerin kalabalığından kurtarılınca da, Ahmet Haşim anlaşılmaz olmuştur. Artık onu, yalnız işin erbabı, edebiyatçılarımız anlar. Kitleler Haşim'i, unutmak üzeredir... Yazık.

Düşünüleni yazmak, ya da düşünceyi çizmek... Buraya niye geldiğimi, açmalıyım. Yazar dediğimiz kişinin yaptığı, zihinsel olarak oluşturduğu düşünceleri, sözlerle yolunu bularak anlatmak... Ressam da, tıpkısı bir zihinsel oluşumdan yola çıkarak, biçimleyip renkleyecek... Heykelcinin ortaya çıkardığı eser farklı da olsa, beyindeki kaynak çalışması biçimi, aynı.

Biraz daha yayalım. Örneğin mimarlığa gelelim. Mimar zihinsel olarak ortaya çıkardığı düşünceyi, çizebilen kişidir.

Mimarlıkta gerçek yaratmaya ulaşamayanlar işi, biçim şaklabanlıklarına dökerler. Onları artık, "kompoze" et-

mek değildir de, bir çeşit biçim salatası yapmaktır... Aşure de değil... Çünkü aşure pişmiştir, salata çiğdir.

Sanat adına sahneye çıkanların kendine güvenenleri, hangi dalda olursa olsun, işi karıştırmaya tenezzül etmeden, açık-belirli-sade çözümler ortaya koymaya korkmazlar. Akıl karıştırmaya kalkışmazlar. Karmaşık çözüm önerenlerin hepsi, kendilerine güvenmeyişleri yanında, çoğu zaman ahlak sakatlıklarıyla malul olanlardır.

Örneğin resimde Van Gogh, biçimlerin ve çizgilerin, enflasyonunu yaratmaz. Kendi portrelerini, güzelleştirmeye çalışmaz. Ayçiçeği tarlası resmi yapar, yalnız birkaç düzine ayçiçeğinden başka konuyu, resmine sokmaz. P.Gaugin, okyanus adalarındaki insanları, ille de bir şeyler katıştırmaya çabalamadan, yansıtır.

Mimarlıkta iki parlak örnekten birincisi Ayasofya, ikincisi Sinan'ın Selimiye Camisidir. Bu iki yapı da, kemer, kubbe, tonoz, yarım kubbe, düz duvar kompozisyonudur. Selimiye de, aynı yapıım biçimiyle, aynı sadeliktedir... Kargaşasız, karmaşasız iki büyük mimarlık eseridir bunlar... Bir de kötü örnek verelim: Sydney opera binası... Yarışma birincisi seçenler, dünyanın en ünlü mimarlarından kurulmuş, jüri üyeleri... Toplumlara utanmadan yutturulmaya çalışılan, bir taşıyıcı sistem şaklabanlılığı... Masrafıyla hükümet düşüren bir uydurmaçılık.

Nerede bir kargaşa varsa, orada şarlatanlık ve ahlak fukaralığından kuşkulandır.

Övmek-Övünmek

Kendini övmek... Hiç övülmeyecek bir özellik. Ne iş yaparsa yapsın, ne halt ederse etsin, kendini öven insan, makbul sayılmaz. Doğrudur elbet.

Öte yandan reklam, bir çeşit övgüdür. Övmek, ciddi bir meslek olarak yapılagelmektedir. Reklamcılığı meslek icra ettiği için küçümsemek, yersiz olur.

Ama unutmayalım... Reklamcının görevi, kişileri övmek olamaz. Reklamcı, madde-malzeme-olay över. Reklamcı, kişilerin meddahlığını yapmaz.

Sanat ve edebiyatta da eleştirmen denen kişinin övgü ve yergileri, reklamlarla yakından uzaktan ilgisi olmayan, değerlendirmelerdir.

Bir hekimin hasta ayartmak için kendisini övmesi, yakışsız olmanın ötesinde, "ayıp"tır. Meslek ahlakına aykırı davranıştır.

Hekim hastasına ilaç tavsiye eder, reçetesini yazar ama, o ilacın reklamında görev kabul etmesi, meslek ahlakına sığmaz. Bir mimar veya mühendisin, bir malzeme reklamında görev alması da, aynen meslek etiğine aykırı davranıştır.

Ticaret amacıyla sanatçının kendini övmesinin ibret verici bir örneğini, ressam Cannalep şöyle vermekteydi:

"Yağlıboya ve suluboya ile, yalnız tek kişinin değil, bütün ailenin portresini yapmaktayım (ölüler dahil)."

İçki Konusunda

20. yüzyılın ilk yarısında biz, viskinin ne olduğunu filmlerde gördük.

Yüzyılın ikinci yarısı viski toplumumuza, önce yavaş yavaş sokuldu. İlk yaygınlaşma yıllarında viski, biraz da snop'luk (züppelik) sayıldı.

21. yüzyıl başına kadar, toplumumuzun viskiye iyice

ısınması dönemi yaşandı. Şimdi artık yaşanan sahnelerin öyküsü şöyle:

Bir ev toplantısı... Ev sahibi konuklarına, ne içeceklerini soruyor. Kimisi "buzlu, sulu viski" istiyor. Sek viski isteyen var. Sodalı, buzlu isteyen var. Son konuk, "Rakı lütfen!" deyince herkes, hep bir ağızdan bağıyor:

"Züppeeee!.."

38. ŞİİR ÇEVİRİLİRSE

Fransız şair Soupault, şiirin bir söz sanatı olmasının yanında, aynı zamanda bir "öz sanatı" olduğunu da belirtip, ekliyordu: "Bu bakımdan şiir başka bir dile çevrilebilmelidir."

Oysa Orhan Veli, aksini düşündüğünü şöyle yazıyordu: "Değeri söylenişinden çok, söylenen şeyde olan romanla hikâye, başka bir dile çevrildiği zaman, fazla bir şey kaybetmez. Gelgelelim, şiir öyle değildir. Şiir, şairin dilinde bile, ancak bir türlü söylenir."

Orhan Veli'nin bu sözleri içtenlikle söylediğine inanıyorum ama, şaşırtma verdiği de belli... Çünkü kendisi, yüzlerce şiir çevirmiş. Yalnız çeviri şiirleri, ayrı kitap olmuş. Çevirdiği şiirleri öylesine zevkle okuyorum ki, çeviri olduğu aklıma bile gelmiyor.

Acaba bu şiirlerin güzelliği, özünde mi, yoksa değişmiş çevirisinde mi?.. Hiçbir ekleme, ya da kesme yapmadan çeviri, sanırım olanak dışı... Öyleyse, değişen ne? İyide (ve varsa kötüde), paylar kimin?

Hem çeviri yapılan dile, hem de çevrilen dile egemen olup, sabırla incelemeyen sonuç çıkarılamaz. Ama bu işi yapmadan da, düşünülmesi olası bazı sonuçlar olağandır.

Şiir tıpatıp çevrilirse, belki de ortaya hiç zevkine varılmayacak bir yazı çıkar. Zaten bir şiir, tıpatıp da çevrilemez. Nedeni çok basit, çünkü dil başkadır.

Diyelim ki şiiri çeviren, kendisini içtenlikle gizlemeye çalıştı... Aslına olabildiğince sadık kalmaya çalıştı. Ama çeviren kendisini ne denli gizlemeye çalışsa, yine de ucundan köşesinden, gözüdür, gizlenemez.

Fazla mızızlanmaya gerek yok... Güzel bir şiiri, saygılı ve başarılı bir şair çevirirse, bu fırsat kaçırılmaz. Asıl dil, anadili gibi bilinmiyorsa, bu şiiri başarılı çevirisinden okumak, yine de vazgeçilmez bir zevk olur.

Sevdiklerimden iki şiir çevirisi örneği sunacağım... İlki, Shakespeare'den:

*"Değil mi ki korkudan dili bağlı sanatın
Değil mi ki çılgınlık, sahip çıkmış düzene
Doğruya doğru derken, eğriye çıkmış adın
Değil mi ki kötüler, kadı olmuş Yemen'e
Vazgeçtim bu dünyadan, dünyamdan geçtim ama
Seni yalnız komak var, o koyuyor adama"*

Şimdi bir an düşünelim!.. Şu şiiri çeviren Can Yücel, kendisini gizlemeyi başarabilmiş değil ki... Ne olur yani?.. Değilse değil. Hem çevirmek için seçtiği şiir, dört yüzyıl önce yazılmış olsa bile, uzak görüşlü oluşuyla, bugün bizi anlatmıyor mu?..

Zamanı Kullanmak

Arasına durup, nefes almaya bir diyecek yok! Kafaca da bedence de yorulduktan sonra, ikisini de hiç zorlamadan, kısa bir zaman süresi geçirmek, borç... Anlıyorum... Ama birisi kalkıp da saatlerce aynı manzarayı seyrediyorsa, işte bundan kuşkulanırım.

Neden mi? Zaman bütün insanlara, hakça ve eşit dağıtılmış bir armağan... İyi ve anlamlı kullanılsın diye... Boşa geçirilsin diye değil.

Vaktiyle Türkiye'ye çok gelip giden bir yabancı dostumuz, bir başka dostumuzu merak etmiş ve sormuştu:

"Bu bey ne iş yapıyor?.. Yoksa geçen zamanın memesini emmekten başka, hiçbir iş yapmıyor mu?"

Genç Yaşta Başarı

Piatigorsky, geçen yüzyılın en başarılı ve en sevilen viyolonsel virtüözlerinden birisiydi. Tanıdıklarından, saydığı bir zat, kendisini uyarıyordu:

"Çok genç yaşta, büyük ün kazanarak, çok sorumlu bir yerin sahibi oldunuz. Talihiniz, müzisyen oluşunuzdur. Çok genç yaşta üne, ancak müzik ve matematikte erişilir. Çok genç birisinin, örneğin mimarlık veya operatörlükte ün kazandığı görülmemiştir ki..."

Yerinde bir uyarı... Operatörleri bilmem ama, değil genç yaşta, ileri yaşlarda bile bazı mimarların ne marifetler yaptıklarını gördükçe... Nasıl hak vermem?

39. KURTULMUŞ GİBİ YAPALIM!

Molière'den esinlenerek, onun yolunda bazı anlatımları anımsayalım şimdi... Hıristiyan dünyasında, affedersiniz öbür dünyasında, protokol işlerine Aziz Piyer bakar. Kayıt-kabul ve sevk, onun işidir. Günün birinde Brigitte Bardot da, Aziz Piyer'in önüne gelmesin mi? Masal bu ya! Hem de yavru zamanında... Dünyada işlediği günahların korkusuyla ödü koptuğu için, eli ayağı titremeler içinde olmasın mı?

Aziz bu!.. Yüreklandırmek görevi... Avutuyor: "Korkmayın yavrum! Sırat köprüsünden geçerken, kalbinizi temiz tutun yeter! Dünyanın günahları, orada kaldı. Burada, beyaz sayfa açılacak... Kalbini temiz tutan, bu köprüden kuş gibi uçar. Korkmayın sakın! Ben de peşinizden geleceğim..."

Brigitte, o belden mafsallı ünlü yürüyüşüyle, altında ateşler yanan sırat köprüsünü geçmeye başlıyor. Peşinden, Aziz Piyer yürüyor.

Beş-on adım sonra, "cump!" diye bir ses duyuluyor. Aziz Piyer aşağı düşüyor.

Rahibeler, Katolik dünyasının en renkli kesimidir. Bir rahibe, Meryem Ana'ya dua ediyor:

"Ey Meryem Ana!.. Sen Hazreti İsa'nın annesi olarak, günah işlemeyen hamile kalmayı biliyorsun... Ama bu bilgi, bize yaramıyor. Lütfen bize, bir de hamile kalmadan, günah nasıl işlenir, onu öğretir misin?.."

Katolik Hıristiyanlık yazılarında Meryem Ana hep, "Bakire Meryem" diye anılır.

Öbür dünyada, yüzyıllar-binyıllar geçmiş. Meryem Ana'nın canı sıkılmış... Tanrı huzuruna çıkıp, birkaç günlüğüne olsun, dünyaya gitme izni istiyor... Ama dünyanın hali berbat... Göndermeye korkuyorlar. Meryem Ana teskin ediyor: "Korkmayın! Ben kendimi korumayı bilirim... Hatta her akşam telefon eder, bilgi veririm."

İzin veriliyor. Birinci akşam telefonu: "Ben Bakire Meryem... Bugün Roma'daydım. San Pietro katedralini gezdim. Papa'yla konuştum.. Mutluyum." İkinci akşam telefonu: "Bakire Meryem. Bugün Madrit'teydim. Toledo katedralini gezdim. Mutluyum." Üçüncü akşam telefonu: "Ben Bakire Meryem... Bugün Londra'da, katedralleri gezdim... Mutluyum."

Dördüncü akşam Paris'ten telefon: "Ben Meryem..." Sonra, dakikalarca süren bir sessizlik... Sonra da bir soru: "Çok mu fena yaptım?"

Savunma Mantiğı

Davalı mahkemede, durumu özetliyordu:

"Köpeğimin davacıyı ısırması, zorunlu olmuştu. Çünkü davacı arkadaşlarıyla bahse tutuşmuştu. Kendisi köpeğimden daha iyi havlayacağını iddia ediyordu. Üstelik saat, gece yarısını geçmişti. Komşularım da, köpeğim de uyumak istiyordu."

Bir başka deneyimli avukat, savunma stratejisi konusunda verdiği sonuçları, özetliyordu:

"Savunma, hanım giysilerine benzemelidir. Önemli yerleri örtecek kadar uzun olmalı, dikkati dağıtmayacak kadar da kısa olmalıdır."

40. OKUYUCU-SEYİRCİ FARKI

Sürekli üzüntünün yıpratıcı etkilerinden sıyrılmanın, yolunu bulduk. Kısa "üzüntü tatilleri" yaparak... Kaçmadan... Hep geri dönerek.

Böylesi tatilleri, kitap fuarlarında yapıyoruz. Biz dostlarımızla birlikte kitap fuarlarında, ruhsal sanatoryum tedavileri görüyoruz. Okurlarla buluşarak... İmza günlerinde, konuşmalarda, kendileriyle ilişki kurarak.

Kitap fuarının bende bıraktığı garip bir izlenim şöyle: Ülkede okur sayısı azaldıkça, basılan kitap sayısı artıyor. Bu değişimin, mantıkla bağdaşacak bir yorumu, olamaz. Baskı sayılarının bir-iki bin çukuruna düşmesi gibi bir sonuç varılmış olması da, başka bir ilginç tuhafılık.

Bu değişimde (bunun adı kesinlikle gelişme değil), televizyonun etkisini yadsımaya kalkışmak, yanlış olur. Televizyon, aydın denen kişilerin önemli bir bölümü dahil, insanlara rahat geliyor. Kafaları yorulmuyor.

Oysa, kafaları yorulmaya alıştırmak gerekli... Hatta şart... Kafa yorulmaya alışmazsa, düşünmeye de alışmıyor. Oysa insanız... Bizi öteki canlılardan ayıran, düşünme gücümüz.

Zaten kitap okumaya alışan kafa, yorulmuyor. Tersine, okudukça canlanıyor. Huzur buluyor.

Hayal ile rüyayı, düş ile imgeyi, birbirine karıştırmamalı. Hayal, kurulur, düşünülür... Düş ise, düşünülmeden gö-

ırlır... Sadece "görülür". Unutmayalım: kediler, köpekler bile, düş görür. Düşünme gücü olmayan da, düş görebilir.

Bir kitabı okuyan, onun kahramanlarını, kendi hayalinde bir kez daha yaratır. Onlar artık, yalnız o "okuyan"ın kahramanları olurlar. Aynı kitabı okuyan başka okurun kafasında yarattığı kahramanlara, benzemezler. Her okurun her kitapla ilişkisi, bireyseldir. Kendi ruhsal ufuklarının yeniden yarattığı resimlerdir artık, o kahramanlar. Onlar, yalnız o okura aittir.

İsterse biraz abartarak olsun, vız gelir; diyeceğim ki, sinemanın ya da televizyonun sunduğu kahramanlar, "orta malı" olmaktan kurtulamazlar.

O "Jüliette" de, o "Kamelyalı Kadın" da, artık "ortak" güzellerdir. Bireysel yaratmalar değildir. Kitap okurunun, yalnız kendisi için yarattığı gibi.

Karikatür Üzerine

Hayran olduğum bir sanat dalı: Karikatür. Yazısız da olsa, yazılı da olsa... Elbette ortaya konan işte tüm ağırlık, yazıya yüklenmemişse, yazı romanlaşmamışsa.

Bütün mizah eserlerinin amacı, insan zihnini silkeleyerek, hızlı düşünmeye zorlamaktır. İnsan beyninin, düşünce ufuklarını genişletmektir. Sahne sanatlarından yazılı mizaha kadar, hepsinde.

Günlük kişisel ilişkilerde bile, bunalımların giderilmesine yardımcı olsun diye, fıkralar anlatılır. Fıkranın, sahibi olmaz. Fıkra, herkesin malıdır. Daha açıkçası, orta malıdır. Her kişi, kimseye sormadan kullanabilir.

Müziğin yorumlanmasından söz edilir. Bu anlamda akla gelmediği için, fıkra anlatmanın hakkı yenmektedir. Fazla

derine kaçmasa bile, aynı fıkra anlatımının, ağızdan ağıza değişen bir anlatım biçimi olur.

Tıraşçılar sözü uzatarak, fıkranın vurucu anlamına su kaçırlılar. Kimisi de anlattığı fıkranın, başını-kıçını birbirine karıştırarak, son sürpriz vuruşu berbat eder.

Sözlü mizahta, bazen bıktırıcı olabilen hazırlık dönemi zorunludur. Oysa karikatür, hiçbir hazırlığa gerek duymadan, seyredenin zihnini bir anda ateşler... Anlayış ufuklarını, sanki dinamit atarak genişletir.

İyi bir karikatür eğer anlaşılmadıysa, seyredenin ilkelliği yüzündendir.

Işıklı Reklamlar

Reklamlarda unutulmayacak gibi etkili olmak, amaçların başında geliyor. Ama abartılırsa, ters tepiyor, Las Vegas geceleri, öylesine hareketli, oynak, tepişen biçimde renkli ki, renk cümbüşünün böylesi, bezdiriyor. Amaç, kumarcuları etkilemek, akıllarını baştan almak...

Gözlere bu denli saldıran renkli ve oynak reklam gösterileri, elbet New York'ta da sergileniyor. Bu renk, biçim ve ışık kalabalığı, herkesi esir alamıyor. Örneğin "Baba Brown" eserinin yaratıcısı İngiliz Chesterton, New York'a geldiğinde, gece kendisini gezdiren Amerikalı dostu soruyor: "Nasıl buldunuz? Çok etkili değil mi?"

Chesterton yanıtıyor:

"Etkili falan ama, ne yazık ki yazılanları okuyabiliyorum... Bilmesem daha etkili olurdu."

Taş Gibi Mantık

Delilerin mantığı akıllılara öylesine pusu kurar ki, akıl durur. Zaten deli fıkrası anlatılırken söze hep, "Bir gün delinin biri..." ya da "Deli tımarhaneden kaçmış..." gibi sınırlamalarla girilir. Konunun delilik olduğu belirlenmezse, akıllı geçinenler bile ne anlatıldığını fark etmez. Çünkü deli fıkraları, olağanüstü sağlam bir mantık düzenine dayanır.

Deli duş altına giriyor ama, başının üstüne, açılmış şemsiye tutarak... Öteki deli nedenini sorunca, açıklıyor:

"Havlumu unutmuşum da..."

41. ÖNCE DÜŞÜNMEK

Freud'un şakadan hiç anlamayan, hiç şaka yapmayan, her zaman ciddi bir kişi olduğunu sanıyorum. Nedense, aklımda böyle kalmış... Bu sanırım, belki de bilgi eksikliğindedir.

Ancak, doğru yorumladığı ve anlattığı pek çok konu arasında, bir mizah tanımı da bulunuyor. Diyordu ki:

"Mizah, yol üzerindeki engelin kenarından dolaşarak, yaklaşılmaz gibi görünen neşe kaynağına varılması, böylece bir içgüdü'nün doğurulması olanağını sağlar."

Mizahçı da toplumsal ve kültürel çemberleri kırarak aşar, kendini ezenlere karşılık verir. Yaptığı işten memnunsaydı, bir çeşit ruhsal ferahlamaya ulaşır.

Rüya ile mizah arasında, benzerlik aranır. Benzemediği kesin olan yanları, rüya'nın hiçbir sosyal yanı bulunmadığı halde, mizahın açıkça sosyal amaçları bulunuşudur.

Mizah genelde, kişiler konu edilmiş bile olsa, toplumların sosyal eleştirisidir. Gerçekleri çarpıtarak göstermek gibi bir yanı olduğu halde, sosyo-ekonomik sorunları bilenler, mizahtan sosyal tarihin dökümanı olarak bile, yararlanmayı bilirler.

Mizahın asıl amacı, güldürmek değil, düşündürmektir. İnsanları, gerçekleri görünceye kadar, düşündürmektir.

Gülme, geçmiş zamanlarda, yalnız fizyolojik bir olay bile sanıldı. Bu sanı, insanların henüz kafa çalıştırmayı gereği

gibi öğrenemedikleri bir çağda, hoşgörülebilirdi. Ama artık, görülemez.

Gülmenin kasları çalıştırmanın bir biçimi olduğu tanımını yapan Herbert Spencer'e güldükten sonra, daha anlamlı ve hoş bir tanıma geçebiliriz. Abramow gülmeyi, kan dolaşımı hastalıklarının bir çeşit ilacı saymaktaydı.

Gülmede, bir küçümseme var mıdır? Bazen vardır, bazen de yoktur. Önemli olan da, küçümseme olması, ya da olmaması değildir.

Bergson'a göre gülmede, "Başkasına yöneltilen ve itiraf edilmeyen bir baş eğdirme amacı vardır." Söyleyen filozof olduğu için, bu söze de boynumuzu uzatacak değiliz.

Ünlü sanat ve düşünce üstatları arasında en sade ve doğru tanımı, yine Molière yapmıştı. Demişti ki:

"Komedyanın amacı, insanları neşe yoluyla düzeltmektir."

Gülme, uluslararası bir "dil"dir: Sessizce, ağız kulaklara vararak, yüksek sesle, gülümseyerek, kıkırdayarak, açık açık, buz gibi, sinsice, kesik kesik, soğuk, haince, üzüntülü, bıkkın, içten, uzun uzun, bağıra bağıra, isterik, kalleşçe gibi çeşitleri olur.

Dramatik Komiklik

Yaşadığımız pek çok olay, onları nasıl yorumladığımıza bağlı... Komedi mi, yoksa dram mı? Gülmeli miyiz, ağlamalı mı? Kara mizahın zevkine varma yeteneği olan her kişi, neredeyse tüm olayları, göz yaşı dökmeden karşılayabilir. Belki de gülümseyerek... İsterse bu gülümseme, acı acı olsun!

Komedyayı mı, tragedya mı?.. Kim hangisini isterse, ona ulaşır. Tragedya, genelde gerçeklere sırtını çevirir. Çevirmese bile üzüntü çukurlarına soktuğu kişinin, sağduyusu ze-

delenir. Akıl ve mantıktan, uzaklaşma tehlikeleri belirir. İrade zayıflar.

Komedyaya ise, zihin açar. Düşünme gücünü ateşler. Kahkaha patlatarak, kurşun atılmış olmaz. İyidir... İyidir ama, ölçüsü kaçmadan... Sürekli kahkaha atan, ya da gülen kişi de, sağduyusunu vestiyere bırakmıştır. Belki makbuzu da, kaybetmiştir.

Bugünlerde, bu çok zor günlerde, Milli Mücadele kahramanlarımızdan Suat Bey'in 1922 yılındaki sözleri, benim "cankurtaran" simidimdir. Yoksa belki de, "ruhkurtaran" demeliyim. Aklımda hep, o sözler... ülkemizin en dramatik döneminde Suat Bey demişti ki: "Gülümseyelim!.. Gülümsemek ağlamayı önler."

Milli Mücadele kahramanlarımız gülümsemeyi unutup, kendilerini bırakıp, zarıl zarıl ağlasaydılar, vatan kurtulmazdı ki...

O günlerde, düşmanlarımız vardı... İçeride, dışarıda... Bugün yine düşmanlarımız var... İçeride, dışarıda.

Boş Zaman

Yukarıya çok alçaklardan bakan bazı kişiler, sanatçıların ne yaptığını, ne için ve nasıl yaptığını, anlamazlar... Sormaktan da korkmazlar.

Piyano virtüözü Wilhelm Backhaus, Viyana'da Schubert'in Alabalık Beşlisi'nin seslendirilmesine katılıyor. Konserden sonra verilmesi alışkanlık olan, yemekte, yanında oturan hanım soruyor:

"Herr Backhaus! Boş zamanlarınızda ne yaparsınız?"

Yanıt:

"Piyano çalarım."

Sanatçı Anıları

Sanatçılar üzerine gerçekleri, başka sanatçılardan öğrenmek, güvenli yoldur. Hem bu hükümleri veren sanatçı bu sırada kendisini de anlatmış olur. Ünlü besteci Rossini anılarını anlatıyordu:

"Ömrümde üç kez ağladım. Birincisinde, operalarımı biri yuhalandığı geceydi. İkincisinde çok besili bir Noel hırsını, denize düşürmüştüm. Üçüncüsü ise, Paganini'yi dinlediğim zamandı."

42. KARİZMA NE DEMEK?

Dünyada da, ülkemizde de, ayakta kalan ne varsa, açık, dürüst, korkusuz, gizli çıkar hesabı yapmamış politikacıların yüzü suyu hürmetindedir. Her ne kadar, onlara benzemeyenler, bu eserlerin de bir bölümünü tahrip etmişse de... Kalanlar, ahlaklı insanların ders alabilmesi için, yeter.

İşin dramatik, kahredici yanı şu: Toplumun bir bölümü, bu hayırlı insanlardan ders almaz. "İyi ve doğru"dan ders almak, çaba gerektirir. Oysa hırsızlardan ve hainlerden ders almak, bazı insanlar için olağanüstü kolaydır, zahmetsizdir.

Zaman zaman devlet adamı koltuklarında, bazı sahtekârlar yer alır. Nasıl olabilir de, bu en saygın olması gereken yerlere, fuzuli işgalciler tırmanabilir?

Şaşmayalım... Saygıdeğer ve ciddi sorunların şamatayla bastırıldığı, gözden kaçırıldığı iki sahne vardır: Birisi çadır tiyatrosu sahnesi, öteki de politika sahnesidir.

İki sahnede de seyircilere pompalanan iyimserlik, umut ve neşe, az düşünen kafalarda mantarlar gibi şişer, o boş kafaları doldurur. Yeniden düşünme olanakları, tıkanır.

Politikacı şaşırtma vermekte, çadır tiyatrosu yönetiminden, çok daha ustadır. Birinci marifeti, "gündem kaçakçısı" olarak önemli sorunları sislere gömüp, palavra konularla akıl karıştırmaktır.

Art hesaplı politikacı pompaladığı umudun karşılığını,

oy olarak geri alır. Oy karşılığında sunduğu umut, kalp para gibi geçersiz olsa bile...

Bezirgân politikacı, kendisini duygulanmalardan soyutlamıştır. O, ne sever, ne de nefret eder. Çünkü duygulanarak, ticaret yapılamaz. O yalnız, çıkarını hesaplar. Herkesi aptal yerine koymaz ama, kimleri aptal yerine koyabileceğini, iyi bilir. Böyleleri de, ona yeter.

Bazı politikacılar için, "karizması var" denir. Yani demek istenir ki: "Ender rastlanan olağanüstülük ve akılla algılanamayacak kadar üstün karakter düzeyi" sahibidir.

Karizma sahibi olma konusunda, halkın aklına, gözüne sokulan öyle politikacılar vardır ki, bunlar beş para etmez vicdansızlardır.

Karizması olmayan bir politikacı acaba bu hasleti, iktidara geçtikten sonra kazanabilir mi?

Bunun yanıtını, Billings şu sözlerle oturtur: "Politikada karizma, yataktaki güçlülük gibidir... Öğrenilemez."

Sansür Olmasaydı

Hanımların kapanması gereken yerlerini görmek, beylerin hevesi gibi gözükür. Ama yalnız gözükür. Aslında hiçbir şeyin gizli kalmadığı haller, o hevesi de siler süpürür.

Hanım giyimlerinde açıklığın abartılması, modacıların marifeti... İç gıcıklayıcı giysiye bir şey denemez ama, hiç sır bırakmayacak açıklıklar, çirkin oluyor. Unutulmaması gereken nokta, sadece mankenlerde iyi imiş gibi duran giysilerin, istisnasız bütün hanımlarda aynı sonucu yaratmayışıdır.

Sansür de bir yandan, iç gıcıkıyor. Brigitte Bardot'nun

bomba zamanındaki kocası rejisör Roger Vadim, sansürü zorlamaya çalışmasındaki niyetini, şöyle açıklıyor:

"Sansür olmasaydı, pornografinin tadı mı kalırdı?"

Çuval Sorun

Her anlatılanın, ille de doğru olması şart değil... Konu elveriyorsa, hoş olması da yeterli.

İşte böyle hoş bir ülkede, hapishaneler ağzına kadar dolmuş... Çare ne? Af çıkarmak mı? Yoook! Burası hoş ama, ciddi bir ülke... Af çıkarıp da, suça teşvik etmek düşünülüyor.

Ciddi çareler aranmış ki, hapishanelerde boş yerler açılsın. Ceza kanununda reform önerilmiş: Denmiş ki, zina işleyen erkekler, hapse atılmasın... Bir çuvala sokulup, başı bağlansın ve denize atılsın... Adalet Bakanı, gözyaşları içinde yakınıyor:

"Ben bu kadar çuvalı, nereden bulacağım?..."

43. DÜNYA DIŞI UYGARLIKLAR

Aklı baştan alan ilginç konu: Dünya dışı uygarlıklar... Tüm evrende, en basit halleri elementlerde görülen maddeler, dünyamızdaki gibi... Dünyamızda yapılan deneylerin sonuçlarına göre, en standart ve olağan koşullar altında "hayat"ın temeli olan moleküller, hemen oluşuyor. Bu oluşum, tüm evrende geçerli... Sonrası kolay oluyor, moleküllerin yapı blokları kendi kopyalarını çıkarıp, çoğalıyorlar.

Ünlü evren bilgini Prof.Dr.Carl Sagan bundan sonrası için, çok ilginç ve meraklı bir saptama yapıyor: "Hayat bir kez başladı mıydı, vazgeçilmez oluyor ve yaşam koşullarına ısrarla uyulmaya çalışılıyor." (Kozmos, Altın Kitaplar Y.)

Kısacası şöyle: Yaşam başladı mı, dönüş yok artık... Yine Sagan anlatıyor:

"Hiçbir uygarlık, topluluktaki doğumların sayısını sınırlamadan, yıldızlar arası yolculuk çabalarının üstesinden gelemmez. Doğum oranı yüksek herhangi bir toplum, tüm enerjisini ve teknolojisini, kendi gezegeni üzerinde yaşayan insanları doyurmak ve barındırmaya adayacaktır."

Carl Sagan daha sonra, bu durumun toplumlar ve bazı gezegenlere has olmadığını belirterek ekliyor:

"Herhangi bir gezegende, biyolojik yapısı ve de sosyal sistemi ne olursa olsun, nüfustaki belirli bir artış, tüm kaynakları yutacaktır."

Ancak dünya dışı uygarlıklarla ilişki kurma olasılığı,

dünyamızın yanlışlarından başka nedenlerle de zorlaşıyor.

Sayıldıkları için kesine yakın bir doğrulukla, samanyolu galaksimiz içindeki yıldız sayısı biliniyor. Bu sayı: 400 (dört yüz) milyar.

Bizim galaksimizde, gezegeni olmayan yıldızların 2-3 olduğunu kabul etsek, yaklaşık 130 milyar gezegenli yıldız var demektir. Eğer bunların her birinin, bizim güneşimiz gibi, on gezegeni olsa, bizim galaksimizde bir trilyonu aşan, dünyamız benzeri gezegen var demektir.

Ancak, bu gezegenlerin hepsinin, yaşanabilir dünyalar olduğu kabul edilmiyor. Yaşanan dünya sayısının, yüz milyardan fazla olduğu sanılmıyor.

Oysa bizim aradığımız, gelişmiş teknik uygarlıklar... Bunların sayısı da Cornell Üniversitesi'nden Frank Drake'in formülüne göre, 10 milyon dünyayı geçiyor.

Üstelik bu sayı, yalnız bizim samanyolu galaksisinde... Demek ki bütün evrende, teknik uygarlıklara ulaşmış gezegen sayısının, en az 10 milyon misli olması gerekiyor.

Bilimcilerin hesapları bunlar... Hesap falan ama, sayılar yine de, hafakanlar bastırıyor.

Zaten yıllar geçtikçe saygıdeğer bilimciler, bu sayılara boyuna zam yapıyorlar. Bu konuda kitap karıştırmaktan yorulduğum için, şimdi aklımda kalanı söyleyeceğim: 20 yıl kadar önce milyon olan sayılar, şimdi milyara yükseldi.

Anlıyorum, elbet uzaya çıkarılmış bulunan Hubble teleskobunun yeni bilgiler edinmekte, büyük desteği oldu. Anlıyorum ki şimdi, daha doğrusunu biliyorlar.

Buna göre anlaşılan şu ki, bütün evrende katrilyonlarca gezegende, katrilyon kere katrilyon, uygar canlı yaşamakta...

Ne kadar hoş, ne kadar sevindirici bir sonuç değil mi? Acele etmeyelim... Yine bu arada elde edilen bilgilere

göre, yalnız bizim samanyolu galaksisindeki dağınık uygarlıkların en yakınına olan uzaklığımız, iki yüz ışık yıldır. Bugünkü evren ve fizik bilgilerimize göre en yakındakine ulaşmamız bile, hayal (hatta ham hayal) olmaktan ileri gidemez. Anlaşılan, gelecek konukları bekleyeceğiz.

Biz yine işimize bakalım ama, evreni hiç aklımızdan çıkarmadan.

Atina'nın Can Düşmanı: Sparta

Antik Atina'nın can düşmanı, Sparta olmuş. Sparta'da, Atina'dakine benzer bir demokrasi bile yok... Tam bir oligarşi ile yönetilen, bir "kışla-kent" burası. Oğlancılık yüzünden, nüfusu sürekli azalıyor. Savaşçılığı geliştirmek için alınan önlemler, kendi halkına karşı barbarlık biçimine dönüşmüş. Dünyanın ilk gizli polisi, Sparta'da kurulmuş. Devlet, politik ve sosyal gelişmelere kapanmış.

Taşlaşan kent-devlet yapısı sonunda Sparta, Makedonya egemenliğine boyun eğmiş.

Çıkarılacak önemli sonuç şöyle: Bilim, sanat ve kültür temelini oturmayan toplumların ve kurdukları devletlerin, ömrü çabuk tükeniyor.

Beklenmeyen Olay

Yer: Paris... Mekân: Tiyatro... Sahne: Sardous'nun "Madame Sans Gêne" oyunu provaları... Rejisör Adolf L'Arrange, aksi mi aksi, lanet mi lanet bir adam. Hem de ters bir gününde... Kulis arkasından münasebetsiz gürtlüler gelince, bağıyor:

"Bu kepezeliğe katlanamam. Ben reji yönetirken, gü-rültüyü yasak ettiğimi bilmiyor musunuz? Nedir bu kepezelik?..."

Sahne amiri açıklıyor:
"Fransa Devrimi..."

Perde İnce

Tiyatro ile ilgili herkes, asıl oyununu sahne dışında da oynar. Ünlü bir tiyatro yazarı, artistler kahvesinde gençleri başına toplamış, nefes almadan anlatıyor:

"İşte o gece, benim oyunum bitince perde kapandığında, öyle bir alkış tufanı koptu ki, tiyatro binası bile titredi..."

Dinleyen gençlerden biri soruyor:
"Perdenin üzerinde ne yazıyordu?"

44. GÜLÜMSEME ÖZLEMİ

Başarabilirsek, yüzümüzü buruşturmayalım. Önce, bir Karadenizli fıkrasıyla başlayalım.

Şehirlerimizde, nazar değmesin, çok katlı apartmanlar yapılır. Bina yükselir. Ondan sonra da cadde yüzüne koskocaman iskele kurulur. Yarım düzine sıvacı ustası iskeleye çıkar. Bir düzine amele de harç karıştırarak yukarı taşır, sıvacı ustalarına yardım eder. Sıvacıların önemli bir bölümü, Karadeniz kökenlidir.

Günün birinde yine sıva yapılmaktayken, ustalar ve ameleler bağıra çağıra çalışmaktayken, (evlerden uzak) bir kaza olmasın mı?.. Sandığını iskeleye takan kum kamyonu, koca iskeleyi gümbür gümbür yıkıp, caddeye indirmesin mi?.. Sıvacılarla öteki işçiler, yol üstüne dökülmesin mi?

Kaza yine de ucuz atlatılmış. Ölen yok. Sadece birkaç kol-bacak kırığı var. Bir ustanın da kulağı kopmuş.

Arkadaşları hemen, kopmuş kulağı bulup, ustayla birlikte hastaneye koşturuyorlar. Kulağı derhal yerine diktirecekler ki, kaynasın, eksik kalmasın.

Ama usta, şiddetle karşı koyuyor, "O benim kulağım değildir" diye. Arkadaşları delirecek, başka kulağı kopan da yok, kulak da yok... İnatlaşıyorlar, senindir-değildir diye... Sonunda kalfa haykırıyor:

"Nereden bildin ulan, senin kulağın olmadığını?.."

Usta sakın;

"Benimkinde bir kalem takılıydı," diyor.

Fıkra bitti de, şimdi nereye geleceğiz? Birtakım hamer-vahlar türedi. Yurt dışından-içinden duydukları her fıkrayı, Karadenizli tipine yakıştırıyorlar. Ayıp oluyor. Örneğin bir yayında, şu yakıştırmayı bile yapmışlar:

Karadenizli, yıllar süren bir yolculuktan evine dönmüş. Bir de bakmış ki karısı, kapkara zenci bir çocuk doğurmuş. Bunun üzerine:

"Haaa... Demek pozu fazla kaçırmışız."

Esprinin uluslararası bir yaygınlığı vardır, her dilde hoştur ama, yakışması da şarttır. Pek çok yabancı kitapta bulunan bir fıkrayı, olur olmaz etiket yapıştırır gibi yakıştırmakta, edep fukaralığı ve aptallık var. Anlaşılan bu adam, başından geçeni yazdı.

Yakıştırmayı yapılabiliyor ama, esprisi bozulmuyorsa... Bu yazının başındaki sıvacı fıkrası gibi.

Gerçekten de yaşanmış bir olay anlatılıyorsa, bunun adına anekdot denir. Bu çoğu zaman, pek tanınmış kişilikler için anlatılır. Anekdotun bile, gerçek olaylara dayanmayan vardır. Şart odur ki, gerçek değilse bile, "gerçekçi" olsun! Yani yakışsın.

Tereddütsüz Karar

Sinagoglarda görevli bir koro, müzik yapar. Bu koronun da, bir şefi bulunur. Günün birinde sinagogun birinde, bu önemli makam, boşalmış... İstekliler arasında eleme yapıldıktan sonra, sona iki kişi kalmış. İkisi de, güzel sesli oldukları gibi, yorumları ve müzik bilgileri mükemmel.

Ancak, her ikisinin de, düşündüren sakıncaları var: Biri içkiye, ötekisi de kadınlara düşkün... İşin içinden çıka-

mayan seçim jürisi, hahambaşı efendiye akıl danışıyor. O ise, derhal karar veriyor:

"Çapkın olanı işe alınız."

Bu kararı, nasıl bu kadar kolay verdiği sorulunca da, açıklıyor:

"O içkiye düşkün olan yıllar geçince büsbütün azıtır ama, çapkına Tanrı haddini bildirir."

Ruhsal Tedavi

20. yüzyıl ünlü psikanaliz üstadı Freud, besteci Gustav Mahler'i incelemiş, ruhsal olarak çok tutuk bir kişi olduğunu saptamış. İkisinin de dostu olan birisi, Freud'a soruyor:

"Onu psiko-analitik yolla iyileştirmek umudu yok mu?"

Freud:

"Var elbet... Ama korkarım ki ondan sonra, beste yapamaz."

Gestapo Ne Demek?

Gestapo, devlet terörü yaratan Alman Nazilerinin, "devlet gizli polisi" anlamına geliyordu. Bu kuruluş, diktatör Hitler'in, korku dehşeti yaratan örgütüydü.

Hitler'in iktidara geçer geçmez ilk işi, basını uzaklaştırmak oldu. Bu nedenle toplum, gerçekleri öğrenemez duruma düştü.

Bazı yürekli insanlar, geceleri sokaklarda, bildiri dağıtmaya başladılar. Yürüyen biri, kendisine uzatılan kâğıdın ne olduğunu sordu.

Dağıtan, "Hitler'e karşı düşünceler," dedi.

Adam eline verilen kâğıdı evirip çevirip sordu: "Ama bu kâğıt boş... Neden hiçbir şey yazmıyor?"

Dağıtan açıkladı:

"Anlarlar..."

Aile Şirketleri

Avukat Floriot ilginç bir hukuk görüşünü, şöyle bildiriyor: "Suç ortağı olmadan işlenemeyen tek cürüm, 'zina'dır."

Doğru ama noksan... Muhterem anlaşılan, masum bir ülkede yaşıyor. Benim bile bildiğim daha nice suçlar var ki, suç ortağı olmadan işlenmiyor. Örneğin rüşvet...

Masum avukat Floriot henüz bilmiyor ki, bizim rüşvetçiler işi ilerletmiş ve gelişmeleri "anonim" ortaklıklara bağlamışlardır. Tıpkı "grup seks" gibi, "grup rüşvet" kuruluşlarımız vardır. Hatta bu konuda, "aile şirketleri" bile kurulmuştur. Tepede bulunmuş birileri, resmen oğullarına ve "yakınlarına" iş tavassutlarında bulunmuşlardır.

Şimdi bir benzetme yaparak, aklımıza eşek yarışlarını getirelim. Eşek yarışları, belirli ve namuslu yöntemlere bağlıdır. Eşek yarışlarını yaptıran "eşek yarışçıları", yarışı önde bitireni değil, en arkada kalan eşeği şampiyon ilan ederler. Çünkü yarış "eşekler" arasındadır. Bu yarışmanın adabı, sonucun böyle olmasını, ahlaklı ve namuslu kılar.

Şimdi, çok ince bir noktaya geliyoruz. "Grup rüşvet" ve "aile rüşvet" yarışlarında, en büyük vurgun vuranların birinci olduğunu sanan, "uşak ruhlular" var. Oysa "eşek yarışçıları" bu uşaklardan, bin kez daha dürüst ve namuslu insanlardır.

45. GILGAMIŞ DESTANI

Gilgamiş Destanı, üç bin yıldan daha yaşlı. Akad diliyle yazılmış, epik bir şiir. Doğal afetlerle ilgili bir şiir var ki, bu yüzden çekilen korkuyu anlatıyor: "Eski Uygurlukların Şiirleri"... Nasıl bir afet mi? Deprem değil... Zaten o zaman bina yok ki, yıkılmasından korksular. Başka korku bu, işte:

*"Bütün gün azgın esti bora,
Yükseldi yükseldi de dağları aştı.
Kardeş, düşünmez oldu kardeşi.
Gök merhametini esirgedi insanlardan.
Tanrılar bile korkmuştu boradan selden."*

(T.S.Halman, İş Bankası Y.)

O zaman cennet-cehennem de insanlara, bugün bildiğimiz ayrıntılarla anlatılmamıştı. Akadlar, bilinmeyenden ve ölümden korkuyorlardı. Çünkü dünya insanları yeryüzünde, öleceklerini algılayabilen, tek canlı cinsiydi.

İnsanlık ilerledikçe, doğal afet korkularının yerini, cehennem korkuları aldı. Korkunun nedenleri, sırat köprüsü ve cehennem ateşi anlatımlarıyla, çeşitlendi.

Cehennem korkularından kurtulma yollarını bulanlar arasında, Bektaşilerin özel bir yeri vardır. Bektaşi Allah'ın, rahim ve gafûr olduğunu bilir. Affedici olduğunu bilir. Elbet orucun otuz Ramazan, namazın günde beş kez olduğunu da

bilir. Ama çook ileride bir gün, bu hesapların nasılsa çok keskin yapılamayacağını sanır.

Müslümanlığın kaç şartı olduğu sorulduğunda "Bir" dediği zaman, bunu cahilliğinden söylemez. Soran kendisini: "Bunu da mı bilmiyorsun?" diye kmseyince, açıklar:

"E birader, hac ve zektı siz kaldırdınız, oruçla namazı da biz... Geriye bir 'kelime-i şahadet' kaldı" der.

Zekt, mal ve paranın paklığını ve helalliğini sağlamak üzere, varlığın 40'ta birinin, her yıl sadaka olarak dağıtılmasıdır ya!

Namaza gelince de, M.Eloğlu-O.Tansel'in "Bektaşi Dedikleri" kitabındaki (Sander Y.) bir fıkrada anlatılır.

Sofulardan biri sorar, Recep diye bir cana:

"Namaz kılındı mı acap?"

"Kılındı ya."

"Sende kıldın mı Recep?"

"Kılmaz mıyım a amca, elbet;

Yirmi yıl mı oldu ne, hani cümbür-cemaat

Gitmiştik ya babamın cenaze namazına!"

Aradan, 70 yıla yakın zaman geçti. Bykannemle birlikte, Davutpaşa Camisinde, Cemal Hoca'nın vaazlarını dinlerdik. Anlattığı cennet, aklımdan çıkmaz.

Herkes saraylarda oturacak. Öyle apartman dairesi, sosyal konut gibi ozmler yok. Hava hep bahar... Sürekli güneş var. Bütün ağaçlar yeşil, çiçekler açık. Hangi cennetlik aklımdan bir yemek geçirirse, uçan tabakla gelip önüne konacak.

Ben, "Bütün tramvaylar birinci mevki mi?" diye sormuştum da, "Hayır, herkesin faytonu olacak" demişti Cemal Hoca. alışmak, yok... Vergi, yok... Seçim, yok... Savaş, yok...

Bu kadarı biraz fazla... Hangi vicdan sahibi, dünyanın bu halini bile bile, bu yaşama razı olabilir?

Cinsel Kompozisyon

Doğanın insanlara sunduğu önemli armağanlar arasında, katırlar bulunur. Bu saygıdeğer canlılar, atlarla eşeklerin önce romantik, sonra pratik yaklaşımlarından dünyaya gelirler.

Her ne kadar, atların baba, eşeklerin anne olduğu çözümler var ise de, ülkemizde eşeğin baba oluşu (ya da babanın eşek oluşu) yeğlenir.

Katırlar platonik yaratıklardır. Sevişme nedir bilmezler. Yavruları olmaz. Umutsuzluklarla dolu dünyalarına, karşı koymazlar. Tıpkı babaları gibi, ömür boyu çalışıp dururlar (sevda nedir bilmeden).

Kalıtımsal nedenlerle, biraz inatçı oldukları sanılır. Ama güzel canlılardır. Sanırım ki güzelliklerini anneleri olan atlardan, akıllarını da eşek olan babalarından aldıkları için.

Denizkızı

İki İngiliz, Jim ve Jack... Hali vakti yerinde, iki sporcu tip... Balık avına çok meraklılar. Bir cumartesi sabahı yine birisinin yatına binip denize açılmışlar. En verimli olduğunu bildikleri kıyıya gidip, serpmeye ağlarını atmışlar.

Biraz sonra Jack'ın ağı, birden ağırlaşmış. Çekmiş de çekmiş... Ağdan birdenbire, ahu gibi güzel bir denizkızı çık-

masın mı? İncitilmeden güverteye alınmış. Bir koltuğa oturtulmuş.

Jack denizkızının çevresinde, hayranlıkla dolaşip duruyor. Düşünceler içinde... Ancak biraz sonra birdenbire denizkızını kucaklayıp, denize atmış. Jim öfkeyle bağıyor:

"Heey! Deli herif! Ne yaptın sen?"

Jack:

"Ya ne yapacaktım?"

Doğaya Aykırı

Her işin, her etkinliğin, uygun "zemin ve zamanda" yapılmış olması gerekir. Özellikle cins ayrımlarından doğan yaklaşımlar, bu kurala uyar.

Doğa bu konuda, tüm canlılar için takvim sunar. Tüm canlılar, yavrularının, dünyaya gelmesini sağlayacak yaklaşımlar için, mevsimlere uyarlar. Erkek zamansız yaklaşmaz. Manyak erkek yaklaşırsa bile, dişi kesinlikle yaklaştırmaz.

Oysa insanların tutumu, bambaşka... Ne yaz tanıklar, ne kış... Ne gece, ne de gündüz... Ekvator, kutup, mezarlık, merdiven altı... Hiç fark etmez. Her zaman ve her yerde.

46. PİŞKİNLİĞİN ÇEŞİTLERİ

Pişkinliğin ileri dereceleri için, hayretlere mi düşmelidir, yoksa hayran mı olmalıdır?..

Biraz düşününce ortaya çıkıyor ki, hayran olunacak pişkinlik, olsa olsa istisnadır. Düşmana yakalanmış casusun, sanki hiçbir sorun yokmuş gibi gülümseyen pişkinliği, ola ki görev başarısıdır. Vatan için yararlı olabiliyorsa, övgüye değer.

Ama pişkinlerin çok büyük bölümü, "bir şeyi" gizlemekte olanlardır. Altındaki insanlar, bin türlü dalavere çevirir, pişkinlerin kendileriye tepede, pişkin pişkin sırtırlar. Genelde saf olan insanlar da, tepedekilerin kimin sırtına bindiğini, anlamazlar.

Pişkin alttakilerin üstüne oturmuştur, altlı üstlü ilişki, fizik kanunlarına göre kesindir ama, buna da karşın bu ilişki, kanıtlanamaz, çünkü fizik kanunları için geçerli olan kanıtlar (deliller), ceza kanunu için geçerli olmaz.

Bu durumda, kamu vicdanı bu kişiler hakkında, "karine" ile hüküm vermekten başka çare bulamaz. Karine ise "sorunun çözülmesine yarayan ipucu"dur.

Buna bağlı olarak hukukta, "karine-i kâtia" diye bir deyim vardır. Anlamı, karar ve hüküm vermeye dayanak olabilen, "layık olan dereceye varan emare" demektir.

Şimdi izninizle bu hukuk deyimlerinden, günlük yaşamımızda ne anlamak gerektiğine gelelim. Bir de örnek verelim.

Diyelim ki evli bir kadın, şüpheli bir otel odasında, çırılçıplak ve yatakta, yine çırılçıplak bir adamla, yakalandı. Ama eğer kocası, bu gerçeklere de karşın hâlâ karısının ilişki kurmadığına inanıyorsa, bu adam "mezhebi geniş" bir kocadır.

Kendisine yakın önemli kişilerin, benzeri biçimde şüpheli servetlerini, ille de temize çıkarmaya çabalayan politikacılar varsa eğer, onlar da "mezhebi geniş" politikacı olurlar.

Sanki Masal Gibi

Son zamanlarda, "olmayacak işler" anlatmak, "olağan işler" anlatmaktan, daha gerçekçi oldu. Bariz ama, böyle... Hiç olamayacağı sanılan işlerin, birdenbire gerçekleşmesini yaşıyoruz. Öyleyse, masal anlatmam, hiç de havailik sayılmaz.

Bir genç kız, deniz kıyısında gezinmekte... Çıplak ayaklarla, sularda, kumlarda dolaşırken birdenbire, dalgaların kuma attığı bir balık görmesin mi? Kumlarda çırpınan balığa acıyıp, hemen denize atmasın mı?

İşte o anda, mucize oluyor. Balık sudan başını çıkarıp diyor ki: "Hayatımı kurtardın, minnettarım. Ben senin bildiğin balıklardan değilim... Hemen bana, üç dileğini söyle, yerine getireyim."

Genç kız pek ciddiye almıyor ama, yine de umuttur, bildiriyor: "Ben dünyanın, en güzel kızı olayım!" Balık: "Oldun bile! İkinciyi söyle." "Oturduğum ev altın olsun!" Genç kız üçüncü olarak da: "Evimdeki küçük kedim, yakışıklı bir genç adam olsun ve bana sevdalansın," diyor. Ve balık suya dalıp gidiyor.

Kız ise koşarak, evine gidiyor, evin altın olduğunu sevinçle görüyor. Aynada gördüğü kendi güzelliğine de, hayran oluyor. Dünya yakışıklısı bir genç adam, yani eski kedisi, kendisini sarılarak karşılıyor. Uzun uzun öpüşüyorlar. Ancak yakışıklı genç adam, durumu açıklamak zorunda:

"İşte şimdi sanırım ki, geçen yıl beni hadım ettirdiğine pişman olacaksın!"

Akıl ve Vicdan

Akıl, insan hasleti olarak tek kalırsa, yalnız kalırsa, korkunç tehlikeler doğuruyor.

Vicdanla birlikte çalışmayan, koparılamaz ortaklık kurmayan akıl, büyük bunalımların kundağçısıdır. Doruklardaki bir sorumlu, "Benim memurum işini bilir" derse, önce akıllara ters yolu göstermiş olur. Sonra da aynı yolu, akıllılar aptallara gösterir.

Yine doruklardaki bir sorumlu, "Ben yaptım, oldu!" diyebilmişse, peşine çıkarıcılardan bir ordu takar.

İnsanlar dünyaya gelirken, kesinlikle bir vicdan pasaportuyla gelirler. Yoksa içeri giremezler.

Ancak bazı kişiler, vicdanı hiç kullanmazlar da, amacı çıkarıcılık olan akılı, tek olarak kullanırlar. Yaşadıkları süreç...

Kültür vicdana benzemez. Dünyaya geldikten sonra edinilir ama, kültürsüz akıllar da vicdansız akıllar gibi, tehlike kaynağıdır. Teşhisi, yüzyıllar önce konmuştur bile:

"Saf bir akıl, garip şeylere inanmaktan büyük haz alır. Bulduğu ne denli garipse, onun için o kadar iyidir. Sade ve anlaşılır şeylere ise, yüz vermez; çünkü onlara zaten herkes inanır." (Samuel Butler, 1612-1680)

47. SICAKLAR YAKLAŞIRKEN

Avrupa'da ne içildiğine şöyle bir göz atsak, hemen görürüz ki güneşi az gören ülkeler, bira düşkünüdür, çok gören ülkeler ise, şarap...

Bu farkın nereden doğduğu, besbelli... Üzüm, güneş ister. Koskoca dizi dizi Akdeniz uygarlıkları, iki ana bitkinin desteğiyle gelişmiştir. Bunlar da, üzüm ile zeytindir.

Üzüm güneş ister ki, o incecik zarının içinde, tüm tadını depolasın... Söz aramızda, cinleri de gizlesin. Bizde, üzümün "koruk" dediğimiz bir cinsi var ki, zavallı güneşten nasibini almamıştır. Yanlışlıkla ağzına atanın suratı, bir hafta buruşuk kalır, düzelmez.

Kuzey Avrupa ülkelerinin bira düşkünlüğü, o zavallı arpa yüzünden... Güneş olmasa da yetişir zavallı. Üzümden bira yapıldığını ben duymadım. Yoksa, akıl eden mi çıkmadı?

Zaten soğuk ülkelerde yaşayanların, neden ille de soğuk bira düşkünü olduklarının mantığını, bilemem (bazı İngilizler ve İngiliz biraları dışında). Belki bu heves, Sibiryalıların o buzlu ülkede, bayıla bayıla ille de dondurma yeyişlerine benziyordur. Sıcak ülkelerdeki çay içme merakı da, benzer bir gariplik olsa gerekir.

Bizim güney kıyılarımızda, o kavuran öğle güneşinde dil damak kuruyup yapışırken, birbirini zımparalarken, so-

ğuk "bir şey" içmek, kurtarıcı bir hayal olur. Ama, ne içmeli?

Biranın birinci yarım bardağı aldatıcıdır ama, ikinci yarım bardakta hammallık başlar... Daha iyisi, içine buz atılmış değil, iyice soğutulmuş limonlu maden suyu... Ayran, en iyisi.

Biracı iki Alman, kafalarını işleterek yeni bir iş kurmayı düşünüyor. Birisi öneriyor:

"Çöl ortasında bir birahane açalım!"

Öteki:

"Deli misin be! Oraya müşteri gelmez ki..."

"Gelmez, gelmez ama, ya bir de gelirse?.."

Bavyera Almanlarının bira düşkünlüğü, bilinir. Birahaneler de, içenleri teşvik eder. Bir birahane duvarında, müşterileri ferahlatacak bir garanti yazılı:

"Eğer bizim biramızı, bin iki yüz ay süreyle her akşam içerseniz, yüz yaşına kadar yaşayacağınızı garanti ederiz."

Martin Luther, Hıristiyan dininin büyük reformcusu, Alman din adamı... Şerbetçiotunu bile elleriyle yetiştirip, içeceği birayı, kendisi üretiyor. Üstelik şarabını da, kendi bağının üzümünden, bizzat yapıyor. Biraz yaşlandıktan sonra, bir itirafta bulunuyor:

"Biz yaşlılar yatağımızın rahatını, artık kadehte arıyoruz."

Dedikodu Üzerine

Dost çevrelerinde birlikte akşam yemeği bitince, sofradan kalkılıp rahat oturmaya alışılmıştır. İşte tam bu sırada, hanımlar erkekleri eleştirme fırsatı bulurlar. Hatta onları

rahatlatan, erkeklerin kadınlardan daha dedikoducu oldukları düşüncesidir.

Bir keresinde aynı görüş ileri sürüldüğünde, iyi hatırlıyorum, karşı koymuş ve örnek bile vermiştik. Bir dostum demişti ki:

"Yanlış düşünüyorsunuz!.. Erkekler yalnız 'durum tespiti' yapar. Oysa hanımlar, yorum yaparlar. Dedikodu budur."

Hanımlar buna şiddetle karşı koymuştu:

"İşi karıştırıyorsunuz... Ne demek o, saptamamış, yorummuş gibi şeyler?"

Bir arkadaşımız söze karışıp, açıklamıştı:

"Bir erkek olayı şöyle anlatır: 'Muttalip Bey'in, kızı hamileymiş, kimden olduğu belli değilmiş!' İşte bu, durum tespitidir. Ama bunun peşinden bir hanım söze karışıp da, 'Orospudan zaten başka ne beklenirdi' der. İşte bu da yorumdur."

48. SOFRA KEYİFLERİ

Her insanın kafasında, yedi tane delik var. İki delikler yukarıdan başlıyor, kulaklar, gözler ve burunda... Onların altında da tek bir delik var ama işi çok: Ağız...

Konuşmak ve örneğin şarkı söylemek... Ağızın, gözler ve kulaklarla yarışan, sanatsal yüksek görevleri bunlar... Ne var ki iş yeme-içme konusuna gelince, monşerler ağızın görevlerini küçümsemeye başlıyor.

Konuyu, ağız ile mide ilişkisine kayarak sürdürelim. Açlık duygusu, mideden kaynaklanıyor. Bir İngiliz özdeyişine göre: "Aç bir adam, öfkeli bir adamdır." Bir özdeyiş daha var: "Mide şakadan anlamaz." Şakadan anlamak ruhsal yetenek işidir ama, aç midenin beyin işlevlerini çelmeleyeceği belirtmek istenir.

Mideden kaynaklanan doymazlık duygusu, insanları yoldan çıkarabilir. Midesi ve hırsı büyümüş politikacı, doymazlık duygusuna yabancıdır. Hastalık yaygınlaşır, artık gözü de doymaz olur.

Aslı Fransızca olan "Gourmet" sözünü, bizde de kullananlar var. Bir dostum doğrusunun "Gourmand" olduğunu söyler. Başka bir dostuma göre de, birincisi "ağızının tadını bilen", ikincisi ise "hem ağızının tadını bilen, hem de çok yiyen" anlamındadır. Ama yalnız tıkinmasını bilen "obur" için, ikisi de kullanılmıyor.

"Sofra keyfi" diye bir deyim, bütün ülkelerde, bütün za-

manlarda geçerli olmuş. Yalnız ayran içenler de, bu keyiften mahrum değil. Vücut sağlığı hırpalanmamışsa, son nefese kadar sürebiliyor sofraya keyfi...

"Başka bazı zevkler" gibi, yaşlanınca, insanı terk etmiyor.

Ağzının tadını bilenler arasında, "oburluk" makbul sayılmaz. Gerçekten de tükenmeyen iştah, eğer "depolama"ya dönüşen bir zıkkımlanma olursa, ağızda tat alınması zorlaşır ve yok olur.

Bursalı ünlü kebabçı İskender Bey'in oğlu Nurettin Bey, 1950'li yıllarda bir gün, beni Mudanya yolundaki çiftliğine davet etmişti. Elbet nefis kebaplar yedik ama önemli olan, kendisine babası İskender Bey'in verdiği meslek öğütleriydi. Üç taneydi:

1- Müşteriyi kesinlikle, bir süre bekleteceksin. 2- İkinciye isteyene, bir daha vermeyeceksin (fazla yiyende, iyi lezzet anısı kalmaz diye). 3- En iyi malzemeyi kullanacaksın.

Bu öğütler, çok yerindedir. Ağzının tadını bilen, oburlaşmaz. Oburun ise, ağız tadından anladığı çok kuşkuludur.

Âdem'le Havva

Âdem Baba ile Havva Anamız arasındaki ilişkiler, nasıldı acaba?... Ana, Âdem Baba'nın yemeğini zamanında pişirip, sofraya kor muydu?

Yook! Yine yanlış söyledim. Ateş daha o zamandan, bilinmiyor ki... Yıldırımların yaktığı ateşte de yemek, pişmez ki. İnsanların ateşe hâkim olmaya başlamaları, şunun şurasında daha 500 bin yıl olmuş. Âdem Baba ile Havva Ana ise, milyonlarca yıl önce yaşamış.

O halde ne bulurlarsa, çiğ yiyorlardı. Çiğ et de yenmez ya! O zaman, et yemez (yani vejetaryen) idiler. Meyve bol mu bol!.. Armutları aylara bıraksalar bile, kalan çeşit onlara yeterdi.

O sultani meyve sofralarının sonu, "deser" olarak, tatlı ile biterdi. Türk lokumu ve Antep baklavası, henüz icat olmamış ama, öyle nefis, öyle kokulu bal var kiii... Her ağaçta bir petek asılı. Âdem Baba tembel falan ama, bal toplamaya üşenmiyor.

Biliyor neye yaradığını... Sabah, öğle, akşam, birer petek bal göçürüyor. İşi gücü de yok. Azıyor da azıyor.

Birinci paragrafta, aklınıza kötü bir şey gelmesin dedim ya!.. Vazgeçtim... Şimdi gelsin artık! Bundan sonrasını, bilenler bilmeyenlere anlatsın lütfen.

Aptallık Kalıcıdır

Aptallık mı daha zararlı, sarhoşluk mu? Genel kanı, sarhoşluğun geçici olması yüzünden, nisbeten daha az zararlı sayılmasıdır. Çünkü aptallık, demirbaştır, yerinden oynamaz.

Genç bir hanım sevgilisine, cilveli cilveli sorar:

"Sabah boş mideye, kaç dilim ekmek yiyebilirsin?"

Delikanlı "beş" deyince, karşı koyar: "Birden fazla yiyemezsin... Çünkü sonrakileri yerken, artık miden boş değildir."

Oğlan fıkrayı öğrendi ya! Aynı soruyu bir arkadaşına yöneltince, "altı" yanıtını alır. Şaşırır:

"Yapma yahu! Beş dese ydin, sana bir fıkrâ anlatacaktım."

Vefasızlık Mikrobu

Bazı iktidar koltuğu işgalcileri, espri yapma uğruna gibi gözükse de gerçek odur ki, bir anda yürek kapılarını açarlar. İçerisi o anda, gözükür. Çöplük gibi bir yerdir orası... Kapıları hemen kapanır ama, bakmasını bilen, içerisini görmüştür bile.

Vefasızlık, çürük politikacının virüsüdür. Yalnız çürük politikacının değil, kralların da, devlet adamı gözükenlerin de hastalığıdır vefasızlık... En yakınında olanlar bile, bu kişilere güvenmesin.

İngiltere kralı VIII. Henry, hem de en ünlü krallardan biri... Kendi eşi kraliçe Anne Boleyn'i, idama mahkûm ediyor. Kraliçe idam edilmek üzere daracağı platformuna çıkarken, ahşap merdiven basamaklarından biri kırılıyor. Ve tarihe geçmiş kral VIII. Henry, hemen emrediyor:

"Çabuk merdiveni tamir edin! Başka birisinin canı yanabilir."

49. KOALİSYON ÜZERİNE

Uzun yıllardan beri, koalisyon deyip duruyoruz. Dedikçe de aklımıza, birden çok partilerin kurduğu hükümetler geliyor. Eskiden, temerküz (merkezleşme) kabinesi de denirdi. Kökenindeki sözcük anlamı, Latince coalescere'den kaynaklanıyor. Birleşmek, bağlanmak niyetine.

Ansiklopedik anlamı olarak, iki çıkış biçimi bulunuyor. Birincisi, değişik eğilimlerin temsil edileceği bir hükümeti destekleyecek çoğunluk oluşturmak... İkincisi ise, ortak bir düşmana karşı birleşen güçlerin bütünü gibi anlaşılıyor.

Koalisyonun Latinedeki kaynağı olan coalescere, "birlikte büyüme" anlamına da geliyor. Bağımsız katılımcıların, belirli amaca dönük, zaman sınırlaması olan ya da olmayan birliktelikleri ile, koalisyon kurulmuş oluyor.

Millet-devletlerin anlaşmalarıyla önceleri kurulmuş olan ittifaklar (bloklar) da, koalisyon oluşturmuşlardır.

Demokrasilerde tek bir partinin çoğunluğu elde edememesi durumunda, bu çoğunluğu sağlayabilecek partilerin birleşmeleri, zorunlu demokratik yazgıya dönüşüyor.

Ülkelerin büyük tehlikelerle karşılaşmaları durumunda demokratik gelenekler, "milli koalisyon" kurulmasını zorunlu biçime dönüştürüyor.

Kaynak sözcüğün birleşmek, bağlanmak olduğunu unutmadan, koalisyon sözünün yalnız birden çok partinin kurduğu hükümet anlamıyla sınırlanamayacağı unutulamaz.

Tarihte XIV. Louis Fransasına karşı öteki Avrupa devletleri de, "koalisyon"lar kurmuşlardır. Napolyon'un tasfiyesine ve 1815'e kadar süren bu koalisyonların sayısı, önce 3, sonra 10'a kadar varmıştır. Avrupa ülkelerinin tamamına yakını, bu koalisyonlarda yer almıştır.

Sağlam olmayan ve bütünlüğü bulunmayan oy tabanına dayanan koalisyon hükümetleri, Fransa'nın Almanya karşısında 1940 yenilgisine kadar varan dağınıklığını doğurdıkları gibi, 1946-58 arasındaki 4. cumhuriyetin, 5. cumhuriyete varması gelişmelerine de, sebep oldular.

Koalisyon hükümetlerinin ancak İsveç, Finlandiya gibi ülkelerde ömürlü ve başarılı olmaları, politik kültürle birlikte, politik ahlakın da ileri ve tutarlı olmasından kaynaklanıyor.

Türkiye siyasal hayatında ilk koalisyon, 1961 yılında CHP-AP arasında kuruldu. Daha sonra 1962-1977 arasında, ikisi Milliyetçi Cephe olmak üzere yedi koalisyon hükümeti kurulmuştur. Daha sonra da ülke hayrına olmaktan çok, kurucu partilerin kendi çıkarlarını sağlama doğrultusunda, kaynaşmadan yılları geçiren koalisyon hükümetleri, 1980 darbesi dahil, bugüne kadar ortaya çıkan bunalımların, kaynağı olmuşlardır.

Kırk Beş Derece

Bu anlatacağım, hela üzerine bir fıkradır ama, tertemiz ve pırıl pırıldır.

Amerika bu! Her şeyin en ilginç ve lüks olanını, yapmazsalar olmaz... Öyle bir hela yapıyorlar ki, girenin canı çıkmak istemiyor. En ünlü mimar ve dekoratörler, şaheserlerini yaratmışlar. Hostesler hizmette!

Heykeller ve ipek kumaşlarla süslü iç mekânlarda, derinden klasik müzik sesleri duyuluyor. Hepsini anlatması çok uzun sürer, yalnız pisuvarların sözünü edelim:

Pisuvara yaklaşan, dünyanın en güzel kadınlarının çıplak resimleriyle, burun buruna geliyor. Yazılar bile var ama, öyle bilinen "hela edebiyatı" değil...

Güzel kadınların dudakları hizasında, "Bu dudakları, kim öpmek istemez" yazıyor. Gerdan hizasında, "Bu gerdana, kim yumulmak istemez?" denmiş. Göğüs hizasındaki yazı: "Bu cennet meyvelerini kim tatmak istemez?" Göbek hizasındaki yazı: "Buradan, kim şampanya içmek istemez?" Biraz aşağıda, bir yazı daha var:

"Dikkat! 45 dereceyle pantolona işiyorsunuz."

Delilerle Sarhoşlar

Mizah insanları, zihinsel çukurlar içine düşürür. İnsan ondan sonra o çukurdan kurtulmak için, aklını öyle hızlı çalıştırır ki, her şeyi daha kolay ve iyi anlar. Bu hal, mizahın insanlara iyiliğidir.

Ama hiç görevleri olmadığı halde delilerle sarhoşlar da, aynı işi, tam bir cömertlikle yaparlar. Yaptıkları tuhaf işlerle, insanları yine şaşırtarak, düşünce çukurlarına düşürürler.

Delinin kullandığı malzeme, akıldır. Deli ne denli akılıysa, akıllı geçinen insanları, o denli çok şaşırtır. Zaten sarhoşluk da geçici deliliktir. Delilikte, istikrar vardır (istikrarlı hükümet gibi). Sarhoşlukta, işte o yoktur. Çünkü sarhoş ayılır.

Rahmetli anneannem, "Deli bile, sarhoştan korkar," derdi. Parlak bir gerçeği anlatmış olurdu.

Reklam Üzerine

Almanya'da aile bakanı olma şansı, genelde hanımlara veriliyor. Bir zamanların aile bakanı hanım Antje Huber, hemcinslerini korumak, daha saygın düzeye yükseltmek için, çok çaba gösteriyor.

Parlamento toplantılarından birinde kürsüden "Bütün reklamlarda hanımların seksi yanlarının etkileme aracı olarak kullanılmasını yasak edecek bir kanun kabulü gerektiğini" anlatıyor.

Bu savı dinleyen aynı hükümetin başka bir bakanı olan Herr Franke, bu öneriye karşı koyuyor: .

"Son zevklerimizden birini daha, elimizden almaya çalışıyor."

50. KUŞKULANMAK-İNANMAK

Bilim, inanmaktan değil, kuşkulanmaktan kaynaklanır, doğruyu bulur.

Ancak, insan huyudur. İnsanlar ahlakla ilgili çok şeyden kuşkulanırlar da, söylencelerle ilgili konularda kuşkulanmaya, üşenirler. Örneğin Atlantis söylencesini hayranlıkla, zevkle, okur ya da dinlerler de, kuşkulanmadan inanmaya eğilimlidirler.

Çünkü, kuşkulanmak için kafa yormak gerekir... İnanmak için değil... Bilgi gerektiren konularda, kuşkulanmak zordur, inanmak kolaydır...

Ahlak konusunda ise, kuşkulanmak kolay... "Bırakın namussuzu!" diyen işinin bittiğini, kellese borcunu ödediğini sanır, başka konuya geçer.

Uzay, evren, yıldızlar, dünyanın sonu konularında, bilimin her türlü toplumda ve katında yarattığı merak, çok ilginçtir. Ancak, biraz daha düşünmeyi sürdürürsek, görürüz ki bu merak, zihinsel yankılanmanın son kademesidir. Sonrası yoktur. Öğrenme hevesine, dönüşmez bu merak... Çünkü merak etmek de, öğrenmekten kolaydır.

Üstelik "sahte bilim", sahneye çıkmak için fırsat kollar. Yine üstelik, ne tuhaf ve yazıktır ki, sahte bilimin toplumda uyandırdığı merak, gerçek bilimin uyandırdığı meraktan çok daha coşkuludur... Ciddi uzay konuları yanında, hiç kanıtlanmamış UFO palavra dizilerine duyulan merak gibi.

Şu anda bizim için, acı ve yazık olan örnek, geçirdiğimiz son iki büyük depremden sonra korku ticareti yapmaya yeltenen bazı kişilerin, olur olmaz ortaya çıkışlarıdır. Bunlar arasında akademik sıfatları olan ve saygıdeğer olması gereken meslek sahiplerinin de bulunduğudır.

Her kuşağın kendi toplumundaki önceki kuşakları küçümsemesi, binlerce yılın alışkanlığıymış gibi görünüyor.

Çok eskiden bir örnek verelim. Atinalı filozof Platon (MÖ 427-347) Sokrates'in, ölümüne kadar öğrencisi oldu. Daha sonra, Mısır ve Güney İtalya yolculuklarına çıkarak, oralarda matematikçiler ve pythagorasçılarla ilişki kurdu.

Atina'nın, derin bunalımlarla sarsıldığı bir dönemde Atinalı Platon, Atina'yı acımasızca şöyle eleştiriyordu:

"...tek sayıları çift sayılardan ayıramayan ya da hiç sayı yazamayan, geceyle gündüzün farkından ya da güneşin ayın ve diğer yıldızların deviniminden, tümüyle habersiz biri... Kanımca tüm özgür kişiler, Mısır'da alfabeyi öğrenen her çocuğa verilmeye başlanan bu bilgilerin, olabildiğince çoğunu bellemeye gayret etmelidirler. O ülkede aritmetik oyunları, sırf çocuklar keyif alsın, eğlensin diye tasarlandı..."

Platon daha sonra, acımasız oluşun da ötesine geçerek, kendi Atinası için diyor ki:

"Ben bu alanlardaki cehaletimizin farkına geç yaşımda vardım ve şaşkınlığa düştüm, bence biz insandan çok domuz sayılırız. Yalnız kendi adıma değil, tüm Yunanlılar adına, büyük utanç duyuyorum."

Bilim ile sahte bilim konusunda, "Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı" kitabında Carl Sagan (TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Yayını), kafaları aydınlatılabilir ışıklar tutar... Mum ışığı dediğine de bakmayın, tevazuundan öyle söyler, güçlü ışıklardır bunlar:

"Bilimin popülerleştirilmesi süreci yetersiz ve cılız kalırsa, ortaya sahte bilimin zaman kaybetmeden dolduracağı, açıklar çıkar. Herhangi bir bilgi doğru kabul edilmeden önce, yeterli kanıt gösterilmesi gerektiği yaygın olarak anlaşılıydı, sahte bilim de ortaya çıkmayacaktı."

"Dünyanın her yanında bilime tutkun, zeki, hatta fazlasıyla zeki, inanılmaz sayıda insan var. Ama bu tutku, karşılıksız kalıyor. Araştırmalar, Amerikalıların yüzde 95'inin 'bilim cahili' olduğunu gösteriyor. Bu, bir köleye okuma-yazma öğretmenin çok ciddi cezalarla yasaklandığı iç savaş öncesi dönemde, neredeyse hepsi köle olan Afrikalı-Amerikalıların cehalet oranıyla aynı..."

Sagan daha sonra konuyu günümüze getirerek, standart bir Amerika yurttaşının küresel ısınmadan, ozon deliğinden, hava kirliliğinden, zehirli ve radyoaktif atıklardan, asit yağmurdan, tarım arazisi erozyonundan, tropik ormanların yok oluşundan ve hızlı nüfus artışından habersiz oluşunu, "çok korkutucu" buluyor.

Türkiye'de yaşamakta yeterince kıdem kazanmış benim gibi vatandaşlar, Amerika için anılan bu tehlikelerden çok daha vahim olasılıkların, ülkemizde doğabileceğini görüyorlar.

Günlük ucuz politika çukurundan dışarısını görmeyen devlet yöneticilerinin, bu tehlikeyi yakınlaştırdığını da...

Vapur Yolculuğu

Bazı sözcükler, klişe olup çıktı. Hep kullanılıyor da, anlamı akıldan geçirilmiyor. Örnek mi: Transatlantik... Yani Atlantik okyanusunu geçen büyük gemiler demek bu! Şimdi Pasifik okyanusunda çalışanlara bile, hâlâ transatlantik denebiliyor.

Uçaklar öylesine gelişti, hızları öylesine arttı ki, altı günlük Atlantik vapur yolculuğu, altı saate indi. O koca gemiler, devreden çıktı. Üstelik ne denli büyük olursa olsun, kötü havalarda bu gemiler, günlerce feci biçimde sallanırdı. Hele alışık olmayanlar, kurtuluşu olmayan bu sallantılarda, canlarından bezirdi.

Bu durumdaki bir yolcuyu, deneyimli kamarot teselli etmeye çalışıyor: "Lütfen kendinize gelin! Şimdiye kadar, deniz tutmasından ölen olmadı..."

Yolcu inliyor:

"Bu dediğiniz, büsbütün zulüm... Beni üç gündür hayata bağlayan, yalnız ve yalnız ölmek umuduydu..."

51. UYGAR CESARET

Sanat, insanların tümünü yüceltme olanağı verebilecek, büyük dayanak... Ama ucuzlatanlar var... Politikada olduğu gibi. Hani bir "reyting' lakırdısı dolaşır oldu. Halk kitlelerinin en çok tuttuğu programın, reytingi yüksek oluyor.

Hemen bir, politika tanımına atlayalım. Denir ki: "Politikacı halkı, gitmek istedikleri yöne değil, gitmeleri gereken yöne götürmeye çalışan insandır."

Bu tanım, dürüst, ahlaklı ve ne yapacağını bilme yeteneği olan politikacı için, geçerlidir. Oy şaklabanları için değil.

Sanatçının da vicdan görevi, halkın zevk düzeyini yükseltmek olmalıdır. Yoksa kitlelere kolay gelen afyonları yutturarak, daha çok alkış bezirgânlığına tenezzül etmek değil... Tıpkı bezirgân politikacının, oy dolandırıcılığı gibi.

Sanat, kitlelerce oylanarak, değerlendirilemez. Hiç çekinmeden söylemek gerekir: İtibar yaygınlığı peşinde koşulursa, ucuzlar.

Anlaşılmaz şeyler söylemek istemiyorum. Sözümün daha sade anlatılmasına yardımcı olabilecek bir çare arıyorum: Diyeceğim ki dünyanın bütün dağlarını bir seviyeye getirmeye çalışsalar, yüksek dağların hepsi alçalır.

Bayağılıkları değerlendirirken, açık sözlü olmak şart... Eveleyip gevelemeden... Kaypak konuşanın, kendisi baya-

ğılaştır. Açık konuşmak, uygar cesaretin gözüpek belirişidir. Dikkafalı, ilkel cahillerin, bu özellikleri yüzünden yanlış anlayıp zırlamalarından çekinmeden.

Cesaretin zamana bağılısı, geçicisi olamaz. Cahilin cesareti, makbul değildir. Mark Twain, yakışan bir özet yapar: "Cesaret, bazı insanların çabuk geçirdiği bir hastalıktır."

Çok yıl önce İtalya'nın Syrakus kenti tiranlığına, Dionysyos geçti (MÖ 3. yüzyıl), yani kendileri, küçük de olsa, bir çeşit kral olurdu. Kral olduğu için her işi başaracağını sanmak gibi, bir safdilliği vardı. İşte bu nedenle de, şiir yazardı.

Yazmakla da kalmaz, bunları o zamanların en önemli söyleşi mekânları olan sofralarda, okurdu. Dinleyenler de bu şiirleri, çılgınlar gibi alkışlardı (Aklıma bazı alkışlar geliyor ama... Neyse, geçelim).

Alkışlamayan tek kişi, şair Filoksenos idi. Zalim tiran bir gün neden alkışlamadığını sorunca, şair son derecede sade bir yanıtı, korkusuzca verdi:

"Beğenmiyorum."

Tiran çıldırdı. Kendi şiirlerini beğenmeyen Filoksenos'u, taş ocaklarında ağır işe mahkûm etti. Aradan uzun aylar geçince, öfkesini unutup affetti. Yine sofraya meclislerine kabul etti. Yine şiirlerini okumaya başladı.

Tiran şiir okumaya başlar başlamaz, Filoksenos ayağa kalkıp gitmeye davrandı. Zalim bağırdı:

"Nereye gidiyorsun?.."

Yanıt kısıydı:

"Taş ocağına..."

Siyasal partilerimizde, bu gibi adamlara, çokook, ama çok ihtiyacımız var.

Zararlı Şeyler

Bizim Ahmet, sıfır numara hınzır bir tip... Çapkın mı çapkın! Yalnız hanımlara asılma taktiklerinin, doktorasını yapmış birisi bu Ahmet!

Ne yapmış, ne etmiş. Park kanepesinde yalnız oturan güzel kızla konuşmanın, çaresini bulmuş. Sohbeti, ısıtıyor da ısıtıyor. Yardımcı etkilerini de, çarka sokmaktan vazgeçmiyor.

Sigara önermiş. Kız reddediyor, "Nikotin çok zararlıdır" diye... Cep şişesinden bir yudum viski önermiş, kız yine, "Alkol çok zararlıdır" deyip reddediyor.

Ahmet, bunca uslu bir kızdan umut kesmek üzere ama, son hücum taktiğini kullanıp utanmadan öneriyor:

"Birlikte şu çalıların arasında sevişmeye, ne dersiniz?" diyor. Elini uzatıyor.

Şaşılacak iş!.. Kız da elini uzatıyor. Birlikte çalılarının arasında, kayboluyorlar... Bir süre sonra yine kanepeye dönüp oturduklarında, kız diyor ki:

"Gördünüz mü şimdi?.. Anladınız mı böyle nikotin ve alkol gibi zararlı şeyler kullanmadan da, zevk alınacak başka şeyler olduğunu?.."

Teorik Hesap

1930'lu yıllarda biz daha lise öğrencisiyken, son sınıf fen kolunda "Teorik Hesap" (Nazari Hesap'tı adı o zaman) diye bir ders okutulurdu.

Bu dersin hâlâ unutamadığım, ilginç bir yanı vardı. Hesap, önceden kabul edilen bir temel sayıya (dayanağa, kaydaye) bağlıydı. Daha uygarlığın ilk basamaklarında insanlar,

10 kaidesini kabul etmişlerdi. Bu nedenle de artık, yüz, bin, on bin gibi sayılar, "yuvarlak" bilinir olmuşlardı. Örneğin 7 (yedi) kaide kabul edilseydi bugün, 49 ve 343 sayıları, yuvarlak olacaktı. Bilimin gereği buydu.

Tuhaftır şu dünya... Matematikte bile, "yuvarlak"lara güven olmuyor.

Zevkli Yaşamlar

Şehrin kıyısındaki bahçeli bir evde, üç çok yaşlı adam yaşamakta... Seyircilerine öğretici bir program sunmak isteyen televizyoncular, yaşlı adamlarla röportaj yapıyorlar. Sunucu, en az yaşlı gözükene yaşama biçimi görüşlerini soruyor. Adam anlatıyor:

"Yaşamımdan çok memnunum. Yaşamın tüm zevklerini tattım... Her hazdan sonra da, sabah bir puro, öğlen bir puro, akşam bir puro içtim."

"Kaç yaşındasınız?"

"Sekseni, geçen yıl aştım."

İkinci ihtiyar da, tam bir zevk adamı. Her zevk aldığı işle birlikte, sabah, öğle ve akşam üçer duble viskisini içmiş.

"Siz kaç yaşındasınız?"

"Tam doksan yaşındayım."

Üçüncü kişi de, yaşamından memnun... Zahmetle konuşuyor:

"Ben de yaşamımı, çok zevkli geçirdim. Sabah bir kadın, öğlen bir kadın, akşam bir kadın..."

"Kaç yaşındasınız?"

"Otuz dört..."

52. GELECEK PENCERESİNDEN

Ben İstanbul'da, akar suyu olmayan ahşap evlerde doğdum, büyüdüm. Akan musluklarımız yoktu ama, akan damımız vardı. Sıhhi tesisatımızın da bunlara göre olduğunu söylemekle yetinirsem, bazı zevksiz ayrıntılara girmiş olmayacağım.

İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıl (1945) başladığım mimarlık mesleğinde, alafranga helâ taşı uygarlığına ulaştım. Tavana yakın bir yere asılan, zincir çekerek kullanılan şamandıralı rezervuar lüksüne vardım. Tüm Avrupa ülkelerinden ithal edilen sağlık seramiği ve malzemesi kullanmaya başladık.

Aradan uzunca yıllar geçtikten sonra endüstri yapılarıyla çokça uğraşmış bir mimar olarak, sağlık seramiği ve aksesuarı üreten tesisler planlayıp, gerçekleşmesine yardımcı olma fırsatını buldum. Eğer onu da ilgili sayarsanız, sağlık ve tuvalet kâğıtları üreten tesisler de planlayıp inşasına yardımcı oldum.

Tanrısal rahmet olarak dünya tarımının canı olan "su"yun, binaların üstüne yağdığı zaman ve ciddi önlemler alınmadığı takdirde, Tanrısal rahmet olmayıp, mimarının canına rahmet okuttuğunu çok gördüm.

Geniş açıklıklarla yaptığımız bir endüstri yapısında boru çelik kolonlar 22 santim çapında olduğu halde, yağmur boruları kesitinin 25 santim olması gerekti. Gelenlerin yağ-

mur borularını kolon, kolonları ise yağmur borusu sanmalarını, önemsemedik.

Gelecekte her türlü projenin, olağanüstü önem kazanaacağı zamanların yaşanacağı kesin... 20. yüzyılda otomobiller tipleşmişken, 21. yüzyılda her şeyden önce konutların tipleşmesinden kaçınılamaz. Başlamış olan okulların tipleşmesi, büsbütün mahkûm olmaya dönüşür.

21. yüzyıl yapılarında prefabrikasyonu, bugünküne göre bile akla sığmaz gelişmelere götürecektir. Bu artık perakende ve el işi yapıların endüstrileşmesini, kaçınılmaz akıbetine götürecektir. Plan tiplmeleri ise endüstrileşmenin, kimşenin kaçınamayacağı zorunludur.

Bina planlamalarında bazı esaslara bağlanma zorunluğu, artık mimarları da, mühendisleri de kökten etkilere bağlayacaktır. Tip ünite planlarına, modüler planlamaya uymak, her geçen yıl daha kaçınılmaz oluyor.

Bu zorunlulukların, proje yapma özgürlüklerini sınırlandıracağını düşünerek feryat koparanlar, gerçeklere sırt çeviriyorlar. Yapılar artık, endüstri üretimi olmaya doğru, kaçınılmaz bir yola giriyor.

Gelişmekte olan yapı endüstrisinin üretim yöntemlerine yaklaşmak, toplumların hayrına olacaktır. Aksi yönde direnenleri, gerçekler tasfiye edecektir.

Pipo Tutkunu

Sir Walter Raleigh, bazı İngilizler gibi, pipo ile tütün içme keyfine, ölesiye düşkün... Hatta kitaplar anlatıyor ki Sir, Kraliçe Elisabeth huzurunda bile, ağızındaki pipoyu çıkartmazmış.

Yıllar geçiyor... Bu zat kral emriyle, idama mahkûm ol-

muyor mu? Darağacı platformuna bile, yeni doldurduğu piposunu tüttürerek çıkıyor. Keyifli nefesler çekerken cellat, pipoyu ağızından çıkarmasını rica ediyor (Cellat da İngiliz... O da kibar).

Sir tam, son bir nefes çekmişken, müjde geliyor ve Kral Hazretleri Raleigh'i affediyor. Bunun üzerine Sir, pipoyu yine ağızına koyarak söylüyor:

"Bu kaba şaka yüzünden, tütünün zevkine varamadım."

İstanbul Üzerine Şiir

Cumhuriyetin ilk döneminde, Yahya Kemal, Yakup Kadri gibi edebiyatçılardan büyükelçi gönderilmesi, ülkenin onuruydu. Son dönemlerde "meslek dışı değerli kişilerden", elçi yapılan olmadı. Ülke dışında görevliyken Yahya Kemal'in duyumsadığı gurbet, Kendi Gök Kubbemiz şiirinde şöyle başlıyordu:

*"Yıllarca uzaklarda yaşarken,
İstanbul'u hicranla tahayyül, beni yordu.
Yer kalmadı beynimde hayâle .
İstanbul'a artık bu dönüş son dönüş olsun."*

Yahya Kemal bu şiirini, şöyle bitiriyordu:

*"Hulyâ gibi engin gecelerde,
Yıldızlara karşı,
Cânanla berâber,
Allah içecek sıhhati bahşetse...
Bu kâfi!.."*

Hesap Sorulursa

Fanatik ve yaşlı bir Musevinin tek erkek çocuğu, Hıristiyan oluyor. Musevi cemaati kötü saydıkları örnek üzerine, babayı sorguya çekiyor:

"Nasıl olur da, senin gibi inançlı bir Musevinin tek oğlu, Hıristiyan olur?.. Bu işte, senin de kusurun var. Öbür dünyada Tanrı, elbet sana da, suçunun hesabını soracak... O zaman ne yanıt vereceksin?.."

İhtiyar Yahudi, ne cevap vereceğini biliyor:

"Ben de Tanrı'ya derim ki: Senin de tek oğlun İsa, Musevi iken Hıristiyan oldu... Sen, ne yapabildin?"

Hap Yutmak

Doktor yaşlı Karadenizliye, yazdığı reçeteyi açıklamaya başladı:

"Üç türlü hap yazdım. Bunların birincisi, bir tansiyon haptı. Kan dolaşımını düzenleyecek. İkincisi, karaciğer fonksiyonlarına yardımcı olacak. Üçüncüsü ise, böbrekler için. Sabah-akşam yemekten sonra birer tane alınacak."

Hasta Karadenizli, tereddüt ediyordu:

"Peki de, ben yuttuktan sonra haplar, içerde, nereye gideceklerini bilecekler mi?"

Hiç Anlaşılmaz

Havaalanını saran kar tipisi yüzünden, hiçbir uçak kalkamıyordu. Yolcular sıkıntıdaydı. Hele bir genç adam vardı ki, banko önünde yüksek sesle söyleniyordu: "Hep gecikecek olduktan sonra, bu tarifelerin ne anlamı kalıyor?.."

Cici yer hostesi, yanıt veriyordu:

"Tarifeler olmasa, geciktiğinizi hiç anlamazsınız ki..."

53. VURDUMDUYMAZLIĞIN SONUÇLARI

Ülkemiz arada bir, büyük özverilerle içinden çıkabildiği bunalımlara, niçin düşüyor acaba?

Herkesin aklına hemen, sorumlu olduğuna inandıkları kişilerin adları geliyor. Karşıtı olduğu politik görüş biçimleri geliyor. Siyasal partilerde gruplaşıp zıtlaşan, hizipler geliyor. Siyasal amaçlarla gibi gözüküp, gizli çıkar ticareti yapan, çeteler geliyor. Politikayı yakınlarına çıkar kazandırma tertiplerine sokan, politika cambazları geliyor. Tepelerde sırita sırita, vatana gizliden gizliye ihanet edenler geliyor.

Geliyor, geliyor da, bu akla gelenlerle sorunun kaynağına, inilmiş olmuyor.

Bütün bu soruların akla gelmesiyle, belaların asıl kaynağına, ışık tutulmuş olmuyor. Asıl kaynak, daha derinlerde... Bütün çirkin sahnelerin ortaya çıkmasına sebep olanların, korkusu yok!.. Panayır tiyatrolarının, paçavralara yazılmış oyunlarını sergileyen oyuncularını, kimse yuhalamıyor.

Ya da binde bir, körlemeden iyi sözler söyleyen olabiliyorsa, bunu da alkışlayan yok!

Koskoca bir ülkenin insanları, seyirci koltuklarında, uyukluyor. Kimse oyunla ilgilenmiyor. Seyirciler, alkışlamaya da yuhalamaya da üşeniyor sanki... Herkes, kendi işiyle uğraşiyor. Herkes, kendisi ile meşgul.

1960 İhtilali anayasasının getirdiği devlet-ulus hüküm-

leri, bunların doğurduğu haklar, kuruluşlar ve özgürlükler, 1980 Darbesi sonucu anayasayla budanmış.

1960 İhtilalinin önemli nedenlerinden biri olan üniversite özgürlükleri yok edilmiş, ses çıkmamış. Tüm sivil toplum kuruluşları pasifleştirilmiş, etkileme gücü kalmamış.

Aydın olanı-olmayanı, tüm uluşça uykudayız. Toplum sorunlarına sahip çıkan, onları benimseyen insanlar, belki on binde bir oranına düşmüş. Onlar da, siyasi gibi gözükmeyen işlere kaymış.

Ülkenin yazgısını felakete doğru sürükleyenler, o toplum insanların ilgisizliğinden, nemegerekçiliğinden çekinemedikleri için, küstahlaşıyorlar. Onun için korkmadan, cüretkâr davranışlarda bulunabiliyorlar.

Bunalımları başımıza getirenlere, sebep olanlara, o fırsatları verdiğimiz için, bütün ulus olarak, hepimiz suçluyuz. Hele aydın kişi geçinen nemegerekçilere, Dante'nin cehenneminde bile yer bulunamaz.

Şu Sigara Belası

Geçen hafta, sigaradan kurtulma günü vardı. Bu güne, kutlama mı demeli, yoksa matem günü mü, bilmiyorum. Ama, herhalde kutlama denemezdi.

Şimdiye kadar, bin kez, bıkmadan, usanmadan anlattığım bir olayı, bir kez daha anlatmaktan kaçamam.

Ben sigarayı, 30 yıl içtim. Günde, 3-4 paket... Birinci, Yeni Harman, Bafra gibi filtresiz sigaraları... Nefesi, kompresör gibi çekerdim. Üçüncü-dördüncü nefeste, hâlâ duman çıkarırdım. Gıcıkta, öksürükten, tıkanıp nefes alamadığım olurdu. İzmiriti, parmağım yanınca kadar küçültürdüm... Tam 30 yıl.

Sonra bir gece yarısı, son sigarayı içip, bıraktım. 32 yıldır da, başlamadım.

Bıraktıktan tam 21 yıl sonra, 1992 yılında, akciğer ameliyatı oldum. Sol ciğerimin bir "lop"u, içinde habis bir kanser uru olduğu halde, alındı.

Ameliyatı yapan sevgili ve değerli Prof.Dr.Aydın Aytaç, "Amma çok sigara içmişsiniz ha!.." dedi. Bıraktıktan 21 yıl sonra.

Başka söze gerek var mı?

54. BİZİM LİSE DEN ESİNTİLER

Mezun olduğum Pertevniyal Lisesi'ni, hâlâ sevinçle, bazen de yüreğim sızlayarak anarım. Orta ve lisenin tamamını, 1932-39 yılları arasında, orada okudum.

Şöyle bir geriye dönüp bakıyorum da, hayretler içinde kalıyorum. Bitirdikten sonra aradan, 64 yıl geçmiş... Dile bile kolay değil. Öğrenciliğim de, yaşadığım ömür gibiydi... İyi-kötü zamanlar, hep birbirine geçmişti. Vazgeçemediğim hınzırlıkları telafi etmeye fırsat buluşuma, şaşmıyorum. Hepsini bilerek yapmıştım.

Öğretmenlerimizi, hâlâ saygıyla, yüreğimde tükenmeyen sevgiyle hatırlamak, bana bütün ömrümün güç kaynağı oldu. Nasıl unutturum, örneğin İhsan Kongar Bey'i?.. Kendisinden, felsefe, mantık, içtimaiyat (toplumbilim), ruhiyat (psikoloji) dersleri okuduğumuzu.

Yaptığım bir disiplinsizlik yüzünden, fena halde öfkeli kıldığım İhsan Bey'in beni sınıfta bırakmasına ramak kalmıştı. Korkudan deliler gibi, ruhiyat çalışmıştım. Ders kitabımdan gayri Eminönü Halkevi Kitaplığındaki bütün ruhiyat kitaplarını sonuna kadar öğrenmiştim... Ezberlemiş değil.

Sınavda mümeyyiz Nurullah Ataç Bey'in karşısına düşmüştüm. Yanıtlarım karşısında memnun olan müstesna Ataç şefaet etmişti de, İhsan Hocamız beni affetmişti.

İhsan Bey'in bize yaptığı iyiliklerin en önemlilerinden

biri, bizi her türlü kitabı okumaya özendirmediydi. Hatta bir arkadaşı kendisine, "Oğlum hangi kitapları okusun?" diye sormuş, İhsan Hocamız şu yanıtı vermişti:

"Okusun da, ne halt olursa okusun? Böylece okuyacağı kitapları seçmeyi, kendisi öğrenir."

İhsan Hocamız müdür muavini olduğu yıllarda her sabah, okul kapısından içeri giren öğrencilerin yüzüne bakardı. İstisnasız bütün öğrencilerin, yüzünü tanırdı. Hatta okuldan kaçıp kahveye pişirik-tavla oynamaya gidenleri, kahve basıp yakalar, tabur edip okula getirirdi (bilmez miyim?).

Nurullah Ataç Hocamız ise Cumhuriyet gazetesinde yazdığı haftalık makalelerde adının altına övünçle, "Lise Öğretmenlerinden" diye yazardı. Öğle dahil bütün teneffüslerde, öğrencilerle konuşur, tartıştırdı.

Edebiyat öğretmenimiz Keyise İda Hanım'ın ders anlatışındaki ve tüm davranışlarındaki inceliği unutmam, olanak dışıdır.

Kendisi bir gün derse gelip, "Abdülhak Hamit Bey vefat etti. Ben cenazesine gideceğim için, ders yapamıyorum. Sakın gürültü edip de müdür beyi kızdırmayın!" demişti. Biz de sanki bu sözler hiç söylenmemiş gibi, ortalığı yıkmıştık. Müdür bey de gidip, Keyise Hanım'ın kalbini kırmıştı.

Ertesi hafta derse gelen Keyise Hanım bize üzüntüsünü o denli ince anlatımlarla, öylesine edebiyat diliyle anlatmıştı ki, biz onun bize hayvan demek istediğini, bir yıl sonra anlamıştık.

Bir Yarışma Dolayısıyla

"Erdemli İnsan Yetiştirmede Milli Eğitimin Görevi" konusundaki düşüncelerimi şöylece özetlemek istiyorum: Son

yıllarda lise öğretiminin, erdemli insan yetiştirmek yerine üniversite giriş sınavlarında başarı kazanacak öğrenci yetiştirmeye dönük olarak gerçekleşmesi, ülkenin geleceği açısından tehlikeler yaratıyor.

Üniversite giriş sınavlarındaki test sistemi, düşünme gücü olan öğrencileri değil de, kafalarında bilgi depolayabilen öğrencileri öne çıkarıyor. Lise öğretiminin amacı, test sorunlarına hemen yanıt verebilecek hazır-paket bilgilerin, robot öğrenci beyinlerinde, mekanik istiflenmesi olmamalıdır.

Amaç öğrencilere, edinecekleri bilgileri malzeme olarak kullanmak suretiyle, sentez yapma gücü ve alışkanlığını vermek olmalıdır. Her öğrencide, her yeni durumda, yeniden düşünerek, doğru, ahlak ve vicdana uygun sonuçlar çıkarabilme yeteneği, yaratabilmelidir.

Her insana ömür boyu yetecek tüm bilgilerin beyinlerde depolanabilmesi, esasen olanak dışıdır. Öğrenciye kazandırılması gereken, hangi bilgileri, hangi kaynaklardan, hızlı olarak, nasıl edinebileceği yeteneğidir.

Bu nedenlerle, lise öğretiminde felsefe ve mantık gibi derslerin dışlanması girişilmesi gibi vahim hatalardan, derhal dönülmelidir.

55. ELEŞTİRİ ÜZERİNE

Eleştirinin, neyi amaç edindiği üzerinde, durmak gerekiyor. Olabildiğince sade anlatalım: Eleştiri, ele alınan konuyu, ölçüye vurmaktır. Yani konu "ne" ise, ya da "kim" ise, onun enini, boyunu, derinliğini ortaya koymaktır. Gerçek ölçülerini, açığa çıkartmaktır. Ölçsüzlük varsa, bunu da apaçık gözler önüne sermektir.

Balzac'a göre eleştiri, bir fırçaya benzer. Çok yumuşak olursa, boşuna zahmet edip de kullanmamalıdır. Çünkü hiçbir etkisi olmaz.

Bu sunuş çerçevesi içinde, ünlü ve değerli sanat insanların eleştirilerinden, örnekler vereceğim. Bu kişiliklerin ne denli açık ve korkusuz düşünceleri, hiç çekinmeden nasıl açıkladıklarını göreceğiz.

Maxim Gorky, direkt olarak kendisine yazdığı bir mektupla, Leo Tolstoy'a düpedüz şöyle diyebiliyor:

"Halkın çektiği çileye katlanamayan ve halk için çalışan kişilerin yaptıklarını sen, zamansız ve budalaca bulduğunu açıkladın... Gün geçtikçe zalimleşen ve gücünü bütün ülkede sürdürmek isteyen idareci sınıfa karşı çalışan kişilerin yaptıklarını, yalan yanlış ve budalaca bir biçimde ilan ettin. Dürüst ve namusluca bir iş değil bu, kont!"

Aynı Gorky bu sefer Tolstoy için, Anton Çehov'a gönderdiği bir mektubunda, şöyle yazıyor:

"Gerçek şu ki bir insana dâhi demek, son derece, buda-

laca bir şey. Çünkü her şeyden önce, kimse bir dâhinin ne olduğunu bilmiyor. Ona sadece 'Lev Tolstoy' demek, bence çok daha açık ve doğru bir şey olur... Ona baktığın zaman insan olduğun için korkunç bir mutluluk duyuyor ve bir insanın, Lev Tolstoy'un vardığı yere, yüksekliğe erişmesine seviniyorsun."

Gorky, Tolstoy'u yüzüne karşı göklere çıkarıp, arkasından batırmıyor. Tam tersini yapıyor. Kendi düşüncesini, tepki almak korkusuyla açıklamaktan çekinmiyor. Her ikisi de, çanak yalayıcılık bekleyecek düzeyde insanlar değil. İnanmasalar bile karşıt düşünceler, düşmanlaşmaların tohumunu atmıyor.

Yine Gorky'den, Tolstoy üzerine: "Günümüzün tutsaklığı, kötülüklerin kökü nedir-öldürmeyeceksin gibi yazıları, saf ve toy bir okul öğrencisinin, tahrir vazifelerini andırıyor. O kadar kötü, lüzumsuz, yeknesak, ağır ve ona hiç yakışmayan karalamalar." Yine Gorky, 5-10 satır sonra: "Bu ihtiyar adama, bir şelaleye bakar gibi bakmaya başladım. Karşımdaki, sanki tabiatın yaratıcı kuvvetlerinden biriydi. Fevkalade büyük bir adam. Ruhunun canlılığı insana öyle kuvvetle çarpıyor ki, onun gibi başka bir kimsenin olamayacağını düşünüyor insan," diyor.

Bir insanın bir başka insan hakkında, çeşitli görüşleri olabiliyor. Hele ikisi de sanatçı ve bilim adamıysa... Herkes başkalarını, kendi terazisinde tartma hakkına sahip. Tartı dürüst olursa, iyiler ağır çekecek, kötüler hafif kalacak. Hatır için, kantarın topuzuyla oynanamaz. Hafifliklerin tartı pusulasını saklamak, başkalarının kantarında hafife alınmanın nedeni olur. Hem de, haklı olarak.

Gorky, Vanya Dayı oyunuyla ilgili olarak Anton Çehov'a yazdığı bir mektupta da, zihninden geçenleri şu denli açık biçimde bildirmeye çekinmiyor: "Biliyor musun sen bu

oyununda halka karşı, şeytandan bile daha soğuk davranıyorsun. Onlar için, bir kar fırtınasından, bir tipiden hiç farkın yok."

Aynı Gorky, aynı mektubunu, şu sözlerle bitiriyor: "Sana iyi sıhhatler ve işinde sabır dilerim. Seni ne kadar överlerse övsünler, henüz kıymetin yeteri kadar takdir edilmiş değil."

Gözler burada açılmalı: Bu iki değerlendirmede çelişki yok. Hepsi, düşüncelerin açığa çıkarılması dürüstlüğü... Düpedüz, eleştiri hakkının kullanılması bu!

Gorky'nin pek ağır bir dille eleştirdiği ünlü yazar kim mi? Buyrun: "Dünyaya yaralarımı göstermek, insanların arasında onları, tırmıklayıp, elimi-kolumu cerahatlarla sıvayıp, çıbanımı patlatıp irinlerini karşımdakinin gözüne fışkırtmak, benim işim değil. Oysa ünlü iblis dehamız Fyodor Dostoyevski, diğerlerinden çok daha iğrenç bir şekilde yaptı bunu... Bu, kötü bir meslek olduğu kadar zararlıdır da."

Ün kazanmış olmak nedir ki? Ün, ancak küçük insanlar tarafından başarının kesin işareti sayılır. Onursuzların ün kazanmada yol alışı, onurlulardan daha hızlı olur. Bir üstad, "Ün, insanların ne denli kolayca sanı (zan) edindiklerinin kanıtıdır," diyor (Emerson).

Gorky, yeni ünlenmeye başlayan bir dostunu (L.Andreyev), pek açık biçimde uyarıyor: "Hiç şüphem yok ki, şöhretin o çürümüş leş kokusunu da koklamaya başladın. Pekâlâ, kokla bakalım! Ama kokladıktan sonra defet onu, vur kıcına tekme ve at evinden. Onun yerine kendine, basit ve anlayışlı bir uşak tut."

56. KANUNLAR SERTLEŞİRSE!

Son yıllarda, yazılı basın ve televizyonları susturup, çirkin olayları deşemez hale getirmek için, birtakım hazırlıklar yapıldı.

Tarihteki en sert iktidarlardan birinin başındaki Hitler, basını susturup halkı sindirmek için, kanunları değiştirmekle kalmamış, korkunç bir de terör estirmişti... Halk hiçbir şeyi, anlamasın diye... O da bütün iktidarlar gibi, gerçekleri süresiz gizleyebileceğini, halkın hiçbir şey "anlamayacağını" sanmıştı.

Hitler'in başında bulunduğu Nazi Partisi, koskoca bir ulusu uşaklaştırma yolunda öyle rezil adımlar attı ki; başarılı da oldu. Örneğin "İyi sabahlar, hoşça kalın..." gibi hitaplar değiştirildi. Bunlarına yerine herkes, her zaman, "Heil Hitler!" (Yaşasın Hitler) demek zorunda bırakıldı.

Çok sevimli ve çok ünlü kabare konuşmacısı Karl Valentin, bir birahane yemeğinden sonra arkadaşlarına veda etmek için ayağa kalkıyor... "Heil!.." diyor. Bir daha "Heil!.." diyor. Aradan saniyeler geçtikten sonra soruyor:

"Yahu! Herifin ismini unuttum!"

Yine Karl Valentin, kabarede sahneye çıkıyor. Herkes heyecan içinde, ne söyleyeceğini merakla bekliyor. O ise bir süre sustuktan sonra, diyor ki:

"Hiçbir şey söyleyemiyorum... Buna izin verirler sanırım."

Kanunlarla, hatta zulümle, hiçbir haklılığa karşı konulamaz. Konuldu gibi gözükse de... Geçici zaman için, öyle imiş gibi gözükse de...

Halkın haber alma hakkı, engellenemez... Engellendiği sanılsa da... İktidarların kafalarına "dank!" etmesi gereken gerçek şöyledir:

Medya olsa olsa ne yazabilir?.. Gerçeği değil mi?.. Gerçek çarpıtılmışsa, zaten hemen ortaya çıkar. Ama medya susturulursa, toplum yalan da olsa, her söylentiye inanmaya başlar. İktidarlar ne denli yırtınsa, bu gelişmeyi önleyemez.

Öldürücü iktidar hastalığı budur.

Şinasi Nahit Biliyor

1950'li yılların sonuna doğru iktidar yorgunu Demokrat Parti, boyuna kanun maddeleri sertleştiriyor ya! O zamanın korkusuz ve dişli gazetecisi, yürekli muhalif Şinasi Nahit, Ulus gazetesinde bu sertleşmeleri ağır bir dille eleştiriyor.

İktidarın sesi Zafer gazetesinde ise, Demokratların pek zıddına giden Şinasi Nahit'e, ağır karşılıklar veren bir hanım yazar, yazısını şöyle başlıyor: "Yani kanunlar sertleşse ne olur?.." Ertesi günkü Ulus'ta, Şinasi Nahit'in küçük kutu yazısından yanıt geliyor:

"...Ablam soruyor, 'kanunlar sertleşse ne olur sanki?' diye.. Söyleyeyim: Acıtır..."

Nasıl Anlaşılır?

Her deli, sırf kendine özgü bir yaşama felsefesi sahibidir. Oysa her filozof, deli olmadığı gibi, deha da olmayabilir.

Önemli bir fark daha var: Ortalığa deha kılığında dökülmüş birisinin, gerçekte aptal rolü yapan bir deha mı, yoksa deha rolü yapan bir aptal mı olduğunu anlamak, değ-me akıllının marifeti olamaz.

Moda İşkencesi

Bu hanım modacılarıyla, kim nasıl başa çıkacak? Bunlar herkesle oynuyorlar. Önceleri, aşağıdan açarlardı, sonraları yukarıdan... Mini etek diye bir numara çıkarttılar, bacak peyisajları seyreder olduk... Sonra yukarıdan açtılar, ikizlerle yakınlaştık.

Geçen gün yemek sırasında televizyon zaplarken, bir de baktım ki aşağı-yukarısı bitmiş, ortadan açmaya başlamışlar. O edalı manken kızların göbekleri, üryan püryan, göbek bağı fıstıkları meydanda...

Yapmayın muhteremler, yapmayın! Göbek, kola bacağa benzemez. Göbek üşür... Yazık bu yavrucaklara!..

Büyük Develer

Hangi develerin, daha büyük deve olduğunu, kitaplar yazar herhalde... Şu anda benim merakım o değil. Bir düşünür (adını şimdi anımsamadım), çok önemli bir gerçeği, aydınlatıyordu:

"En büyük develer, hiç hörgüçü olmayanlardır."

57. DAHA DEĞERLİSİ YOK

Gün geliyor, bazı külüstür konuların içimi sıkması, beni utandırıyor. Öyle zaman oluyor ki, başımın dinç, sağlığımın sakıncasız olması gereken bir günde farkına varmadan soğuk alıyor, o nezle denen mendebura, esir oluyorum. Tıp biliminin hayranlık veren gelişmelere ulaşmış olması, beni o gün, hiç ilgilendirmiyor.

Benim nezlemi, o saat geçiremeyen tıp bilimi için, aklımdan inceliğe hiç sığmayan bazı düşünceler geçiyor. Sevgili hekim dostlarım da bu düşüncelerden pay alıyorlar. Üstelik kaç kez, benim canımı kurtarmış dostlar onlar.

Evet, 20. yüzyılda tıp bilimi, örneğin iltihaplı hastalıkları gündemden çıkardı. Eski zamanların önemli olayı, "çıban çıkartmak"tı. Yavuz Sultan Selim bile, "şiripençe" denen çıban yüzünden, yaşamını yitirmişti. Penicillin cinsi ilaçlar o zaman keşfedilmiş olsaydı, hünkâr, iki kilo et fiyatına ilaçla, canını kurtarırdı.

Evet, teşhiste, müthiş yöntemlerle, pek çok yaşam sonuçlandıran hastalık, zamanında anlaşılır oldu. Röntgen icadı bile, önemli gelişme olmuşken, şimdi artık insan vücudunun her milimetresi, ışıklı yöntemlerle taranıyor. Kötülükler, tedavi edilebilir bir zamanda yakalanıp, yok edilebiliyor.

Götürücü hastalıkların önemli bir bölümünün ne durumda olduğu, "operabl" yani "ameliyat edilebilir" olup ol-

madığı anlaşılabilir. Çok önemli sonuç: Böylece can kurtarılıyor. İki kez başımdan geçmiş olan bu olayı, güvenle yazacak kadar iyi biliyorum.

Ama yine de, nezlemi hemen geçirecek ilaç henüz bulunmadığı için, tıp buluşlarının hayranlık veren gelişmelerini, iğnelemeye çekinmiyorum. Böyledir biz insanlar...

Ertesi gün biraz geçer gibi olunca, kendime karşı mahcup oluyorum. Doğru ve vicdanlı yapılmış bir Einstein değerlendirmesi aklıma geliyor. Şöyle demişti üstat:

"Gerçeklikte karşılaştırıldığında, bilimde vardığımız düzey ilkindir, çocuk oyuncağıdır. Ama sahip olduğumuz en değerli şey de odur."

İstanbul Sevdası

Bazı büyük sevdaların, nefretle karışık olduğu anlatılır. Tiyatrodan edebiyata kadar, bu tema işlenir.

Ben hemen şimdi, başımdan geçen bir sevdayı kısaca anlatacağım. Yanlış anlaşılmasın sakın! Benim yüreğime giren sevda, İstanbul şehri... Doğduğum ve neredeyse ömrümün tümünü geçirdiğim, mekândır İstanbul.

Benim gözümü açtığım İstanbul'un göz belleğime giren ilk resimleri arasında, denize inen Bizans surları görülür. Sur duvarlarına vuran, lodos dalgaları biçimlenir. Ahırkapı-Yedikule arasındaki surlara, birbiri peşine, saf saf, tükenmeden gelen koca koca lodos dalgaları, hücum eder. Surlarda patlayan dalgalar, birden parçalanarak göklere yükselir. Koca dalga artık, damla ve damlacık bulutuna dönüşmüştür. Sonra da telaşsız, surlar üzerine yağmaktadır.

İstanbul, dünyanın en güzel şehirlerinden biri... Dünyayı epeyce dolaştıktan sonra bile, hiçbir şehir, İstanbul sevdama gölgeleyemedi.

Tarihi şehrin, sur içi eski İstanbul'un, yükseklikleri oynayan tepeciklerini bütünleyen pırlanta mimarlık yapılarıyla, yavaşça denize doğru inip, sulara batan sur duvarlarıyla tamamlanması, kan dökücü Haçlı şövalyelerini bile, durgunlandırmıştı.

Haçlı şövalyesi Kont de Villehardouin, 1204 yılında 450 gemiyle İstanbul'a yaklaşırken, gördüğünü şöyle anlatıyordu:

"Manzara o denli güzeldi ki, ömür boyu unutulamazdı. İçimizde İstanbul'u görünce, yüreği ürpermeyecek kadar cesur insan, yoktu."

Kontun anlattığı İstanbul manzarasında o zaman, Aya Sofya, Aya İrini ve başka bazı kiliseler de vardı. Osmanlı dönemi bu manzaraya, cami kubbeleri ve minareleri ekledi.

İstanbul'un, yazı, kışı yoktur. Lodosu, poyrazı vardır. Bu, zoraki olmayan, yerine oturan bir anlatımdır. Ben sanırdım ki bu deyim, bizim Samatya balıkçılarının yakıştımasıdır.

Oysa bu deyim benim bildiğim kadarıyla kitaplara geçişi, yüzyıllar önce olmuştur. 1204 yılında Bizans başkenti ni zaptedip, yarım yüzyıl bir ara rejim kurmuş Dördüncü Haçlı Seferi zamanından kalmaz. Onlar lodos-poyraz demezlermiş de, güney rüzgârı-kuzey rüzgârı derlermiş.

İşte bu İstanbul'u gören A. Von Humboldt, şehrimizi dünyanın en güzel üç şehriden biri saymıştı. Rio de Janeiro ve Napoli ile birlikte... Kendisi 18. yüzyıl ilk yarısının, en önemli Alman doğa araştırmacısı ve dünya gezginiydi.

İstanbul, boyutları insancıl büyüklükleri aşmayan binalarıyla, sarmaşıklı bahçe duvarlarıyla, camiler arasında kıvrılan pitoresk (ressamane) sokaklarıyla, kendi toplum karakterini yansıtan bir şehirdi.

Çünkü şehirler, toplumların çehresidir.

İşte ben bu İstanbul'a sevdalanmışım.

Sonra sahil yolları yapılıp, surlar gözden kaçırıldı. Hummalı bir vahşetle kadim İstanbul'da çılgın genişlikte bulvarlar açıldı. Yabansı boyutlarda bina dizileri yükseldi.

İmar hırsızları, eski mekânlarımızı çaldılar.

Denebilir ki, benim İstanbul sevdam ne oldu?.. Bitti mi?

Olur mu hiç? İsterse sevgili öldürülmüş olsun!.. Bu seveda, ben yaşadıkça sürecek.

İki Büyük Yaratıcı

Büyük ressamların, heykeltıraşların mimar olarak da eser verebildiği zamanlar, çok geride kaldı. Michelangelo, Bernini, Boromini bugün sağ olsalar, klima kanalı geçirmek gibi bir sorunla karşılaştıklarında, dünyalarını şaşırırlardı. Bugün mimarların üstad bildikleri bir isim (Le Corbusier), konutu bir "yaşama makinesi" olarak tanıttığında hayran kalan bazı mimarlar, gelişmeleri görmemiş gibi davranabiliyorlar.

Bina planlamak, artık son derece karmaşık bir olaya dönüştü. Artık mimarlar da, ilgili branşların bütün mühendisleri de, bilgi ve planlama kafasıyla birbirine iyice yaklaşmak zorundalar... Herkes birbirinin işini daha iyi öğrenmek, üstelik saymak zorunda. Renk seçmede bile artık karar, öyle zaman oluyor ki keyiflere kalmıyor.

Hele hele mimarlık planlamasında çıkış noktası (evet çıkış noktası), artık sanat değil. Gözlemlediğim iyi bir gelişme şöyle: Bu gerçeği söyleyince, boncuklarının döküldüğünü sanan mimar sayısı, gün geçtikçe azalıyor.

Tarihe geçmiş büyük ünlülerden biri olan Leonardo da

Vinci, çok bilinen bir kişilik, şöyle tanıtılıyor: Ressam, heykeltıraş, mühendis, mimar, bilgin, doğa araştırmacısı, jeolog, zoolog... Resim ve heykelleri ve mimar olarak gerçekleştirdiği binalardan başka, ürettiği planlamalar şunlar: Pompa, sifon, dokuma makinesi, vinç, mancınık, paraşüt, vs...

Üstad daha 15. yüzyılda sanat ve bilimi bağdaştıran, daha önemlisi mimarlarla mühendisleri birbirine yaklaştıran insan...

Sinan da statik bilimlerinin daha ufukta gözükmediği bir dönemde, binalarının mimarlığını olduğu kadar, mühendisliğini de yapmış... Üstelik yine, olağanüstü değerli köprüler ve su yapıları gerçekleştirmiş... Büyük Sinan da, mimarları ve mühendisleri daha 16. yüzyılda birbirine yaklaştıran kişilik.

21. yüzyıl başlarken, yüzyıllar önce bilim ve sanatı bağdaştıran, üstelik mimar ve mühendisleri yaklaştıran bu iki kişinin hatırlanabilmesi, oldukça uyarıcı olsa gerekir.

58. DAĞITARAK NEŞELENMEK

Hiç bunalım yaşamamış bir insan ömrü, var mı ki? Olması gerekir... Anlaşılan, ben böyle mutlu bir kişi, tanımıyorum.

Varsa bile, kıskanmıyorum. Ben, yazgının bana yakıştırdığı tüm dertlerle birlikte varım... Ya da, yazgı falan diye bahane aramadan, kendi başıma açtığım dertlerle birlikte.

Son yılların sıkıntıları, hepimizi yine filozof yaptı. Nereden çıktıysa çıktı, yine bunalımlara girdik... İyi de, orada çöreklenip kalacak mıyız?.. Çıkış çareleri, aramayacak mıyız? Nasılsa yine bunalıma düşülecek diye, daha sonra başımıza gelecek olanları, tevekülle bekleyecek miyiz?

Razı olunabilecek en kötü davranış budur. Boynunu büküp bunalım anaforlarında sürüklenmeye, razı olmaktır.

Ruh sağlığını koruyabilmenin en güçlü dayanaklarından biri, "üzüntü tatilleri" yapmak... Bu tatillerde bizi karanlıktan koparacak olan kurtarma simidi, mizahtır.

Shakespeare dramlarının en acıklı yerlerinde sahneye, maskaralar çıkar. Üstadın bunları sahneye sürüşü, son derecede akıl dolu bir incelik. Üzüntü insanların yüreğinde tortular bırakmaya başlarsa, temizlemesi zordur. Onu ancak neşe temizler ki, yürek yeni duygulanmalara hazır olsun.

Dünya klasik tiyatrosunun büyük yıldızlarından birisi, Molière'dir. Üstat insanları, nasıl inandırabileceğini biliyor-

du. Diyordu ki: "Tiyatronun amacı, insanları neşelendirerek düzeltmektir."

Molière'in amacı, insanları düşündürerek, yollarını aydınlatmaktı. Neşe yaratmak, üstadın kullandığı akıllıca ve zarif bir çareydi. İnsanları üzüntülerin karanlıklarından çıkararak, aydınlıklara ulaştırmak istiyordu. Düşünebilen kafaların ulaşacağı aydınlıklar, kurtuluşun çareleriyle dolu olabilirdi.

Hiçbir umut vermeyen durum, kişilerin üzüntüler ve karamsarlıklar içinde, kavrulup gitmesiydi.

Durum ne olursa olsun neşelenmek, karanlıklar içinde bir ışık çakışıdır. Dünyanın anlamını ve yaşayışı, ciddiye almaktır. İnsanları dünyaya ve yaşama sağlamca bağlayan, ruhsal kökendir.

"Ruhun en yüksek düzeydeki yetkinliği (huzuru, mükemmelliği), neşelenme yeteneğidir. Bu yetenek, insanlara verilmiş en büyük armağandır" diyordu, üstat Vauvenargues.

Son yıllarda bir sözcüğü, çok yakıştırır-çok kullanır olduk. "Dağıtmak" diyoruz, aklın dışına taşmaya... Küçümsemek için de kullanıyoruz. Oysa gerekli olan, aklın dışına taşmadan dağıtmak... Pascal, ne güzel söylüyordu: "İnsanlar için, dağıtmadan neşe bulunmaz. Dağıtarak yas tutulmaz."

Ya şu uyarı: "Çile çekme duygusu olmadan, karakter oluşmaz, biçimlenmez... Neşe duygusu olmadan da ruh!" (Feuchtersleben)

Kaçırılan Tapınak

Bergama kentimizin tarihi, MÖ 5. yüzyılda başlıyor. Daha sonra yüzyıllarca, önemli kent ve krallık başkenti olan Bergama, önemini Bizans döneminde yitiriyor.

Yine kısaca göz attığım Bergama tarihini, kısaltarak bile özetleyemem. Ancak, sadece birkaç işaret çakacağım. Bergama, binlerce yıl önce, 10 bin seyirci alabilecek bir tiyatro yaptıran ve onu yaşatan, uygar şehirdir. 80 sıralı oturma yerleri, en dik eğimli seyirci bölümü örneğidir. 200 bin cilt el yazması hazinesi olan kitaplığı olmuş.

Bergama tarihinden günümüze kadar kalan Zeus Tapınağı, şimdi artık Berlin'de kuruldu... MÖ 180-160 yılları arasında yapılmış bu son derecede kıymetli mimarlık ve sanat eseri, antik çağın yedi harikasından biri sayılırdı.

1878-86 yıllarında yıkıntısından toplanan malzemesiyle, Bergama'dan Berlin'e götürüldü.

Cezasız İsyanlar

1933 yılında iktidara gelen Naziler, 1940 yılına kadar bütün Avrupa'ya, savaşla ya da kendi uşakları olan Quisling gibi vatan hainlerini kullanarak, egemen oldular.

1940 yılında Fransa'yı da ezdikten sonra Paris'e gelen Hitler bir nutuk vererek, "Almanya'nın bin yıllık geleceğinin kurtarıldığını" övünçle anlattı.

Oysa 1945 yılında, yani sadece beş yıl sonra Nazi Almanyası, müttefikler tarafından batırılarak işgal edildi. Hınzır Almanlardan biri, yakınıyordu:

"Yahu, bin yıl, amma da çabuk geçti!.."

Hitler'in Paris'te nutuk verdiği o zafer günlerinde, bir kitapçı vitrini Hitler ve Mussolini'nin boy fotoğraflarıyla süslendi. Parisliler, "Yoksa bu kitapçı da mı satılmışlar arasına girdi?" diye, tereddüt ettiler. Oysa durum farklıydı. Boy fotoğrafların altına, çok sayıda tek bir kitap dağıtılmıştı:

"Sefiller"

59. NUH'UN GEMİSİ

Nuh, çok ilginç bir tarihsel simgedir. İslamda Âdem peygamberden sonra Kuran'da adı geçen, üçüncü peygamberdir. 950 yıl yaşadığı anlatılır. Kuran'da, Nuh peygamberle ilgisi olan açıklamalar şöyle:

Nuh peygamberin halkı, Tanrı'ya inanmazlıkta bulunup, putlara tapmaya yeltenirler. Nuh halkını uyandırmak için, sayısız girişimlerde bulunur. Ancak halk çoğunluğu, Nuh peygambere inanmaz. Bunun üzerine Allah, olaya karışır. Bildirir ki, çok büyük bir tufan olacak, yeri-göğü sular basacak...

Yol gösterir: Çok büyük bir gemi yaparak, yandaşlarını da yanına alsın, tufandan kurtulmasını bilsin.

Nuh'un büyük gemi yapımı başlar. Oysa, "Nuh gemiyi yaparken, halkının inkârcı ileri gelenleri yanına uğradıkça, onunla alay ediyorlardı" bilgisi (Kuran, XI, 37-38) kayıtlara geçer.

Geminin yapımı tamamlanır. Nuh, kendisine inananları gemiye alır. Ancak, tufandan sonra dünya yeniden kurulabilsin diye, öteki canlıların da her birinden, bir erkek bir dişi olmak üzere, gemiye alınırlar.

Derken derken, büyük tufan kopar. Fırtınalar, dalgalar yeri-göğü birbirine katar. Ancak, Allah gemiyi ve gemidekileri korur. Geminin dışında kalan bütün inkârcı insanlarla öteki canlılar, boğularak cezalarını bulurlar. Telef olanlar

arasında, Nuh'un kendisine inanmayan oğlu da vardır.

Dağlar boyu dalgalarla boğuşan gemi, Allah'ın yardımıyla, esenlik içinde Cudi dağının tepesine oturur. Fırtına diner, sular çekilir (Kuran XI, 37-44).

Kuran'da adı geçen "flk" (gemi) sözcüğü, İslam edebiyatında flk-i Nuh, flk-i inayet (yardım gemisi), flk-i selamet (kurtuluş gemisi) deyimlerinin kullanılmasına yol açar.

Bütün bu şiiresel güzelliklerden kalan tek kötülük, Nuh'un gemisine, bir çift eşeğin de kabul edilmiş olmasıdır. Eőekleri almasa idiler eğer, ülkemizde de örneğin, banka batırmaları gibi olaylar, hiç gerçekleőmezdi... Yanlış olmuş.

60. ORHAN VELİ

Sevmek ya da sevmemek... Öyle bazılarının sandığı gibi, keyif işi değil... Yalnız duygulanmalarla sevmek, kalp para gibi geçersiz olmalı...

Resim sanatına, merakım ve sevgim var. Dünya şehirlerindeki pek çok müzeyi, merakla gezdim. Büyük ustaların eserlerini, beğenerek ve bir bölümünü hayranlıkla, seyrettim. Ama birtakım sanat züppelerinin hoşlanmayacağı düşünceler ileri sürmekten, kaçamam.

Ne mi demek istiyorum? Çok açık... Yalnız hayranlık uyandırmak için yapıldığından kuşkulandığım resimleri, sevmiyorum. Büyük fırça ustalıkları, ışık-gölge başarıları, renk harikaları, beni uzaklaştırıyor. Hele Hıristiyanlık etkilerini ve din baskısını amaçlayan Vatikan şaheserlerine, yalnız sanat olarak övgüm var ama, sevgim yok.

Hayranlık veren fırça hünerleri, incelmeye hınzırca yönelmeler, beni eserden uzaklaştırıyor. Göklerde uçuşan melek resimleri de, isterse resim başarıları olabilsinler, bana yakın değil.

Eski edebiyatımızdaki fazla incelmeler, hayal oyunları, bana kasvet veriyor. Gül ile bülbülün, nazeninler ile oğlanların, ana konu koltuklarını işgal etmesinden, bezginlik duyuyorum. Hele şairlerin padişahlara, ihsan aşkına övgü düzmelerinden, utanıyorum.

Prenses, kardinal, kral resimleri döktüren büyük ustaların yanında, Van Gogh, zeytin ağaçları, ayçiçeği tarlaları ile şaheserler yaratır. Gaugin, okyanus adalarındaki yerlileri yansıtır.

Hollanda resim sanatının, büyük ustaları var... Onlarca, yüzlerce belki, büyük ad... Hemen hepsi, parlak konular seçme eğiliminde... Ancak birisi var ki, partal-yamalı giysileri olan zavallıları resmediyor. O da resim... Konu kardinal olunca, resim daha güzel olmuyor ki... Benim hem övdüğüm, hem de sevdiğim bu ressamın adı: Hiyeronimus Bosch'tur.

Bizim şiirimizde de, önemsiz sanılan konuları yücelten, müstesna bir şairimiz, Orhan Veli var. Onun şiirlerinde nazeninler ve oğlanlar yok. O, çaresiz insanları şiirine konu edinmekten, korkmuyor. "Kitabe-i Seng-i Mezar" şiirinde anlatıyor:

*"Hiçbir şeyden çekmedi dünyada
Nasırdan çektiği kadar;
Hatta çirkin yaratıldığından bile
O kadar müteessir değildi;
Kundurası vurmadağı zamanlarda
Anmazdı ama Allah'ın adını,
Günahkâr da sayılmazdı
Yazık oldu Süleyman Efendi'ye."*

Orhan Veli şiirde, "söyleyiş biçiminin şairane" olmasından kurtulmak gerektiğine inanıyor. "Nasır" ve "Süleyman Efendi" sözcüklerinin şiire sokulmasını sindiremeyenlerin, şairane oluşu arayanlar olduğuna inanıyor.

Bu inanç, paketlenmiş anlamlara çengel takmaya te-

nezzül etmeden şiir yazabilmenin, cesur bir örneğidir... İçtenlikli bir kendine güven duygusuyla birlikte.

Orhan Veli Kanık (1914-1950) öldüğünde, yalnız 36 yaşındaydı.

Gebeliğin Anlaşılması

Eski çağlardan beri gebelik konusu, önemini yitirmedi. Özellikle dünya nüfusunun altı milyarı aşması yanında serbest ilişkiler, daha da serbest oldu. Bu yüzden, sorun katlanıyor.

Farmakoloji, yani ilaç araştırma ve üretimi uzmanları da, gebeliği önleme çarelerinde, boyuna yenilikler yapıyorlar.

Ciddi araştırmacılara, hıznır doktorlar da karışıyor. İngiliz Doktor Keele, olayı iyice yaygınlaştırıyor. Paris'teki Louvre Müzesi'nin onuru olan Mona Lisa'nın tablosunu konu ediyor. Leonardo da Vinci (1452-1519) tablosunu yaparken, Mona Lisa'nın gebe olduğu savını ileri sürüyor.

Neden olarak ileri sürdükleri, şunlar: "Koltuğa, gebeler gibi yaslanmış. Hem o zamanlar Floransa'da, o yaşta bir hanımın yüzünde görülmesine alışılmayan, yüz çizgileri var. Bunlar annemsi... Giysileri kalın. Bu giysilerin yanlarından dökülüğü de, ancak hamilelerdeki gibi."

Bu çok ukalaca savları batıracak bir karşı görüşü, Doktor Johnson aynı tıp dergisinde bildiriyor.

"Mona Lisa'nın yüzündeki gizemli gülümseme, o sırada gebe olmadığını anladığı içindir."

Gelin Kutlama

Lütfen bir uyarıda bulunmama, izin verir misiniz?

Nikâh törenleri önemsenir. Elbet aileler de, tam kadro katılmak ister ama, gelinle damadın bütün arkadaşları da katılır. Törenin başlangıcı da, sonu da önemsenir.

Son yıllarda bir tuhaf ve anlamsız alışkanlık türedi. Gelin hanımlar hafifçe "evet" deseler de oluyor ama, damat beylerin ille de, gırtlak paralarcasına, "eveet" diye haykırması bekleniyor. Sonra da bir alkış, bir alkış...

Sonra da kutlamak için kuyruğa giriliyor.

İşte benim, törenin bu kutlaması için bir çift sözüm var.

Damat beylerin kutlanması doğaldır. Çünkü erkek, muradına ermiştir. Ama, gelin hanımlar kutlanmaz. Gelin hanımlara sadece, "Mutluluklar dilenir." Gelin hanımları kutlamak, evrensel incelik ve edep şartlarına, aykırıdır.

Aynı edep, terbiye gereği, düğün törenlerinde de geçerlidir.

Eşitlik Üzerine

UK, yani United Kingdom, yani Birleşik Krallıklar, daha da anlaşılır gibisi İngiltere'de, 1975 yılında bir kanun kabul ediliyor. Bu kanuna göre İngiltere'de, kadınlarla erkekler arasında bir ayırım yapılmasına, kesin yasaklar geliyor. Hatta eleman arandığı bildirilen ilanlarda bile, bu ayırımın ifade edilmesi, yasak...

Bir inşaat firması, yapı yerinde çalıştıracağı kişiler için, bir ilan veriyor. Meramını, yaşağı delmeden anlatmaya çalışıyor:

"Boş iş yerlerimiz, kadın ve erkeklere, aynı derecede açıktır. Ancak başvuracak kişilerin, en az 110 cm göğüs çevresine sahip olmaları ve yazın, belden yukarısı çıplak çalışmayı kabul etmeleri gerekir."

Yine İngiltere'deki bir gazete ilanında, yasak delinmeden meram şöyle anlatılıyor:

"Tesviyeci aranıyor. İş şartları sürekli ve tatminkârdır. Ancak başvuracak olanların, erkekler helasını kullanmayı, baştan kabul etmeleri gereklidir."

61. BİLGİSAYAR OLMASAYDI

Latince dilinde "computare" denen bir sözcük var. "Hesap yapmak" anlamında... Sözcük Latincenin, yaşayan diller arasından çıkması üzerinden yüzyıllar geçtikten sonra, 20. yüzyıl İngilizcesine "computer" olarak geçivermiş.

20. yüzyıl ilk yarısında biz, ancak elle çalıştırılan hesap makineleri kullanırdık. Daha önce bu tipleri tanımamış olan kişiler bugün o makineleri görseler, ne işe yaradıklarını, hiç anlayamazlar.

Daha sonra elektrikli hesap makineleri çıkınca biz, uygarlığın sonuna varıldı sanmıştık. Bu saygıdeğer (ve bugün zavallı) makineciğe de o zamanlar computer denirdi. Ama artık bu sözcük, yalnız yazılımlarla programlanmış olan, otomatik cihazlar için kullanılıyor.

Dostumuz bilgisayar, veri yığınlarını kabul ediyor, sınıflandırıyor, tek tek hesaplıyor, karşılaştırıyor ve sonuç veriyor.

Hele o karşılaştırma yeteneği, bilgisayarın "düşünme gücü" olduğu kuşkusunu bile, doğuruyor. Zaten bu nedenle de olsa gerek, computer için Türkçede önceleri "elektronik beyin" sözcüğü kullanıldı, sonraları bilgisayar dendi.

Başlangıçta elektronik de olsa "beyin" sözcüğünü kullanmamız, insan zihnine özgü hesap yapma yeteneğinin, bilgisayarda oluşu nedeniyle yakışıyordu sanırım... Bu herhalde, ortak bir yetenek olmalıydı.

Ancak, yıllar geçtikçe bilgisayarlar öylesine gelişti ki, öylesine karmaşık hesapları yapabilir oldular ki, arayı fena halde açtılar. İnsan beyni, çok yaya kaldı. Bilgisayarlar, insan zihninin yapamayacağı karmaşık hesapları, hem de olağanüstü hızla, yapabilir oldular.

Bilgisayar 20. yüzyılda, vardığı hiçbir hedefte durmadı. Durmayacağı da kesin... Üstelik yalnız sayısal hesaplamalarda değil, her türlü tasarım işlevinde, projenin vazgeçilmez destekçisi oldu. Mimarlık projelerinden, otomobil, uçak planlamalarına kadar artık hiçbir tasarım, onsuz yapılamıyor.

Bilgisayar tüm zihinsel yaratma etkinliklerinin, kılavuzu oldu.

Tasarlanan ürün, önceden olduğu gibi, yalnız zihinde canlandırılarak, ilerlenmiyor. Ortaya konacak yapıt ekranda, evire çevire gözden geçiriliyor. Yanlışlıkları ya da eksiklikleri, atlanmadan belli oluyor. Henüz maddesel olarak ortaya konamayan projenin her açıdan incelenebilmesi, güven duygusu yaratıyor.

Ekranız olarak zihinde canlandırmaya çalışma çaba ve çilelerinden doğan yorgunluklar, yitip gidiyor. Bilgisayar, yorulmuyor.

Bilgisayar tasarımcının yeteneğine bir katkıda bulunmuyor. Ancak, bilgisayar çok hızlı çalıştığı için, tasarımcı kafasını da hızlı çalışmaya sürüklüyor. Her kademenin sonuçları hızlı ortaya çıkabildiği için, düzeltme ve iyileştirme yapmaya, çok daha fazla zaman kalıyor.

Bilgisayar öncesi dönemin el çizimlerinde bezdirici tekrarlar olurdu. Bu tekrarlar, tasarımcıya çile çektirirdi. Üstelik, kimseye sormadan akıp giden zaman, bugün artık utandırıcı bir savurganlıktı.

Bu saçmalıklar, artık geçmişte kaldı.

Resimden Anlamak

Ressam Soutine, dostlarından güller istedi ki, resimlerini yapsın... Dostları da, severek getirip, hediye ettiler.

Aynı dostlar birkaç gün sonra ressamı ziyarete geldiler. Bir de baktılar ki güller solmuş; Soutine ise, bir zambak tablosu bitirmiş.

Dostlarının şaşkınlığı karşısında ressamın ne söylediği, bu anekdotu okuduğum kitapta yazmıyor. Ama, iyi ki yazmıyor. Yazsa idi, zaten bir şey anlamayacaktık.

Ressam Chagall'in bir tablosunda, inekler havalarda uçuşuyordu. Nedeni sorulunca ressam;

"Bilmem ki..." dedi.

İyi ki bilemedi... Yoksa bildiğini söyleseydi, büsbütün hiçbir şey anlamayacaktık.

Çiçek Zehirleri

Terslik sanılır. Aslında da tersliktir ya... Neyse. Dünyanın en kahredici zehirleri, dünyanın en güzel görsel oluşumlarından doğar... Çiçeklerden, bitkilerden.

Uyuşturucu zehirlerin en belalısı, haşhaştan elde edilmiyor mu?.. Esrar, eroin gibi...

Mizah bitkisinin çiçek açtırdığı kök, ciddiyettir. Her tür sanatın konuları, programları içinde, zehir akıtmak da vardır. İsterse bazı çiçekler, zehirli olsun...

Uygun dozda zehir, zihin açar. Şart: Uygun doz... Fazlası ne mi yapar? Zehirler... Tıpkı öteki zehirler gibi.

Yeniler ve İyiler

Sanatçı olmaya çalışan gençlerin, üstat bilinenlerden akıl almaya çalışmaları doğrudur. Sonuç ne olursa olsun!

Besteci Louis Spohr, kendisine yapıtlarını sunan genç bir besteciyi, uyarıyordu:

"Bestelerinizde, çok sayıda yeni şeyler ve çok da iyi şeyler var..."

Genç adam umutla sırtınca, sözünü şöyle bitirdi:

"Ancak, iyiler yeni değil ve yeniler de iyi değil..."

İskoç ve Pabuç

İskoç tutumluluğu... Dünyada ünlü. İskoç, ayakkabı tamircisine geliyor. Getirdiği eski ayakkabıya, anılarla çok bağlı olduğunu anlatıp, bir kez daha tamir etmeyi denemesini istiyor. Tamirci de ona benziyor:

"Deneyeceğim... Bağcıkları henüz eskimemiş..."

Bir başka İskoç, oğluna hayretler içinde soruyor: "İyi ama, sen yeni ayakkabılarını giymişsin."

Çocuk: "Evet Baba!"

"Bari adımlarını uzun at!"

Af mı? Buyrun!

Hitler Almanyasında Naziler iktidara gelince, bilim ve sanat dahil, her kavramı, siyasal fırçalarıyla boyadılar. Profesörlük titrini de, ihsan dağıtır gibi, savurganlıkla serpmeye başladılar.

Aktör Hans Moser, bu dağıtmadan hoşlanmıyordu. An-

cak sahne başarısı dolayısıyla, o da bu payeden nasibini aldı. Profesör olduğu telefonla kendisine iletildi.

O sırada çevresinde bulunan dostlarına, düşüncesini üzüntüler içinde belirtti:

"Sabretmeliyim... Belki yakında bir genel af çıkar..."

62. BEDRİ RAHMİ'YE SEVGİLERLE

Bedri Rahmi Eyuboğlu öldüğünden beri, 28 yıl geçmiş meğerssem... Geçen gün aklıma geldi de, bu 28 sayısına, şaştım kaldım. Sayı olarak, ne de çok olmuş.

Oysa Bedri Reis, sanki hiç gitmemiş gibi... Hep, birlik-teyiz sanki... Ben aramasam bile, o kendisi çıkıp geliveriyor.

İşteee!.. Yaşamak diye, ben buna derim. Böyle ölme-li... Böyle de yaşamalı...

O babacan tavırlı muhteşem adam, o kalın battaniye kumaşından ceketlerle, o Volkswagen'e nasıl sığıdığına şaşılacak adam, yitip gitmedi ki.

O bağırp çağırmayan, sesini yükseltmeden ne dediğini, pek güzel anlatan adam... O koşmazmış gibi görünen, ama yerinde duramayan adam... O Paris resim yaşamından, Anadolu kilimine, açığı genişliğiyle, iz süren adam... O halının, kilimin, yazmanın nakış dilini anlayabilen ressam...

Bedri Rahmi, Karadeniz kökenli... Dünyadaki yerini Karadeniz gibi değiştirmiyor ama, yerinde de duramıyor onun gibi. Çocukluğunun hayal gemisi, Gülcemal vapuru... Benim gibi... Biz de azgın Narlıkapı çocukları Gülcemal geçerken, surların üzerine çıkıp, kımıldamadan, ses çıkarmadan, Gülcemal'i seyrederdik ya! İşte Bedri Rahmi'nin, Gülcemal sevgisini dile getirişi.

"İstanbul deyince aklıma Gülcemal gelir
Anadolu'da toprak damlı bir evde
Gülcemal üstüne türküler söylenir
Süt akar cümle musluklarından
Direklerinde güller tomurcuklanır
Anadolu'da toprak damlı bir evde çocukluğum
Gülcemal'le gider İstanbul'a
Gülcemal'le gelir."

Bedri Rahmi coşkunluklarını dışarı taşırmadan, saklar-
dı. Bu coşkunlukların sonuçları, durmadan fışkırdı. Onun
coşkunlukları, gözle görülmezdi. Yapıt çeşmelerinden akar-
dı. Resim, nakış, şiir, üçüncü boyutta da biçimlenen röliyef-
ler, yazma ve daha niceleri olarak.

Yüzyıllardır, İstanbul üzerine şiirler yazılır. Artık yazıl-
maz oldu sanırım. Ben bilmiyorum, varsa bile... Şehrin
böylesine şiir mi yazılabilir ki?... Son şiir noktasını, onlarca
yıl önce yine Bedri Rahmi koymuştu:

"Şehrin burasına dokunma acır Gureba
Şehrin burasına dokun gülsün
İçine bakraç mavi dökülsün Kızkulesi
Şehrin burasına simsiyah bir nokta
Bin nokta yüz bin nokta
Bir Anadoludur gelmiş meleşir boşlukta
Bir Anadoludur gelmiş serilmiş
Bir Ali Cengiz kilimdir örülmüş
Şehrin böylesi nerde görülmüş
Dağlar taşlar kızamık dökmüş."

Güzel Rüyalalar

Dün gece, zevkine doyamadığım güzel rüyalar gördüm. Uyandıktan sonra, hemen yine gözümü kapatıp, elimle de bastırdım ama, nafile... Hayal perdesi, kararmıştı bir kez.

Oysa son aylarda, hiç güzel rüya göremez olmuşum. Rüyama hep, bazı partilerin genel başkanları ve yardakçıları giriyordu da, kan ter içinde uyanıyordum. Zamlar giriyordu... Her gün değişen fiyatlar giriyordu. Gençliğimdeki 130 kuruşluk (yanlış anlaşılmasın: bir lira ve otuz kuruşluk) dolar, yağma edilip havalarda uçuşuyordu da, insanlar yerlerde, zıplaya zıplaya onlara uzanıp yakalamaya çalışıyorlardı. Ama nafileydi.

Çünkü dolarları yakalayanlar da, rüya görüyordu. Bir de bakıyordu ki elindeki dolar 1.30 lira değil, tam bir milyon misli olmuş...

Ne yapsın bu vatandaş?.. Ondan sonra başlıyordu, "Ben senin gibi doların'..." diye... Ondan sonra geçen dakikalara, itina ile, nazik nazik, küfür incileri diziyordu. Her dakika, bir kolye oluyordu.

Bu küfürler, edebiyat şaheserleriydi. Çünkü edebiyatta bu söyleyiş biçimine, "lirik" denirdi. Yani, "yürekten gelme" demek olurdu sanırım.

Meyhanelerde yakın arkadaşlar birbirini uyarırdı: "Aman azizim... Bu duble son olsun! Tut kendini, iradeni kullan!.." Yakın arkadaş ise, şöyle yanıt verirdi:

"Haadi be sen de! Ben politikacılarımızın bizi içine soktukları şartlar içinde, eğer eroine alışmayıp da rakıyla yetiniyorsam, olağanüstü iradeliyim demektir."

Esprinin Tadı

Politikacıların, her parlamento kürsüsünde, zehir gibi sözler saçacağına espri yapmaları, hem etkili, hem de unutulmaz oluyor.

Alman parlamentosunda yaşı nedeniyle başkanlık yapmış ince bir hanımefendi Frau Lüders. Yeni boşanma kanunu görüşmeleri sırasında Frau Lüders, kürsüde erkeklere takılıyor:

"Ah siz erkekler yok musunuz, 60 yaşındaki karınızı, iki 30 yaşında hanımla trampa etmek için, can atarsınız."

Sonra da, espriyi patlatıyor:

"Beni değiştirmeyi düşünen ise, üç tane 30'luk alır."

Ah, ah!.. Bizim politikacılar da böyle konuşabilse!

Sonradan Hiç Olmaz

Bir özsöz, ille de katı gerçeği açıklamaz ama, insan zihnini öyle silkeler ki, bazı yanlışlar dökülür. Böyle anlaşılacak üzere, eski B.Amerika Cumhurbaşkanı Truman der ki:

"Devlet adamı, 10-15 yıl önce ölmüş bir politikacıdır."

Bu söz, kesinlikle doğru değildir. Bir politikacı yaşarken, devlet adamı olamadıysa, öldükten sonra hiç olmaz. Vücudu dünyadan, adı zihinlerden silinmiş olur.

Yanlışsa, niye mi söyledim? Üstteki paragrafta bulunan düşüncemi sunmaya, dayanak oldu da ondan.

63. ŞAKADAN ANLAMAMAK

20. yüzyılda psikolojinin, bilim dalı olarak hak ettiği yeri almasıyla, çok ilginç konular incelenebilir oldu. Bunların başında mizah gelir.

Daha önceki yıllarda olsaydık, "psikoloji" yazdıktan sonra, yanına parantez içinde bir de "ruhiyat" yazardım. Şimdi, yazmadan atladım ama, bu eki yazmaktan da, vazgeçemedim. Psikoloji, "ruh"lar üzerine bilimdir.

20. yüzyılda psikoloji, mizahın asilleşmesini izlemiştir. Bu asilleşme mizahın salt maskaralıktan zaten uzak oluşunun, daha iyi anlaşılmasıyla gerçekleşmiştir.

Mizah etkilerinin sonucunda, gülme kadar ağlama da, doğabilir... İkisi de şart olmamakla birlikte.

Mizahın etkisi, yalnız ve yalnız irkilme de doğurmuş olabilir... Gülme ve ağlama, ufukta bile görülmeyebilir. Maskaralık güldürmesini amaçlamak, ciddi mizahın işi değildir.

Mizahın saygıdeğer amacı, insan aklında silkelenmeler yaratmaktır. Normal aklıyla erişebildiğinin de ötesinde o akla, yeni ufuklar açmaktır.

Mizahın, kitap gibi, tiyatro gibi üst düzey sunuş biçimleri, var elbet... Ancak mizah, belirli zaman ölçüleri ve ruhsal durum düzeyleri aramaz. Günlük yaşamın da, iş yaşamının da, hatta ne biçim olursa olsun, nefes alınan her ânın içinde de, fışkırır.

Mizah, insan ruhunu (ne halde olursa olsun) canlandıran etkilerini, 21. yüzyılda da, kesinlikle sürdürecektir... Zihinlerin tedavisinde, en sağlıklı ilaç olacak. Hem bu tedaviler, öyle kaplıca tedavisi gibi uzun süreli olmayabilir de, tek bir baş ağrısı hapı gibi, bir anda alınabilir.

Örneğin fıkralarla.

Sözlü mizahın, enstantane fotoğraflar gibi bir anlık resim veren kopyaları, fıkralar... Ağızdan anlatılmaları yeğlenir. Yazılı fıkra, ağızdan anlatılana göre, biraz da olsa, donuklaşır.

Açıkça belirtmek zorunda olduğumuz bir saptama da, günlük yaşamda anlatılan fıkralardan bir bölümünün, "açık" olmasıdır. Aynı kişi bile olsa anlatan adam, yazan adamdan daha az utanır. Bu nedenle fıkrayı anlatmak, yazmaktan daha kolaydır.

Fıkranın sahibi olmaz ya da bilinmez. Hiçkimse, bir fıkraya sahip olduğunu, iddia edemez.

Freud, özetler: "Espri, yapanın, anlatanın, hatırına gelenin, ruhsal durumunu açıklar. Bir yandan da, kişisel psikolojik farklılıkları ortaya çıkarır. Bütün insanlar mizahtan zevk almaya, aynı biçimde yatkın değildirlere."

Freud'un sözleri, bir derece bizim çok kullandığımız "şakadan anlama" deyiimiyle çakışır. "Şakadan anlamaz" dediğimiz kimseler, anlayanlardan daha aşağıda bir zihinsel basamakta duranlardır. Şakayı anlamamanın ötesinde, "şakayı kötüye yoranlar" bulunur.

"Bir insanın karakterini anlamak için, onun bir şakayı kötüye yormasından daha iyi bir yolu, bulamadım." (Lichtenberg)

Goethe'ye göre ise, "İnsanların karakteri, onların neyi gülünç bulduklarını belirtmekten daha iyi, anlatılamaz."

Sanatçı Eleştirisi

Sanatçılar birbirini, önemser de küçümser de... ancak, başka bazı sanatçılar da, öne sürülen bu düşünceleri önemser, ya da küçümser.

Örneğin Tolstoy, Beethoven'in müzik yeteneği bulunmadığını söylerdi. Çaykovski de bu yargıya kızıp söylenirdi:

"Her müzikten anlayanın tanıdığı bir dehayı, kendi güçsüzlüğüne indirmeye çalışmak, bütün dar görüşlü insanların marifetidir."

Çaykovski ise kendisi, bir başka müzik üstadını küçümseyordu:

"Bach'ı severek seslendiriyorum. Ama onda, diğer ustalar gibi bir büyük deha bulamıyorum."

Bir başka ünlü ustayı ise, acımadan batırıyordu:

"Haendel'in benim için, ancak dördüncü sınıf bir yeri var."

Ne demeli? Sanatçıların birbirini eleştirisi de, sanat sayılsa gerekir.

Tozunu Almak

Ünlü orkestra şefi Karajan, Viyana Devlet Operasında uzun ve zor bir prova yönetiyor. Herkes dikkatli ve sinirli... Ancak bu sırada orkestra salonuna giren bir temizlikçi kadın, kimseyi önemsemeden temizlik yapmaya başlıyor.

Karajan kadına bakıp bakıp, kıskançlıkla fısıldıyor:

"Ne kolay bir işi var. Stradivaryus kemanın da tozunu alsan, klozet kapağının da tozunu alsan, fark etmiyor."

Latincesi Nasıl?

Hasta, yakın dostu doktora rica ediyor: "Sevgili doktorcuğum, lütfen bana, hastalığımı açıkça söylemeye çekinme! Hem öyle Latince falan söyleme de, Türkçe söyle ki, ben ne olduğunu anlayayım."

Doktor:

"Bir şeyin yok! İyisin... Yalnız oburca tıkınıyorsun, tembelsin ve içkiyi fazla kaçırıyorsun..."

Hasta seviniyor:

"Çok teşekkür ederim. Anladım. Dikkat edeceğim kendime... Şimdi lütfen bana, bunların Latincesini söyle de, karıma onları bildireyim."

Yaş Tahmini

Erkeklerin hanımların yaşı konusunda, dolambaçlı göndermelerle bile olsa düşünce belirtmesi, "ham" olmanın kanıtlarından biridir.

"Hoş" bir yanı bulunmayan hanım, daha dünyaya gelmedi. Önemli olan, hanımların, gözle görülmeyen güzellikleridir.

Şimdi anlatacağım sahneyi okuyunca, bakalım adam hakkında ne düşüneceksiniz? Bir hanım, bir beye soruyor:

"Beni kaç yaşında tahmin ediyorsunuz?"

Adam bir süre baktıktan sonra diyor ki:

"Hımmmm... Ama hiç de o kadar göstermiyorsunuz?"

64. KONFORLU UYKULAR

Bir de bakıyoruz ki durup dururken, hiç beklenmedik, hiç akla gelmedik bir bunalım, ortalığı sarıveriyor. Sonra da özellikle aydın kişi geçinenler, bakışarak birbirine soruyorlar;

"Ne oldu yahu?.." diye.

Oysa kendilerini ülke sorunlarını çözebilmek için adanmak zorunda olan bu kişiler, vurdumduymaz ve nemegerekçi bireyler. Dünya yansa orali değiller. Konfor keyfinin kucığına oturmuş, uyukluyorlar.

Vurdumduymazlar, bir üstadın (H.M. Enzesberger, Türkçesi Sezer Duru) şiirinde anlattığı gibi, sorumluluktan şöyle kaçıyorlar:

*"ve suçlu olduğumuzu
ve suçlu oluşumuzda bir suçumuz olmadığını
ve elimizden bir şey gelmeyişiinde suçlu olduğumuzu
ve bunun bize yettiğini
çoktan biliyoruz.*

*ve bütün bunların yeni olmadığını
ve yaşamanın güzel olduğunu
ve bunun her şey olduğunu
çoktan biliyoruz
ve bunu çoktan bildiğimizi
çoktan biliyoruz."*

Şiirler, yaşayışı yoğunlaştırarak, demir leblebiye dönüştürerek, özetliyor. Daha güzeli söylenemedikçe, anlatılmış olan öncekileri onlarca, yüzlerce kez dile getirmek gerekiyor.

Geçmiş Zamana Bakış

Tarih, çoğu zaman yanlış öğretiliyor. Kabuk bağlamış kuru bilgi dizeleri sunuluyor. Oysa bu zevksiz perdeler kaldırılınca, ortaya insanı hayretlere ya da hayranlıklara gömen, görkemli sahneler çıkıyor.

Bu sahneler, görmeyi ve algılamayı bilen kişi için, hazinedir. Tarih bu kişi için, doyulmaz ve tadından yenmez bir ziyafettir. Ama unutmayalım, tarih ziyafeti midelere değil, kafalara sunulmaktadır.

Tarihin sunulduğu her kafa da, sayfaların içeriğini kendi tarzı ve görüşü ile yorumlayacaktır. Ne sunulmuş olursa olsun.

Uzun yıllar öncesinden beri, hepimize bıkkınlık vermiş olan "Tarih tekerrürden ibarettir" deyimini, gariptir ama, şimdi yine anımsıyorum. "Ders alınsaydı, hiç tekerrür eder miydi?" de denir.

Besbelli ki tarihi yazanlar, onun ders olmasını akıldan geçirmiyorlar. Ne amaçla yazılmış olursa olsun, ders alınmaması ve olayların yinelenmesi ise, sadece insan tabiatından kaynaklanıyor.

Nelere şaşılabacağını, nelere hayran olunacağını, tarih okuru kendi terazisiyle tartıp seçecek ve ayıracak.

Örnek mi gerekir?.. Bana göre Sultan II. Murat'ın tahtı kendi isteğiyle, şehzade Mehmet'e bırakması. Hem de iki kez...

Ya I. Murat'ın Bulgar Çarıçesinin oğlu Konstantin'in üç kızından birisini kendisine, ikisini de oğulları Bayazıd (Yıldırım) ve Yakub'a almasına ne demeli? Sultan'ın kendisine aldığı hatuna öteki kızlar, "abla" mı diyecekler, "cici anne" mi? Osmanlılar dahil, bu saraylar arası hanedan kızları evlendirmeleri, yüreğe sindirilebilir mi?

Ölen sultanların arkasından tahta sahip olmak isteyen şehzade kardeşlerin, bazıları uzun yıllar süren savaşmaları, kardeş "yok etme"nin kanunlaşması, anlaşılabilir olaylar mıdır?

Öte yandan, yine insan tabiatının ışıklı yanları, tarih hazinelerinin pırlantaları oluyor. Fatih Sultan II. Mehmet'in, din toleransları... Düşüncelerinden, canı pahasına dönmeyenler.

Zorlanmadan

Stanislavski, 20. yüzyılın büyük Rus rejisör ve tiyatro yöneticisi... Moskova'da bir tiyatroya, adı verilmiş. Oyunculuk için başvuran kişileri nasıl tarttığını, şöyle anlatıyor:

"Görüşmeye aldığım adayları önce selamlar, sonra yan odaya gönderirim. Sonra yere bir iğne atıp, tekrar yanıma çağırırım. Odamda düşen bir iğneyi, bulmasını isterim. Eğer başvuran, çok basit biçimde yere bakıp da gördüğü iğneyi yerden alarak masanın üstüne korsa, onu hemen işe alırım. Ama oda içinde, olmadık jestler ve mimiklerle, zoraki artistik pozlar takınarak, dedektif gibi aramaya kalkarsa, bu adayları hemen uzaklaştırırım."

Kolaylık

Fransız parlamentosunda, bir dizi kanun kabul edilerek çalışanlara önemli haklar tanınıyor. İşten çıkarmak iyice zorlaştırılırken, boşanmak olağanüstü kolaylaşan koşullara bağlanıyor. Bir milletvekili, içtenlikle yakınıyor:

"Olur mu ya? Sekreter hanımı işten çıkarmak, hanımı boşamaktan daha zor oldu."

65. NEMEGEREKÇİ AYDINLAR

Örneğin mimar ve mühendislerin görevi, işleyen ve ayakta duran eserler gerçekleştirmekle bitmez. İnsanlık görevi, meslek görevlerine göre öncelik taşır. Görev, yalnız yapıtları ayakta tutmak değildir. Toplumumuzu ayakta tutacak ana taşıyıcı sistem olan bilim-kültür ve sanat iskeletini kurmak ve dik tutmaktaki rolü oynama borcu, asıl kutsal görevdir.

Toplumumuzdaki aydın kişilerde, kendi yalnızlıklarına kapanma, toplum yaşayışından uzaklaşma, kendi ördükleri kozalarının içine kapanma gibi bir kaçış hali görülmekte... Aydın olan ve olmayan bireylerimiz, kendi mesleklerini ve işlerini başarıyla yaparlarsa, perde arkası entrikalara girmemişlerse, vicdanları rahat... Topluma karşı görevlerini yaptıklarını sanıyorlar.

Fena halde aldanıyorlar.

Bireylerin ve mesleklerin kendi içine kapandığı bir toplumda bilim-kültür ve sanat iskeleti, yani bu ana taşıyıcı sistem, kendisini ayakta tutacak desteklerden mahrum kalır. Uyanmak gerekiyor: Böyle bir toplumun sürüngenleşmesi önlenemez.

40-50 yıl önceki toplumumuzun feryatlar koparılan önemli sorunlarından biri, "üniversite özerkliği" idi. Nereye vardık: Üniversitelerimiz, adı ile, yalnız adı ile, bilimsel kılıf geçirilmiş bir kışla düzenine sokuldu.

40-50 yıl önce, "ispat hakkı" isteme feryatları göklere yükselirdi. Nereye vardık: Bilinen olaylar bile ispat edilemiyor. Hâkim teminatı zedeleniyor. Uygar toplumun temel direği adalet mekanizmasının işlemesine, yardımcı olunmuyor.

Maddesel ve ruhsal dünyasındaki gözlerini yummayan herkes, daha bunlara benzer pek çok olayı aklından geçirebilir.

Oysa bu olayların her biri, temiz vicdanlarda yangınlar çıkaracak kadar önemlidir. Vurdumduymazlıkla, nemege-rekçilikle kurtulacağını zanneden, kendini aldatır. Yalnız kendini değil, çocuklarını ve torunlarını da kurtaramaz. Vicdanla cüzdan arasına, yeterli mesafeyi koymak gerekir.

Dante Alighieri (1265-1321), yaklaşık yedi yüzyıl öncesinin İtalyan yazarı. Pek ünlü olan cehenneminde, kapıya getirilen birisinin ağzından şöyle anlatıyor:

*"Uçsuz bucaksız karanlıklar içinde
Dönüp duruyordu bu ses kasırgası
deli rüzgârlara kapılmış kumlar gibi.*

*Korkular sardı içimi dedim:
Hocam, nedir bu karanlıkta duyduklarım
Kimdir böylesine azap çeken insanlar?*

*Dedi: Bahtsız ruhların perişan halidir bu.
O ruhlar ki dünyada gamsız yaşadılar
Ne günah ne de sevap işlediler."*

Dante böylece, vurdumduymazları, nemege-rekçileri uyarıyor. Günah işlemeseler bile, sevap işlemedikçe, "Dante'nin Cehennemi"nden kurtuluş yok.

İlkel Vahşet Örneği

Geçenlerde birkaç dostla birlikte, Boğaziçi sahil yolundan Sarıyer'i geçerek, Rumeli Kavağı'na doğru uzandık. Anadolu yakası kıyılarını karşıdan seyrederken, "Ne iyi, bari buralar arazi mafyası eline geçmeden kurtulmuş. Doğal Boğaziçi kıyı güzellikleri korunmuş" diye düşündüm.

Neden öyle olduğu, belliydi. Çünkü oraları, askeri bölge idi... Ne acı tecellidir ki ordumuz, vatan topraklarını düşmandan korumanın yanında, vatandaşlardan da korumak başarısını gösteriyordu.

Ama yine de, tepedeki enerji nakil hattının eskiden bir tane olan kepaze çelik kuleleri artmış, ikiye çıkmıştı. Dünyanın en mutlu oluşumlarından birisi olan Boğaziçi, beş para etmez dağ başı çelik kulelerinin aynı rezil konstrüksiyonlarıyla, görsel saldırıya uğramıştı.

Dünyanın en müstesna görsel hazinelerinden birisi olan Boğaziçi'nde uygulanan bu görsel kepezelikleri yapmaya, kim, nasıl cüret ediyordu?.. Koruma kurullarının gücü, bu rezilliğin yapılmasına engel olamıyor muydu?

Mimarlardan, şehircilerden, üniversitelerden, bu rezilliğe karşı koyan bir ses, duymadım. Beşiktaş'taki Atatürk Anıtı'na, haklı-haksız bin türlü laf edenler, bu vahşi kazıkları neden görmüyorlar?

Teknik bu kulelerin ille de yapılmasını gerektiriyorsa, kulenin de hiç olmazsa güzelini yapmaya çalışmak, sorumluların göreviydi.

Bu vahşeti, hak ettiği ve yakışan sözcüklerle anlatamadığım için üzgünüm.

*Aydın Boysan'ın haftada
bir dostlarıyla paylaştığı
sofranın adı da
tadı da bir başkadır.*

*Çünkü orada yaşamın
binbir rengi konuşulur,
tadılır, yaşanır.*

*Orada zekâ ürünü mizah
kıvılcımları dans eder...*

*Orada sanatla flört edilir,
kadehler kahkahalara
kaldırılır.*

*Ve Aydın Boysan
o sofralardan, tadına
doyulmaz bir kitap
damıtır:*

“Felekten Bir Gün”.

*Okura, adına yakışır
zaman parçaları armağan
etmek için.*

2.BASIM

b
Bilgi

9789752200494

ISBN 975-22-0049-4
2003.06.Y.0105.2295

KDV dahil 9.000.000 Lira

